د پښتو ټولنې د نشراتو لمبر (۶۵)

پښتو سندرې

لیکونکی
ګل پاچا «الفت»

د پښتو ټولنې مبصر او د صحافت او تألیف
د څانګو آمر

Ketabton.com

کابل - ۱۳۲۵

عمومی مطبعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان | مخ

د کتاب ښودنه .... أ
حمد .... - 1 -
مطلب ته را بلنه .... - 1 -
په مقصد پیل .... - 4 -
د روښانیانو دوره .... - 17 -
میرزا خان انصاري: .... - 18 -
د ختکو دوره .... - 28 -
خوشحال خان .... - 28 -
عبدالقادر خان ختك .... - 39 -
د مهمندو دوره .... - 44 -
رحمان بابا او حمید .... - 44 -
(۱) یونس، موسی خېل(۱) .... - 68 -
(۲) پیر محمد کاکړ(۱) .... - 80 -
څلوریځی .... - 92 -
(۳) کاظم خان (شیدا)(۱) .... - 93 -
(۴) علیخان ختك(۱) .... - 106 -
د هجران سندره .... - 109 -
(۵) عبدالرحیم هوتك(۱)() .... - 118 -
(۶) احمد شاه بابا(۱) .... - 125 -
د علماء او روحانیونو اشعار .... - 130 -
د ساز او سرود بدلي .... - 148 -
لنډۍ .... - 160 -
د شاعرانو قضاوتونه .... - 170 -

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د كتاب ښودنه

دا كتاب په۱۳۲۳ كښې د حميد د اشعارو تر اوومې نمونې يعنې د كتاب په اوسنيو مخو تر (۶۰) صفحو ليكل شوی و، او د كال په مطبوعاتي جوائزو كښې يې د ښاغلی وزير اقتصاد لمړی جائزه په پښتو تاليفاتو كښې واخستله.

سږ كال چه د كتاب د چاپولو وار راغی نو د كتاب د تكميل د پاره ور پسې نورې برخې هم وليكل شوې او كتاب تقريباً يو په درې زيات شو.

پدې كتاب كښې د پښتو غوره او منتخب اشعار او هر ډول سندرې ټولې شويدي مگر يواځې منتخب اشعار ورته نشو ويلی ځكه چه په اشعارو باندې ادبي تبصره هم شويده او د ادبي انتقاد روح هم پكښې ليده شي، د پښتو سندرو تاريخ هم پكښې په اجمالي ډول پروت دی او د شاعرانو مقابله او موازنه هم په صريح او غير صريح ډول تر يوه حده شويده.

پدې كتاب كښې د پښتو شعر د تاريخ په لحاظ له (۱۳۹ هجري) څخه تر (۱۳۰۰) پورې له نظر لاندې نيول شويدی. او د دې لامله چه د پښتو شعر سير او تحول له هغه وخته تر دغه وخته پورې معلوم شي د يوه شاعر په يوه شعر هم اكتفا شويده.

د ادبي تبصرې او شعري تحليل په لحاظ د پښتو شعر د نوعيت په اعتبار په درې دورو ويشل شوی چه د روښانيانو دوره، د خټكو دوره، د مهمندو دوره ورته ويل شويدی او دغه هره دوره د كتاب باب بلل كيږي.

د كتاب په آخر كښې دوه بابه نور هم شته چه يو باب د علماؤ او روحانيونو اشعار دی او بل ته د ساز او سرود بدلې ويل شويدی.

په دغه هر باب كښې چه څو تنه شاعران راغلي دي د لويو او وړو فصلونو حيث لري.

پدې شاعرانو كښې چه د چا قلمي يا چاپي ديوان لاس ته راغلی دی په هغه باندې مفصل بحث شوی او شاعري يې تر يوه حده چه وخت اجازه راكوله څيړلی شويده.

پدې جمله كښې د پښتو يو ښه شاعر اشرف خان هجري چه ديوان يې نه و بيخي پاته شو ځكه چه په يو څو نمونو باندې ما په ده څنګه چه د يو ه لوی شاعر حق تقاضا لري څه نشو ليكلی او په نيمګړی بيان ما ونه غوښتل چه د پښتو مهم شاعر عادي او معمولي شاعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

معرفي شي. د عبد القادر خان په برخه کښې هم ددې لامله چه وخت تنګ و او کارونو اجازه نه راکوله څنګه چه زما زړه غوښتل هغسې و نشوه او په لړو ليکلو اکتفا وشوه.

زه بايد دلته اقرار وکړم چه ما هيڅکله دومره وخت او فراغت ندی موندلی چه د يوه کتاب د ليکلو او تتبع د پاره کافي وي.

کوم شاعران چه پدې کتاب کښې د هغوی د اشعارو نمونې راغلي دي دادي:

امير کروړ- شيخ رضي- نصر- بيټ نيکه- شيخ اسماعيل- خربښون- شيخ اسعدسوري- شيخ متي- قطب الدين بختيار- ميرزا انصاري- دولت- خوشحال خان خټك- عبدالرحمن با با- عبدالحميد مهمند- يونس موسی خيل- پير محمد کاکړ- کاظم خان شيدا- عليخان خټك- عبد الرحيم هوتك- احمد شاه با با- ميا عبد الکريم صاحب- مراد علي صاحبزاده د کامې- علامه حبيب الله قندهاري- ملا عبد الباقي کاکړ- د موسيی آخوندزاده صاحب-ملا صيام الدين واعظ- صفت خان د چپرهار- ليونی محمد جي د پکلی- سيد کمال د شگی- صالح محمد- دين محمد د نو ښار- توګل د ښېوې- ميرا اپريدی- نوروز- در محمد ځاځی- احمد ګل د ګلائي مومند چه ټول (۳۸) تنه کيږي.

وروسته تر دې د پښتو څو غوره او منتخبې لنډۍ راغلي دي او ورپسې د شاعرانو قضاوتونه د پښتو شاعرانو په باب کښې را اخستل شوی.

دا کتاب د دې لامله چه مسلسل نه دی طبع شوی او د کابل په مجله کښې يوه يوه برخه نشر شويده مونږ ونکړای شو چه تصحيح ته يې پخپله ځان و رسوو ځکه ډيرې زياتې طباعتی غلطۍ پکښې پاته شوی او غلط نامه ئې هم ډيره لويه شوه. دا کتاب که څه هم په اصل کښې يو ادبي اثر دی چه د ذوق او بديعي حس پاللو خدمت کوي يو اخلاقي رهنما هم کيدی شي او لږ لږ سړی له عرفان او تصوف سره هم آشنا کوي د بلند همتۍ او بلند نظرۍ تعليمونه، د حق او حقيقت خوا ته ترغيب او د معنويت خوا ته رابلنه هم پکښې شته او اميد کيدای شي چه لوستونکی په خپلو افکارو او خيالاتو يو ښه تغير او تحول محسوس کړي.

که څوك غواړي چه د پښتو له شعر او پښتنو شاعرانو سره آشنا شي، د زړه د اطمينان او د روح د خوشحالۍ د پاره څه ومومي، د دنيا له ښو او بدو او د انسانيت له مدارجو خبر شي ددې کتاب په اشعارو کښې دې غور وکړي او له شعر سره دې مينه پيدا کړي وايي چه ډاروين د طبعياتو لوی عالم يو وخت ډير تاسف کاوه چه زه اوس له اشعارو خوند نشم اخستلی او زما دماغ لکه يو ماشين داسې دی چه په دنيا کښې د قوانينو په جوړولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصروف دی، دې نوموړی عالم دا هم ویلی دی چه د ذوق او بدیعې حس بایلل د بشري سعادت بایلل دی.

که سړی ښه فکر وکړي په رښتیا چه سعادت له یو ذوق او بدیعې سره تړلی دی او د انسان ټوله خوشحالی‌له ادبي ذوق او ادبي احساس څخه نشأت کوي، نو که چېرې دا کتاب د ذوق و احساس په روزلو او ویښولو کښې څه برخه واخستلی شي دا به زما په خیال یوه لویه معنوي گټه وي چه د شعر و ادب په لمن کښې یې مومو او د مملکت سعادت پکښې وینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد

پـه نامـه د هغـه خدای مـې دا بيـان دی		چه يو نوم يې په نومونو کښې سبحان دی
پـه سجود يـې مځکـې سر دی لګـولی		چه يې زوړند په رکوع سره اسمان دی
هـــره ونــــه پــــه قيــــام ورتــــه ولاړه		هـر ګياه يـې پـه تسـبيح سـره زبـان دی
همـه واړه پـه تسـبيح د ده مشـغول دي		که ملك دی که پېری دی که انسان دی
هـر مـاهی يې پـه اوبـو کښـې حمـد وايـي		هر مارغه يې په چمن کښې ثنا خوان دی

((رحمان بابا))

مطلب ته را بلنه

که د دنيا د نيمګړی بازار له شور و غوغا نه لږ څه لرې شو، که د غرو دزرکو او دبڼ د بلبلو آواز ته غوږ کښېږدو، که د جړوبيو او آبشارونو شورو فرياد ته ښه ځير شو او د رڼو ستورو د سترګکونو په معنی وپوهېږو، که د زمانې يادداشتونه را برسېره کړو او سترګې وغړوو، پدې شنو ناوونو او ښکلو درو کښې د پښتو ډېر شاعران وينو چه لکه سرشار آبشارونه د خپلو اوښکو له کاروان او شورو فرياد سره تېر شويدي چه تر اوسه ئې آوازونه پدې پاکه هوا کښې ګرزي او د آسمان په شنه ډنډ کښې غوټې وهي.
پدې غرو او رغو کښې ډېرې د سورنارې لکه د شينو شپېلۍ اوچتی شوی چه اوس هم زړکې ورپسی ځان له ګړنګه ولی او د هوا کوترې ورپسې تروړې ګرزی.
هندوکش او سپين غر تر اوسه پوری هماغه نارو ته ګوش به آواز ولاړ دي او د آسمان په لمنو کښې ورپسی څار کوی، د مشرقي تورغر او د تيرا سوی غرونه د همدوی په غم کښې تك تور او لوغړن له تاوه ډك ښکاره کېږی، سيندونه او دريابونه په همدوی پسې شپه او ورځ ناقراره دی، د کسې غر د همدوی په مناجاتو او رازونياز د خدای په دربار کښې په قيام ولاړ دی. د سوريانو او غوريانو کروړان او پهلوانان په همدغو نغمو کښې راته ځان ښئ د روښانه فکرو خاوندان په همدغو شاعرانه نغماتو کښې را سره خبری

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوی او په همدغه عالم کښې د خپلو توریالیو او ننګیالو په نامه خوشحالېږو او رحمانی تعلیمونه اروو.

مونږ له ډېر وخته را ایسې شعر او شاعران لرو چه خانان او قلندران، پاشاهان او امیران، پیران او بابا ګان پکښې وینو او افتخار پرې کوو. کوم شی چه مونږ ته له خپلو پلرو او نیکو، مشرانو او پادشاهانو، فقیرانو او قلندرانو پاته دی او هر څه پکښې شته هغه باید د قدر او قدر منو په نظر وګورو.

هر څه چه غواړئ او په هر شی پسی چه ګرزئ په دغو الهامی نغمو او پښتو سندرو کښې پیدا کېږی. د پاك خدای مینه او محبت، د ښایست او ښکلیتوب ستاینه، د عشق ناقراری او لیوالتیا، د عقل سر ګردانی او حیرانتیا، د سپینې تورې ځل او بریښنا، د ایمان ټینګوالی، د معرفت اسرار، حکیمانه لارښودنی، د صوفیانو نغوتې، د پادشاهانو درب و دروب هر څه راته پکښې ځیل ځان ښئ او پوهېږو چه زمونږ پخوانیو او اسلافو هر راز شعور درلود او په هر څه ښه پوهېدل.

کله چه مونږ پټی سترګی او په درانه خوب ویده وو، کله چه مونږ د خپلو په قدر نه پوهېدو او پردیو سندرو ته به خلقو نڅل، کله چه زمونږ رباب ماته او بې سره و، له خپلو شاعرانو بی خبره وو او د خپل باغ و بڼ د بلبلو په ژبه هم نه پوهېدو، اوس هغه د غفلت دوره تېره شوه، او زمونږ په ادبی نهضت کښې دومره رڼا پیدا شوه چه په دولسو پېړیو کښې یعنی د دوهم هجری قرن تر اوایلو پورې د شعر او ادب او پښتونولۍ کروړان او پاخه استاذان وینو، او په دغه رڼا کښې راته هر راز ښکلې نورانی څېرې ښکاره کېږی او ویلی شو:

په هر وخت کښې وه زمونږه ډیوه روښانه   دروېزه کړې هر چــا زمــونږ لـه خــوانه

نو که چېری له دغی روحی غذا او آسمانی الهاماتو سره څه مینه لرئ یا غواړئ چه د روح او زړه، ذوق او فکر پالنه او روزنه وکړئ، دا اشعار په وارو وارو او په غورو فکرولولئ مګر په خوارو سترګو او د عدم اعتنا په نظر ورته مه ګورئ، ځوك چه په دغه مرض اخته وی هغه پدې خوند نه پوهېږی او نه ورځنی څه فایده اخستلی شی، لکه چه یوه سمسور باغ او ښکلی ګلزار ته ډېر د هوا مرغان رابښکته کېږی مګر کومه برخه چه بلبل او بورائی د ګلو په ننداره کښې لری ښائی چه نور ډېر مرغان ئې ونلری، انسانان هم ټول په دغه برخه کښې یو راز نه دي او لکه چه خوشحال خان خټك وائي:

دوه سړي په باغ کښې ګډ شي یو ګل ګوري   دویـــم ګـــرزي پـه طلـب د خـارو خـس

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوك د ګلو سيل كوي او څوك پكښې خس و خاشاك لټوي، د ځينو سترګې پټې كړې وي او هېڅ نه ويني، ځينې نور په هره شنه پاڼه كښې د معرفت دفترونه لولي، په شعر او وينا كښې هم ځينې داسې لطايف او خوندونه وي چه غافلانو او بې اعتنا خلقو ته ځان نه ښئ او هر څوك ئې نشي ليدلی.

دا خبره ماته د اشعارو د انتخاب په وخت كښې ځو ځو ځله په تجربه معلومه شوېده چه په سرسري نظر راته ځينې بيتونه عادې او معمولي واېښېدل مګر په حقيقت كښې هغسې نه و، چه يو مثال ئې اوس هم راته ياددی او هغه د عبدالقادر خان دا بيت دی:

وائي چه وبـال دی چـه نظرو ښه مـخ ته
ما په دواړو سترګو قبول كړی دا وبال دی

كه څوك د عبدالقادر خان ديوان داسې لولي لكه چه د صرفميرګردان كوي يا په بې اعتنائی ورته ګوري دا بيت به ورته محض خبره ښكاره شي مګر همدغه ساده خبره يو شعری لطف لري چه هغه په دواړو سترګو قبلول دی ځكه چه دا محاوره دلته اصطلاحی او حقيقی دواړه معنا وې افاده كولی شي او وروسته تر لږ التفاته معلومېږی چه د ديدن په وخت كښې دا مصرع ويل (ما په دواړو سترګو قبول كړی دا وبال دی) څه حقيقی كيف لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مقصد پیل

هر ملت چه ژبه لری او ګړېږی هغه شعر او ادب هم لری که مونږ د دنیا مختلف قومونه او هیوادونه ولټوو په هر ځای او هر ټبر کښې وحشي وی که مدنی، ضعیف وی او که قوی، عالم وی او که جاهل، بډای وی او که فقیر شعر او ادب مومو او خو تنه شاعران پکښې پیدا کولی شو ځکه چه شعر د انسان په طبیعت او خټه کښې اغږل شوېدی او دنیا پخپله هم په حقیقت کښې یو شعر دی له کوم وخته چه انسان په ژړا او خندا پوهېدلی او د تعجب احساس پکښې پیدا شوی د شعر نغمه هم اوچته شوی او د دنیا په ګلزار کښې په مینه مست بلبلان پیدا شویدي مګر دا نغمه وخت په وخت د ژوندانه له تغیراتو او تحول سره بل راز شویده او ډېرې مرحلې وربانديې راغلی دی یعنی په لمړیو وختو کښې شعر یوازی د اعجاب، او احساس او بدیعی خیالاتو سندره وه وروسته چه په انسانی جمعیت کښې د اغراضو او مقاصدو نیلی وځغلېدی او د ځینو مطالبو دپاره راز راز علل او سببونه وپېژندل شوه شعر هم تحول پیدا کړ او د ځینو مراعاتونو په اثر کښې له خپل محور څخه وخوځېده یعنی د اجتماعی حیات او ژوندون په تقاضا د یوه او بل د خوشحالۍ او زړه جلبولو دپاره وویل شو او په دغه صافه هنداره کښې علاوه پر احساسی تاثراتو نور شیان هم ښکاره شوه.

کله چه انسان په قبیلوی اجتماعاتو کښې ژوند کاوه او د قومی رقابتونو بازار تودو شعر هم د همدغه حیات له تاثیر لاندی راغلی او د یوی قبیلی د خندا یا ژړا ترجماني ئې کړېده- په هغه وخت کښې چه د پهلوانۍ میدانونه په هر ځای کښې جوړ شوی و، او بی له قوته بل افتخار نه پېژانده کېده د شعر قبله یا معشوقه هم رستمان و، او بی د سلاطینو له درباره ئې په بل ځای کښې استوګنه درلوده – کله چه د اسلام مقدس او سپېڅلو تعلیماتو انسان د اخوت او ورورولۍ خواته را وباله او جاهلی عصبیتونه ئې ورك کړه شعر هم لږ څه بین رنګ پیدا کړ او ټول انسانان ئې یو د بل وروڼه او د یوه وجود غړی وبلل چه باید یو د بل په درد متاثر او ناقرار شی.

له کومه وخته چه په دنیا کښې د ملیت جنډه په هر ځای کښې جګه شوه شعر هم ورته سر ټیټ کړ او د ملی مفاخرو په رنګ رنګین شو – نو له دغه اجمالی سیر څخه معلومېږی چه شعر او ادب د انسانانو د ژوند عکس یا سیوری دی چه د ژوندون له تغیر سره سم تغیر مومی او بل راز کیږی یعنی لکه کاپر ګل وخت په وخت خپل مخ یوه خوا او بله خوا اړوی او غاړه کږوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدی لامله تشبیهات او استعارات، تخیل او تعبیر، سلوك او انشاء، مطالب او مضامین، لهجه او آهنګ په هر عصر کښې بدلیږی او د ژوندانه له عمومی رنګه رنګ اخلی – نو ویلی شو چه ادب او شعر د انسان د ژوند هنداره ده، یا په بل عبارت انسان په ادبی دنیا کښې ژوند کوی او د ژوند په هره دوره کښې یو ډول ادب لری.

د پښتو شعر هم خو تاریخی دورې تیرې کړي چه هره دوره ئې مخصوص رنګ او د هغه وخت له حیاتی وضعیت سره تناسب لری- څنګه چه په غرنی هیواو کښې لوړی ژوری یا تاوده او ساړه ځایونه په تفاوت سره لیدل کیږی دغسی زمونږ په شعر و ادب کښې هم تیټ و پاس او نشیب و فراز لیده شی او په لوړتیا یا ښکته والی کښې ئې زیات فرقونه ګورو کله د پښتو د شعر یوه دوره د ارتقا دوره بولو مګر چه له هغه ورسك څخه هغه پلو ګورو او لوړې څوکې (قلې) راته ښکاره شی بیا وایو چه دا د هبوط او ادبی نزول دوره ده چه د تاریخی مجهولتیا له کبله مونږ ورباندی بل راز ګمان کاوه.

د دې شلېدلی او زاړه کتاب د آغاز او انجام، منځ او آخر په تعین کښې ښائې چه مونږ ډېر ځله سهوه شو او په ادبی تتبعاتو او اجتهادونو کښې ډېر وغولیږو مګر بیا هم ورځ په ورځ حقیقت او حقائقو ته نږدی کیږو او د رڼا خواته ځو.

کله چه پښتو ټولنی د پښتو شاعرانو په باب کښې کوم اثر ولیکه هلته داسی وبریښېده چه زمونږ ادبی تاریخ له (۳۰۰ هـ) څخه شروع کیږی، وروسته تر دی چه ښاغلی حبیبی د خپلو تتبعاتو او لټون په اثر کښې د پښتو یوه خورا قیمتی ذخیره (پټه خزانه) وموندله هلته یوه نوې رڼا وځلیده او د امیر کروړ د یوې حماسی او فخری سندری په استناد ثابته شوه چه د پښتو شعر د ۱۳۹ په شاوخوا کښې هم ځینی داسی نمونی لری چه پوره ادبی پوخوالی پکښې لیده شی او معلومیږی چه په دغه وخت کښې پښتو پخپلو کلماتو او اصطلاحاتو کښې سره د فصاحت او روانۍ له مراعاته ډېر ښه ادبی تعبیرات خوندی کولی شوه لکه چه له دی لاندې سندری څخه معلومیږی:

ویاړنه

زه یم زمری پر دې نړی له ما اتل نسته	پرهند و سند و پر تخار او پر کابل نسته
بل په زابل نسته	له ما اتل نسته
غشی د من می ځی بریښنا پر میرخمنو باندې	په ژوبله یو نم یرغالم پر تښتېدونو باندی
په ماتیدونو باندې	له ما اتل نسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما د بریو پرخول تاوېږی هسك په نمنځ وپه ویاړ	دآسی له سوومی مځکه ربړوی غرونه کاندم لتاړ
کړم ایوادونه اوجاړ	له ما اتل نسته
زما د توري تر شپول لاندی دی هرات او جروم	غرچ و بامیان و تخار بولی نوم زما په اودوم
زه پېژندوی یم په روم	له ما اتل نسته
پر مرو زما غشی لوئی ډاری د ښن راخخه	د هریوا لرو دپرځنډو ځم تښتی پلن راخخه
ربی زرن را خخه	له ما اتل نسته
د زرنج سوبه می د توري په مخسور وکړه	په باداری می لوړا وی د کول د سور وکړه
سترمی تر بور وکړه	له ما اتل نسته
خپلو وکړو لره لوراو پیرزوینه کوم	دوی په ډاډ نه ښه بامم ښه ئې روزنه کوم
تل ئې ودنه کوم	له ما اتل نسته
پر لویو غرومې وینا درومې نه په ځنډو په تال	نرې زما ده نوم مې بولی پر دریځ ستایوال
په ورځو شپو میاشت و کال	له ما اتل نسته

په دې سندره کښې د توری ترشپول لاندی ملکونه ګڼل، د بریو پر خول د هسك تاوېدل داس له سوو خخه د ځمکی ربړدېدل، غرونه لتاړول، د من (ارادې) غشی ته بربښنا ویل، ټول هغه شاعرانه تعبیرات دي چه په. یوه حماسي شعر کښې ډېر قوت پیدا کوی او دا په ډېر ښه شان ثابتوی چه په یوه ژبه کښې دغسی شعر ویل ډېر عمر غواړی ځوك چه د شعر د پوخوالی دوری او د شعر د تکامل او نضج بطی سیر په نظر کښې ونیسی هغه به یقین وکړی چه د پښتو شعر د دغه شعر له ویلو نه پخوا ډېر مراحل طی کړیدی او وار د واره په همدغه ډول نه دی پیدا شوی کومه د تکامل دوره چه په ټولو حیاتی امورو کښې جاری ده هغه د ډېرو تحولاتو تقاضا کوی او ډېره زیاته زمانه غواړی نو مونږ باید خپل ادبیات او اشعار په دوو لویو دورو وویشو چه یوه دوره له دغی موجوده تاریخی نیتی خخه چه پټه خزانه ئی رابنئ د مخه وبولو او بله دوره له دغه وخته رادی خوا وګڼو یا ورته پټه او ښکاره دوره ووایو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومې لنډۍ او ټپې، قصې او افسانې چه په پښتو کښې د منظومو ډرامو په ډول تر اوسه شته او اصلي شاعر ئې هېڅوك نه پېژني او نه ئې څوك په يقيني ډول وخت او زمانه تعينولى شي زما په ګمان د پټې دورې اشعار دي چه د دې وخت له اشعارو ځينې په مادي او معنوي لحاظ زيات فرق لري او کوم بعد او لرېوالى چه د دې وخت د اشعارو او د دغو افسانو تر مينځ موجود دى هغه هم دا تقاضا کوي چه بايد دغه قصې تر دغه راز اشعارو د مخه وي او قدامت ولري ځکه چه شرقي ادب دغه حکايتي مرحله د غزنويانو له دورې نه پخوا شروع کړې وه او د محمود غزنوي په وخت کښې فردوسي پکښې پهلواني ښکاره کړه وروسته بيا ورورو قصو او افسانو له نظم نه نثر ته انتقال شروع کړ او له نظم سره ئې تقريباً وداع وکړه نو ويلى شو چه په پښتو کښې هم ځينې افساني ډېرې پخوانۍ دي چه نه ئې ويونکي او جوړونکي پېژندل کېږي او نه څوك ورته وخت او زمانه ټاکلى شي – مګر دا ګمان بايد ونشي چه په پښتو شعر کښې به وار د واره همدغه اوږدې قصې اولوئې افساني پيدا شوې وې او همدغه به زمونږ د ادب شروع او آغاز وي ځکه چه د دغسې قصو جوړول او په شعر کښې را وستل ډېر زيات قوت او اقتدار غواړي د شعر ابتدائي مرحله بايد ډېر ساده کيف ولري او بسيط رنګ پکښې ولېدل شي.

زما په شخصي عقيده د پښتو لمړى شعر بايد د لنډۍ په صورت وي او همدغه د پښتو لنډۍ چه زمونږ د ملي ادب يوه غوره او خوندوره برخه ده چه اوس پکښې د پښتو دعالي او لوړ ادب ښې ښې نمونې پيدا کېږي د پښتو شعر آغاز هم کېدلى شي مګر دا خبره چه د اول وخت لنډۍ به کومې وې؟ او کومې لنډۍ به په کوم وخت کښې د پښتو د شعر لمړنۍ پټې وې؟ ډېره ګرانه معلومېږي چه اوس پکښې څه نشو ويلى او ډېر تحقيق غواړي. هر کله چه د دغې پټې دورې هر څه لاتر اوسه پورې زمونږ له نظره پټ دى او د ليکونکو له تبصرې لاندې نه دي راغلي په خصوصياتو او مميزاتو کښې ئې هم په تفصيل سره څه نشو ويلى او د يوې اجمالي نظريې په ډول همدومره وايو چه په دغه رومانتيکي دوره کښې د پښتو شعر د خپل ساده حيات په لحاظ د نثر قدر ظرفيت او استعداد درلود چه هر راز رزمي قصې او عشقي افساني پکښې ويل کېدې او د وزن او قافيې په لحاظ يې هم لکه د نن ورځې مثنوي له شاعر سره زياته مرسته کوله مګر د دې لامله چه پس له څو پيتو او مصرو پکښې قافيه بدلېږي او رنګيني پيدا کوي له مثنوي څخه زيات جذابيت لري او تر آخره خپل خوږوالى ساتي.

په دغه دوره کښې دغه کلاسيکي تشبيهات او استعارې په دغه رنګ نه لېدل کېږي او تعبيرات هم ټول ساده او عام فهمه دي- مطالب او مضامين هم په تصويري او تمثيلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول دی چه خطابی آهنګ او د امر و نهی لهجه پکښې په دغه ډول چه په کلاسیکی اشعارو کښې ئې وینو نشته یعنی دغه تعلیمی او تدریسی لهجه هلته نه ځرګندیږی او مضامین هم د احساس او اعجاب په اثر د شعر په لمن کښې لوېدلی دی. سړی چه د انسان شعوری مراحل په نظر کښې نیسی او شعر ته د معنی او مفهوم په لحاظ ګوری داسی ایسی چه اول به فخری او حماسی اشعار په یوه بسیط او ساده ډول پیدا شوی وی او بیا به د عشق او جمال پرستۍ نغمی اروېدل شوی وی، وروسته تر دې به د اخلاقی او تعلیمی اشعار او بیا عرفانی او تصوفی شعرونه میدان ته راوتلی وی او کوم سیاسی او انتباهی نظمونه چه اوس وینو دا به له ټولو وروسته زېږېدلی وی.
دغه تقسیم چه د معنی او مضمون په لحاظ د یوی نظریې په ډول وښودل شو، زمونږ پښتو شعر چه اوس د دی وخت د معلوماتو له قراره له کوم وخته شروع کیږی دغه دورې په همدغه ترتیب ښئ، ځکه چه زمونږ تر ټولو پخوانی او لمړی شعر چه اوس مونږ ته معلوم دی هماغه د امیر کروړ فخری او حماسی شعر دی چه د مخه وښودل شو مګر مونږ دا نشو ویلی چه پخوا تر دغه شعره به د پښتو کوم بل عشقي غزل یا کوم بل راز شعر بیخي نه وي او له همدغه شعر نه به وروسته دا نورې دورې شروع شوی وي. ښائي چه مونږ به تر دغه شعره د مخه هم ډیر بل راز اشعار پیدا کړی شو مګر دلته مو مطلب دادی چه تر دغه شعر را پدې خوا په مجمل ډول مونږ ته د دغو دورو ترتیب څه نه څه معلومیږي.
له دغه شعر نه را پدې خوا د روښنانیانو تر وخته پورې مونږ په پښتو شعر کښې د مضمون او معنی په لحاظ درې عنصره په واضح او ښکاره ډول وینو، چه حماسي، عشقي او دیني و اخلاقي اشعار ورته ویلی شو.
د حماسیاتو نمونه خو هماغه د امیر کروړ شعر دی چه فی الحاله د پښتو لمړی شعر بلل کیږي. وروسته تر دغه شعره څو نور پاخه او قوي شعرونه هم مونږ ته پټه خزانه راښئ چه دلته ئې د ښاغلی حبیبي له یوه کنفرانس څخه را اخلو چه د آریانا په مجله کښې نشر شویدی او د پښتو د ادب غوره او پخوانی سندرې ورته ویلی شو، چه له خپل زاړه آهنګ څخه هم خپل قدامت او پخوانی توب ښئ لکه چه د شیخ رضی او نصر یوه مکاتبه چه دغه دوه د تره زامن د (۳۵۱) په حدودو کښې یم له بله په شعر خبرې کوي او په دغه وخت کښې د پښتو د کلماتو تغیر او تصریف او استعمال هم راښئ چه بل راز رنګ او بڼه لري، شعرونه دادي:
(۱) شیخ رضی نصر د شیخ حمید ځوی ته لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الحـــاد پـــر لـــور دی تـــر پلـــل — گـــــروه دی زمـــــونږ وکـــــوراوه
مـــونږ رو ټلـــی پـــه زیـــار نـــه — تـــا پـــه تـــورو تـــوراوه
لرغـــون ولـــی گروهیـــدلی — چـــه دې گوښـــــی اړاوه
هغـــه گـــروه دی اوس اړه کـــړه — چـــه پلـــرو دی رڼـــاوه
لـــودی ستا پـــه نامـــه سپك سو — کـــه هـــر خـــو مـــو درنـــاوه
نصـــره نـــه مـــوئې لـــه کهالـــه — لـــودی نـــه ئـــې پـــه کـــاوه
زمـــونږ رغـــا ده ســـتا لـــه گروهـــه — دور ځلـــوی پـــه رغـــاوه

(۲) نصر د شیخ رضی جواب داسې لیکي:

د الحـــاد پـــه تـــور تـــورن ســـوم — زه لرغـــون خـــو ملحـــد نـــه یـــم
زمـــا د ښـــنه هســـی تـــور کـــړی — کـــه ملحـــد یـــم د ښـــنه یـــم
لـــه اســـلامه نـــه تـــر پلمـــه — تورانـــو شخـــه پـــه تـــر پلـــه یـــم
گـــروه مـــی هغـــه لرغـــونی دی — اوس هـــم کـــروږ پـــه لرغونـــه یـــم
د اســـلام پـــر هســـك بـــه ځلـــم — وتورانوتـــه تیـــاره یـــم
د لـــودی ځـــوی ســـنتی یـــم — د حمیـــد د لـــوږ کهالـــه یـــم

تـــورانی دښـــن چـــه وائـــی — زه لـــه ګروهـــه پـــه اړه یـــم
دائـــی تـــور تاســـی دروهـــوی — زه مـــومن ستاســـی پرتلـــه یـــم
د دښـــــنو وینـــــا مغـــــږه — زه لـــودی یمـــه ځـــو زه یـــم

پدی دوه شعرو کښې سړي ته معلومیږي چه د هغه وخت ځینې اشتقات بل راز و، او اوس بل راز شوی دی لکه: رونلی- وتوراوه- په کاوه- ځلم- دروهوی مغږه او داسی نور ... همدارنګه په هغه وخت کښې ځینې کلمات مستعمل و، چه اوس نه دی لکه:
ګروه، وکوراوه، ګروهیدلی، اړه کړ، رغاده، دورځلوی، کروږ او داسی نور ...
د همدغه وخت له اشعارو شخه د بیټ نیکه یو مناجاتی شعر هم د پښتانه شعرا په لمړی جز کښې ښودل شویدی چه سړی پکښې د خدای مینه، د قدرة جلال او جبروت د هغه وخت د شعر خوند او کیف مومی چه هغه دا دی:
لویـــه خدایـــه لویـــه خدایـــه — ســـتا پـــه مینـــه پـــه هـــر ځایـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرو ولاړ دی د رناوی کښې   ټوله ژوی په زاری کښې
دلته دی د غرو لمنې   زمونږ کېږدی دی پکښی پلنی
دا وګړی ډېر کړی خدایه   لویه خدایه لویه خدایه
دلته لږ زمونږ اوربل دی   وور کورګی دی وور بر جل دی
مینه ستا کښې مونږ مېشته یو   بل د چا په مله تله نه یو
هسك او مرکه نغښته ستا ده   د مېړو وده له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه   لویه خدایه لویه خدایه

له (۴۰۰ هـ) راپدی خوا پټه خزانه مونږ ته د خربنبون چه د سړبن ځوی دی او د شیخ اسماعیل چه د بیټ نیکه زوی دی دوه شعرونه راښئ چه دغه دوه د تره زامن ئې د بېلتون او بېلېدو په وخت کښې یو بل ته وائی او داسی آهنګ لری لکه چه دوه مین او خواږه یاران یو له بله بېلېږی، یعنی سړی لکه د دوه مینو سوی ناری داسی ایسی او د آدم او درخانۍ د مینی یادونه کوی. شعرونه دا دي:

(۱) شیخ اسماعیل د خربنبون د تلو په نسبت وائی:

که یون دی یون دی مخکښې بېلتون دی   له کسې غره څخه ځی خربنبون دی
که وروره وروره خربنبون وروره!   ته چه بېلتون کړی زما ویر ته ګوره
چه ځی مرغی له توری کرغی له   همزولی پاته ځی څه برغی له
د خدای دپاره خربنبون یاره   چه هیرمو نکړی زمونږ کهول واړه
زړه می رپېږی یار می بېلېږی   بېلتون ئی اور دی ځان پری سوزېږی

(۲) خربنبون د شیخ اسماعیل په جواب کښې وائي:

بېلتانه ناره می وسوه په کور باندی   نه پوهېږم چه به څه وی پېښ په وړاندی
له خپلوانو به بېلېږم په سرو سترګو   دواړه سترګی می په وینو دی ژړاندې
اسماعیله ستا ناورمی زړه سوری که   بېلتانه خربنبون بیا له تا پردی که
نه هېرېږی که می بیا نه ستا یادی که   په چړو د ویربه پری سی د زړه میراندی
ځمه ځمه چه اورد یون می دی ومخ ته   دیانه ثوری به واچوم وترخ ته
ستاسی یاد به می وی بس د زړه وسخ ته   که دا مځکه غرونه ټول سی لاندی باندې

څوك چه دی دوه شعرو ته په اول نظر وګوری پوهېږی چه د خربنبون او شیخ اسماعیل لهجه د شیخ رضی او نصر له لهجې څخه زښت ډېر فرق لری ځکه چه د دی دواړو وینا

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ او تاسی خبرو ته ډېری نږدې دی او محاوره ئې د دې وخت محاورې ته بیخې قریبه ده مګر بیا هم د کلام سیاق او روش ئې په پخوانیتوب شاهدی لی.
په همدغه وخت یعنی د (۴۲۵) په شاوخوا کښې د شیخ اسعد سوری یوه قصیده هم پټه خزانه راښئ چه هم پکښې د پخوانیتوب آثار ښه ډېر لیدل کېږی او هم په دغه وخت کښې د پښتو د شاعری ښه قوت ښئ او دا ورځنی معلومېږی چه دغه راز شعر ویل د ویونکی زیات اقتدار او یو عمومی استعداد او آماد ګی غواړی- پدی قصیده کښې که څه هم ځینی کلمات لکه: فلك، بهار- ګل، خار- خونخوار- هزار- دار- انتقال- نیسان- نثار- سوګوار- کهسارا او داسی نور لیدل کېږی چه په مخکښېنو اشعارو کښې په دغه رنګ کلمات نه ګورو او دلته د یوې نوې اغېزی او رنګ بدلولو په ډول په دغه شعر کښې لیدل کېږی مګر ډېر نور داسی کلمات او اصطلاحات و محاورات هم شته چه دا قصیده د پښتو د ادب یوه لوړه، غوره او پخوانۍ نمونه معرفی کوی.
قصیده دا ده:

د فلك له چاروڅه وکړم کوکار	ز مولوی هر ګل چه خاندی په بهار
هر غښول چه په بېدیا غوړېده وکا	رېژوی ئې پاڼی تاندی تار په تار
ډېر مخونه د فلك څپېړه شنه کا	ډېر سرونه کا تر خاورو لاندی راز
د واکمن له سره خول پری باسی مړسی	د بی وزلو وینی توی کاندی خونخوار
چه له برمه ئې زمری رپی رنګلو کښې	له اوکوبه ئې ډاری تیر و جبار
هم ئې غشی سکنې ډال د ژوبلو رو	رستمان څنی ځغلا کاندی په ډار
چه ئې ملا وی نه کړیږی په غښتلیو	دا فلك پروکاڅه کاری ګذار
په یوه ګردښت ئې پرېباسی له برمه	نه ئی غشی د لیندی وی نه ئی سار
څه تېری څه ظلم کاندی ای لکه!	ستا له لاسه نه دی هیڅ ګل بی له خار
په ویرژلو لورنکړی په زړه کراړیه	پرنتلو اوروی د غم ناتار
هیڅ روغی مې په زړه نسته ستا له څوره	بېلوی په ژړا ژړمین له یار
له تېریو دی اوښی څاڅی له اوریځیو	چینی ژاړی په ورت ورت ستا له شنار
نه به لاس له څوره واخلی نه به لوری	نه به ملا کړی له بی وزلو له ترار
نه به زړه سوزوی په هېچا باندی	نه به پریوزې له ګردښته له مدار
نه به وصل کړی مین له بل مینه	نه به و درملې ټپونه د افکار
ستا له لاسه دی پراته ژوبل زګیروی کا	هر پلو ته ټپی زړونه په څار څار
کله غوڅی کاندی مراندې د زړ ګیو	کله تېر باسی وګړی هوښیار
کله ټکی واچوی په نازولیو	کله څیری کړی ګرېوان د نمنځنی چار
کله غورځوی واکمن له پلازونو	کله کښېنوی په خاورو کښې بادار
زمونږ پر زړونو دی نن یا یو غشی وویشت	ودی ژوبلله پر دی غشی هزار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر سوریو باندې ویر پریووت له پاسه   محمد واکمن چه ولاړی په بل دار
یو وار سو اسیر پر لاس د میرخمنو   انتقال ئی وکړ قبر له بل وار
په سماوئی ودان آهنګران و   په تېنکه وپر درست جهان او څار
د محمود د ژوبلو رو په لاست کښېووت   چه غزنه ته ئی باتلی په تلوار
ننګیالیو لره قید مړینه ده ځکه   ستائی والوتله هسك ته پردی لار
تر نړی ئی غوره خاوری هدیره کا   د زمریو په بېریو کله وی څوار
په دی ویر د غورو ګړی تورنمری شول   په دی ویر رڼا تیاره سوله د ښار
ګوره څاځی رڼی اوښې د دی غرونو   دا کړونګی ساندی لی په شورهار
نه هغه زرغا د غرو نو په بیدیا ده   نه د رزکو په مسادی کتهار
نه غتول بیا زرغونیږی په لاښونو   نه بامی بیا مسېده کا په کهسار
نه له غرجه بیا راځی کاروان د مشکو   نه را درومی غور ته بیا جوپی د شار
د پسرلی اوره تودی اوښی تویوینه   مرغلری به نیسان نکړی نثار
دا په څه چه محمد ولاړ له نړیه   په ویرنه ئی سوغور تول سوګوار
نه ښکاریږی هغه سور د سور په لتو   نه ځلېږی هغه لمر پر دې دیار
چه به نجلیو په نڅا پکښې خندله   چه به پېغلو کا اتڼ قطار قطار
هغه غور په ویر ناتار د واکمن کښنوست   هغه غور سو د جاندم غوندی سور آړ
لاس دی مات سه ای فلکه چه وی وکا   محمد غوندی زمری د مړینی ښکار
شین زړګی فلکه ولی لاولاړ ئی   ای د غور غرونو پر څه نشوی غبار
مځکی ولی په ریږد لونه پرېوزی   لاندې باندې سه چه ورك شی دا شعار
چه زمری غوندی واکمن ځی له جهانه   چه څوك نکړی په نړی باندی قرار
سخ په تا ای محمد د غور لمر وې   په نړی به نه وی ستا د عدل سار
ته پر ننګه وی ولاړ په ننګ کښې مړسوی   هم پر ننګه دی په ننګه کاځان جار
که سوری دی په تګ ویر کاندی ویرمن سول   هم به ویاړی ستا په نوم ستا په تبار
په جنت که دې وتون زمونږ واکمنه   هم په تا دی وی دېر لور د غفار

دا قصیده شیخ اسعد سوری د امیر محمد سوری د مړینې او بندیتوب په نسبت ویلی ده چه دغه نومړی پادشاه د سلطان محمود د تاخت و تاز په وخت په غور کښې بندی ونیول شو او هماغسی بندی غزنی ته را واستول شو خو په لاره کښې ئې بندیتوب په مړینه بدل شو.

پدې قصیده کښې هم ډېر پخوانی تصریفات او زړه صرف و نحوه زاړه لغات وینو چه له دی لاندینیو کلماتو څخه معلومیږی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رپی- ډاری- ژوبلور- زمولوی- ځغلا- لور- روغی- درملی- ودی ژوبلله- سماو- زرغا- رپېږدل) او داسی نور ... چه اوس ئې د نن ورځی په محاوره کښې نه ګورو او نا اشنا ایسی.

ادبی تعبیرات او خواږه محاورات هم پکښې په ښه پیمانه ځای شویدی چه د فلك ظلم او سنګدلی، د دغه پادشاه شهامت او د ده په حال د هر چا او هر شی تاثیر او د زمان و مکان بل رازوالی سړی ته په بدیعو او عجیبو الفاظو کښې ښئ لکه وګړی تورنمری کېدل، د غرونو رتې او ښې خڅېدل د ګرونګی ساندی- د وریځو ژړا- د زړګیو مراندی غوځول- په نازولوټکی اچول- آسمان ته په زړه کراړویل- د زمرو رپې- په غشو باندی ډال سکڼل- د رستمانو ځغلا- د واکمنو له سره خول پری ایستل- د زرکو په مسا کټهار- د پسرلی د اورو تودی اوښې تویول.

او بیا د دی ټولو په اخر کښې د شنه زړګی خاوند یعنی فلك ته دارنګه خطاب چه ولی ولاړیې؟ او د غور غرونو ته ویل چه ولی نه غبار کېږئ؟ او بیا ځمکی ته امر کول چه ولی په رپېږدلو نه پرېوزی او ولی نه لاندی باندی کېږی چه دغه شعار ورك شی- دغه راز شاعرانه تعبیرات هماغه ادبی سحرونه دی چه وینا شعر کوی او په شعر کښې یو بل راز کیف و اثر پیدا کوی.

کوم ادبی قوت چه په دغه قصیده کښې وینو او ښه تعبیر هم ترینه نشو کولی بیا ئې د پښتو په یوه بل شعر کښې دوه سوه کاله وروسته یعنی تر (۶۰۰ هـ) وروسته د شیخ متی په یوه مناجات کښې ګورو چه د لوی خدای محبت، د جمال ننداره د عشق لیوالتیا او د حقیقت و عرفان رڼاوی پکښې په ډېر شاعرانه کیف معلومېږی او سړی ویلی شی چه دغه راز پوخ او ښکلی شعربه په ډېرو ژبو کښې په دغومره عمر او پخوانیتوب خدازده چه پیدا کړو.

شعر دا دی:

پـر لویـو غـرو هـم پـه دښـتو کښـې — پـه لـوی سـهار پـه نیمـو شـپو کښـې
پـه غـاړه ږغ او پـه شـپېلکو کښـې — یـا د ویـر ژلـو پـه شـپېلو کښـې
ټـول سـتا د یـاد نـاری سـوری دی — د سـتا د مینـی ننـداری دی
جنـډی زرغـون کـه پـه بیـدیا دی — د بـربڼ خواتـه پـه خنـدا دی
ترنـك چـه خـړ دی پـه ژړا دی — دا ټـول اغېـز د مینـی سـتا دی
ټولـه ښـکلا دی سـتا لـه لاسـه — ای د پاسـوالو پاسـه پاسـه
کـه لمـر روښـانه مـخ ئـی سـپین دی — یـا د سـپوږمیه تنـدی وریـن دی
کـه غـر دی ښـکلی پـر تمـین دی — لکـه هنـداره مـخ د سـین دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د ښکلا دا پلوشه ده — دا ئې يو سپکه ننداره ده
دلته لوى غرونه زرغونېږي — د ژوند ورمى پکښې چلېږي
بورا وى شاوخوا کرېږي — سترګى ليدو ته ئې هيښېږي
لويه خاونده ټوله ته ئې — تل د نړى په ښکلېده ئې
خاونده ښکلي ستا جمال دى — ښکاره ئې لور په لور کمال دى
که ورځ که شپه که پېړى کال دى — ستا د قدرت کمکى مثال دى
ستا د لور ونويوه رڼا ده — دلته چه جوړه تماشا ده
زړه مى دا ستا د مينى کور دى — سوى د عشق په سوزند اور دى
رپ ئې وتا ته ستا پر لور دى — بى له دى هېڅ دى ورك ئې پلور دى
ستا د جمال په ليدو ښاد دى — که نه وى دغه نور برباد دى
په غرو کښې ستا د عشق شپيلکى دى — د دى نړى په عشق سمې دى
که غټ که ووړ که پنډېرى دى — ستا د جمال ځرى هر شى دى
چه پر دنيا مى سترګى پرى سوى — ستا د جمال په ننداري سوى
نه هسك نه مځکه وه تورتم و — تياره خپره وه ټول عدم و
نه دا ابليس نه ئې آدم و — ستا د جمال سو چه پرتم و
چه سو ښکاره ښکلي دنيا سوه — د پنځ پر لورى ئې رڼا سوه
زه چه خرګند پردى د نيا سوم — د ښکلى مخ په تماشا سوم
ستا پر جمال باندى شيدا سوم — له خپلى ستى را جلا سوم
په ژړا ژاړم چه بېلتون دى — يمه پرديسى بل مى تون دى
وګړو ولي متى ژاړى — سورى ئې اورى غاړى غاړى
څه غواړى؟ څه وائى څه باړى؟ — خپل تون او تورو کلى غواړى
چونى چه بېل شى نيمه خواسى — تل ئې د بڼ په لور ژړا سى

پدى شعر کښې شاعر د قدرت په ټولو مظاهرو کښې يوه خدائى مينه او جمال ګورى او په دنيا کښې يو داراز سير کوى چه بى له شاعره ئى بل هېڅوك نشى کولى.

دلته شاعر په لويو غرو او دښتو کښې، د سهار په رڼا او د نيمى شپې په تياره کښې، د ويرژلو په شپيليو او د ګلونو په پاڼو کښې، د خړو او سپينو دريابو په تماشا، د لمر او سپوږمۍ په سپين مخ، د غره په ښکليتوب او عظمت کښې، د ژوند په ورمو او د بوراګانو په کرېدو کښې په شپو ورځو، کلونو او پېړيو کښې همدغه يو شى ګورى چه دى ورځنى د ښکلا په پلوشه، د مينى په ننداره او د قدرت په يوه کمکى مثال تعبير کوى او بيا وائى

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه زړه د عشق او مينې کور دی او په همدغه قيمتي متاع قيمت پيدا کوی، په همدغه ننداره ژوند او خوشحالی کوی او په هر ځای او هر شی کښې دغه تماشا ګوری.

د نړۍ سمی په عشق سره دی او دنيا ټوله د جمال په رڼا کښې پيدا شوه، ما چه دنيا ته کتلی د جمال په ننداره او د ښکلی مخ په تماشا يم، د همدغه جمال په تماشا شيدا او له خپلی ستی جلا شوم ځکه لکه يو مسافر د بېلتون له لاسه ژاړم او لکه له ټولګۍ بيل چونې نيمه خوايم. د شيخ متی له دغه مناجات او ځينو نورو اشعارو څخه د (۴۲۰) په حدودو کښې ويل شويدی معلومېږی چه په دغه وخت کښې د پښتو شعر په ښه قوت کښې و، او ښه ښه شاعران ئې درلوده چه د اشعارو نمونې ئې متاسفانه ډېری لړی په لاس راغلی دی مګر له همدغو لږو نمونو نه هم معلومېږی چه د پښتو شعر په دغه وخت کښې څه رنګ او څه ښېګڼې لرلې؟ د شيخ متی مناجات خو مو وليد اوس د دغه وخت يو بل شعر چه د قطب الدين بختيار دی او د عشق و مينې سوی پکښې ليدل کېږی وګورئ! دا شاعر هم له (۴۰۰ هـ) څخه شل ديرش کاله وروسته مړ شويدی.

شعر دا دی:

ويـــر مـــی زړه ســـوری ســـوری کـــړ ‎ ‎ راتـــــه وګـــــوره ملـــــــوکی!

پـــه بېلتـــون کښـــې دې وباســـم ‎ ‎ لـــه خوږمنـــه زړګـــی کـــوکی

راتـــه وګـــوره ملـــوکی
راتـــه وګـــوره ملـــوکی

د بېلتـــون اورونـــه بـــل دی ‎ ‎ هـــر ګـــړی مـــی زړګـــی ســـوزی

ليـــونی يمـــه د مينـــی ‎ ‎ ســـوزم زه لکـــه پيلـــوځی

راتـــه وګـــوره ملـــوکی
راتـــه وګـــوره ملـــوکی

غـــوږولی دی او ر بـــل دی ‎ ‎ اور زمـــا پـــه زړګـــی بـــل دی

زه بختيـــار خـــاورې ايـــرې شـــوم ‎ ‎ پـــه اور ســـوی مـــی ګوګـــل دی

راتـــه وګـــوره ملـــوکی
راتـــه وګـــوره ملـــوکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګورئ پدې ساده او روان شعر کښې چه هيڅ راز تکلف نه ليدل کيږي څومره خوږوالی او سوی ليدل کيږي او په عين سادګۍ کښې څه سوزناك اثر دی. په ظاهر کښې ديرې ساده خبرې دي مګر هر څوك پوهيږي چه يو مؤثر شعر او ښه نغمه ده، آهنګ او تعبيرات او خطاب ئې د پښتو اېسي او په رښتيا له يوه خوږمن زړګي نه راوتلی دی.
تر (۴۰۰ هـ) پورې چه مونږ د پښتو اشعارو ګورو شعر راته يوه روحانی نغمه او د زړه غګ معلوميږی چه له تکليف او تصنع څخه ئې لمن پاکه ده او نهايت ساده ښايست لری، مګر وروسته تر دی ورته دغه حال نه دی پاته شوی او ورو رو لکه د هوا مرغه زمکی ته راښکته شوی او خپله هغه لوړتيا ئې نه ده ساتلی، د مغلو د خرسيلاب له راتګ سره ئې خپل هر څه ورك کړي دی او کله کله د محض نظم په بڼه هم ښکاره شويدی، له دغه وخته را پدی خوا د پښتو شاعران او د پښتو شعر ډېر لږ او ډېر ضعيف معلوميږی تر څو چه د روښانيانو په دوره کښې بيا سر را جګوی او د ختکو له دورې نه ئی يو بل راز حيات شروع کيږی او له دغه وخته بيا پکښې ځينی تحولات څرګنديږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روښانیانو دوره

د پښتو او پښتونخوا خزان چه له شپږم قرنه را پدی خوا شروع کېږی او په اوم هـ قرن کښې د پښتو د ادبی کاروانو بلې لمبې له نظره غائبېږی د پښتو هر څه د مغلوله خړو سېلابونه ضرر مومی او پدې هیواد کښې بی د تورو لړو، زورورو سیلیو، راز راز طوفانو، او وېرووونکو هیبتناکو تیارو څخه نور څه نه لیدل کېږی یا په بل عبارت په مونږ باندی یوه د بدبختۍ توره شپه راځی چه څو قرنه عمر لری او لکه د هجر شپه بیخی سبا کېږی نه چه ناڅاپه د لسم قرن په ۳۲ کال یوه د امید رڼا پیدا کېږی او د عبدالله انصاری په کور کښې یو طفل دنیا ته راځی چه په دغه وخت کښې هېڅوك ورځنی نه دی خبر چه دا څوك دی او څه کوی؟ مګر وروسته ئې ټول پېژنی چه د پښتون په علمی، ادبی او سیاسی حیات کښې ډېره اغېزه او لوی تاثیر لری چه څوك ورته پیر روښان او څوك پیر تاریك وائی، په پیری کښې خوئې هېڅوك شك نلری مګر رڼا او تیاره ئې د بحث لاندی ده، او دا هم څه ګرانه خبره نه ده، هر سړی دوستانو ته یو راز او دښمنانو ته بل راز ایسی د څوارلسمی شپې سپوږمۍ که د یوه کاروان او قافلی دپاره رڼا لری دغلو دپاره په حقیقت کښې همدغه شپه تیاره ده دا بحث زمونږ په بحث او بیان کښې څه اصلی برخه نلری ځکه ورځنی په څنګ تېرېږو او وایو چه روښان هر څه چه و او هر څه ئې چه خلق بولی د پښتو په علمی او ادبی خدمت او د پښتو په عرفانی او ملی خدمت کښې ستره برخه لری او د ده په نمسیانو او پیروانو کښې لکه میرزا خان انصاری، دولت لوانی، دیوان لرونکی پاخه شاعران پېژنو چه د پښتو د شعر او شاعرۍ ډیوه ئی بله کړی او زمونږ هغه مړه اورونه ئی بېرته تازه او روښانه کړیدی- مونږ دلته د همدغو دوو شاعرانو په شعر او شاعرۍ خبری کوو او دغه شاعری د پښتو د شعر یوه نوې دوره بولو ځکه چه دغه شعر د رنګ او بڼی په لحاظ له ماضی او مستقبل نه ځان بېلوی او بل راز ایسی.

د مخه مو وویل چه تر روښانیانو پخوا د پښتو شعر د مضمون او معنی په لحاظ دری عنصره درلوده چه په حماسی عشقی او دینی اشعارو ورځنی تعبیر کېږی. مګر هغه حماسیات د ځېکو د دوری له حماسیاتو څخه فرق او مخصوص رنګ لری ځکه چه د ځېکو د وخت حماسیات په ملی احساس بنا دی او هلته دینی رنګ غالب ښکاره کېږی- د روښانیانو په عصر او زمانه کښې د پښتو شعر وار د واره تصوفی بڼه پیدا کړه او سرحد ئی له فلسفی سره ډېر نږدی شو، کومه عام فهمی او ساده ګی چه د پښتو شعر لرله هغه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رموزی او پېچیده مضامینو بدله شوه او باریکو افکارو پکښې ځای ونیو- د دی دوری نوموړی شاعران او امامان میرزا خان انصاری او وروسته تر ده دولت لوانی بلل کېږی، دوی دواړه مخلص او ارزانی هم خپل ملګری بنئ او په شعر کښې ښه برخه ورکوی چه ټول د میا روښان شاګردان او پیروان بلل کېږی او د پښتو په شعر کښې ئې علمی کیف او تدقیقی شعور پیدا کړېدی. پدی دوره کښې که څه هم د موضوع په لحاظ شعر خپل مخ بلی خواته ګرزولی او خپله قبله ئې بدله کړېده مګر شاعرانه مزاج پکښې ښه روزل شوی او شاعریت یو علمی او عرفانی حیثیت موندلی دی، پدې وخت کښې د پښتو شعر د معنوی تحول په لحاظ له پخوانۍ دوری بېخی ځان بېلوی او نوی دوره حسابېږی، د دی دوری په اشعارو کښې سړی ته یو بل عالم او نوی دنیا ځلېږی چه هر څوك ورځنی تعبیر نشی کولی دلته عشق او جمال هم بل کیف او بل ډول پیدا کړېدی او دنیا ته هم له بلی خوا کتل شوېدی، شاعر له محسوساتو هغه خوا نور څه ګوری او داسی خبری کوی چه هر څوك ئې معنی نشی کولی، په دغه وخت کښې نه پوهېږو چه د ما وراء المادی فلسفه د شعر محفل ته راغلی ده او که شاعر د خپل خیال په رڼا کښې فلسفی دنیا لیدلی ده چه د حسن او جمال اصلی مرکز ته اشارتونه کوی او د ګلزار په لیدو د بهار ثنا وائی.

د دې دورې لمړی پهلوان میرزا خان انصاری دی چه دلته ئې په شعر او شاعری باندی خبری کوو:

میرزا خان انصاري:

میرزا انصاری د یوولسمی پېړۍ شاعر چه په (۱۰۴۰ ه) کښې وفات شویدی اصلی نوم ئې فتح خان دی او د خپلی استوګنی ځای خیبر ښئ دی د پیر روښان له ټینګو مریدانو او پیروانو څخه ګڼل کېږی او خپله ټوله رڼا د روښان د جلوې اثر بولی او وائي:

ای میرزا روښان په هر لوری جلوه کا

د تبـریـز افتـاب را وخوت له بنیره

یعنې میرزا هم د پښتنو مولانای روم دی چه د ده شمس تبریز هم پښتون دی او په میا روښان شهرت لری څنګه چه رومی د خپل تبریزی پیر د برکت په رڼا کښې هر څه ګوري او ځان د هغه پیرو معرفی کوی دغه شان انصاری هم وائی:

د میرزا کلام روښان دی- پیرروښان له برکته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا متصوف او عارف شاعر چه پخپلو عارفانه اشعارو کښې سړی ته عطار او رومی او سنائی یا دا راز نور د معنی شاعران یادوی د شعر په سکندری آئینه یا جهان نما جام کښې خلقو ته یو بل عالم ښئ او سړی له عرفانی اسرارو سره اشنا کوی د همدی لامله د ده یو رموزی رنګ او آهنګ لری چه هر څوك پری پوره نشی پوهېدلی- دی په حقیقت کښې د عرفانی افکارو او نظرياتو په لحاظ عيناً (روښان) دی چه وروسته شاعر شوی دی او یوازی ظاهری ښه بدله کړېده لکه چه پخپله وائی:

د میرزا په خـوله وئېږم
یو روښان بی رنګه زه یم

میرزا که څه هم د دې ښکاره عالم زیبائی او ښایست پوره لیدلی دی مګر معنوی جمال ته ئی هم په ځیر ځیر کتلی او هغه عالم ورته لا ښایسته ښکاره شویدی همدغه سبب دی چه عرفانی او علمی جمال ته ئی ځان رسولی او په دغه روښانه ډیوه ئې نور هر څه بدل کړیدی لکه چه له دې لاندې بیتو څخه ئې دا حقیقت ښه څرګندیږی:

زه دې تـل ویـنم زمـا سـاقی دلســوزه | چـه د شـپې دې رڼـا زیاتـه ده لـه روزه
د صـورت عـالم کـه هـر څـو ښایسـته وی | د معنـــی زیبـــائی زیاتـــه ده هنـــوزه
عارفـان دې پخپـل علـم ښایسـته کـړه | او د دم نتـه د هـــر زنـــده پـــه پـــوزه
تـه بـه بـار د امانـت زغمـلای نشـی | د صـلاح پـه لار څـړه ځـه نـو آمـوزه
لـوی کامـل د دواړو کونـو پهلـوان دی | پـه مـدد ئـی قافلـه تـر ځایـه بـوزه
کـه صـراط پـرکم دلیلـو تـوره شـپه ده | د مرشـد نغـو تـه ډیـوه ګڼـه افـروزه
ښـه پتنـګ چـه ډیـوه ولیـده روښـانه | پـه لیـدو ئـې پتـه مینـه کـړه عیانـه
بینـائی پـه روښـنائی بانـدی شـیدا شـوه | د خپـل ځـان خبرئـی بیا مونده له ځانه
پـه سـوومـرګ ئـې د وصـال دپـاره وغوښـت | پـه ژونـدون شـوه جـدائی پـر بانـدی ګرانـه
پـه خـاطر ئـی تـل تـر تلـه نوبهـار شـه | د ګلزارانـــدوه ئـــی نشـــته لـــه خزانـــه
هـر زمـان ئـی د معنـی پـه سـترګو ګـوری | پـه هـر څـه کښـې هـر نشـان دی بـی نشـانه

میرزا د هست و نیست، وجود او عدم په ژوره معنی کښې هم غوټې وهلی او ډېر عمیق پکښې ننوتلی دی چه د همدغی ژوری کتنی په اثر کښې د وحدة الوجود په فلسفه قایل شوی او د تناسخ رنګ هم د ده په افکارو کښې ځای ځای څرګندیږی د نمونې په ډول د ده د دیوان دا لاندې بیتونه وګورئ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱)

زه به څه وایم چه څه یم | نیست و هست واړه په ده یم
هر چه نیست شی له هستۍ نه | د هستۍ معنی ئی زه یم
د وصال په هوا ځمه | د دې لامکان مرغه یم
ګه ذره د لمر په مخکښې | ګهی غوټه په ر اوبه یم
یو څلور عنصر می واغوست | د آسمان پر مخ اوده یم
له وحدته په کثرت شوم | هغه نشته چه زه نه یم
زه شنوا په کل غوږونو | دانائی د هر یوه یم
توانائی مې په هر چا کښې | بینائی د هر لیمه یم
ارادت مې دی له واړه | بیا راضی په دا خپل کړه یم
له بدانو می بدی ده | له نیکانو سره ښه یم
د نیکبخت په برخه شهد | د کمبخت په ځان لشه یم
له هر چا یم په هر څه کښې | خزان نلرم تازه یم
د میرزا په خوله وئیږم | یو روښان بی مثله زه یم

(۲)

دا کلام د حقیقت په ژبه وایم | لکه ذات په هر صفات کښې خیرستایم
زه کښې د نباتاتو واړه ساتم | هم ژغروی د زنده سرو واړه یم
یکه تنها لکه الف یم بی نقطه | په یوه وجود محیط په کل اشیایم
په یقین یقین نزدی په ګمان لری | په دیدن له دواړو کونو ماورایم
د نیکانو سره ښه بدیم له بدو | و هر چاوته د خپل عمل سزا یم
و عارف ته څرګه مخ یم په هر لوری | د دوبین پر مخ ګمان زه ئی تر شایم
زما ذات په دواړو کونو نه ځائیږی | په قفس کښې وئیدلی د میرزا یم

د دې دوه شعرونو اشاراتو او سترګکو نو څخه به دا معلومه شوی وی چه د میرزا په اشعارو کښې د تصوف، عرفان او فلسفی ډېرې رڼا وې ګډې شویدی او راز راز جلوې پکښې لیدل کیږی دا د میرزا ډېر عرفانی او شاعرانه اقتدار دی چه دغه راز لوړ او پیچلی مضمونو نه په دغه ډول په شعر کښې ادا کولی شی او سره له دې ټولو اشکالاتو چه د مضمون او مفهوم له کبله د ده په مخکښې شته شاعرانه آهنګ هم نه پریږدی او خپل کلام ته وچ فلسفی رنګ نه ورکوی- که تاسی د میرزا اشعارو ته ښه ځیر شی ډېر ځله داسی شعرونه پیښیږی چه سړی په معنی ښه نه پوهیږی مګر په خوندئې پوهیږی- د ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشعار هم لکه د موسیقی نغمې یا لکه د بلبلو سوې سندرې سړی ته راز راز تخیلات او خوندور خاطرات پیدا کوی مګر په کلماتو او الفاظو ئی هر څوك نشی پوهېدلی د نمونی دپاره ئې دا څو نور شعرونه هم ولولئ:

(۱)

چه د یار په نامه مینه دم په دم کړم
دغه یاد به ئې د خوږ خاطر مرهم کړم

د جهان و هوسونو ته مې شا شوه
مشغولا په هر زمان د یار په غم کړم

په سپین مخ به سپینی اوښی زغلومه
پر دا یخ به د حباب صورت رقم کړم

دا حباب چه د دریاب په مینځ کښې مات شو
رنګ و نوم ئی له دریابه سره سم کړم

عام و خاص په هسې حال را خبر نه دی
چه په کومه تخته کښل په کوم رقم کړم

د کثرت په عددونو قطرات دی
چه فانی خوی ئې فانی شی نوم ئی یم کړم

په یکتا نظر به واړه عالم وینی
کل اشیا به ورته جام لکه د جم کړم

په وروستی ورځی د قام پوښتنه نشته
اخرین به تر قدیمه مقدم کړم

(۲)

که یو ځل د زړه له حاله وویېرم
په رښتیا به په عالم کښې نه ځائېږم

حقیقی ژوندون زما د یار لیده دی
یو زمان ئی بی دیدنه نه پائېږم

د زړه حال مې خپل اشنا وته څرګند دی
او په خلق ملامت یم نه قبلېږم

اشنائی عجب بهار په مخه راغله
جدائی لکه خزان ځنی ترهېږم

دې لاله د زړګی داغ پر پانو راوړ
زه اوریځ د نوبهار باندی وربېږم

(۳)

زه څرګند د محبت په ښه بنیادیم
له نیستیه هم په دا هستی ابادیم

په ازل مې د اقرار په ژبه و وې
تر ابده وفادار پخپل میعاد یم

امانت چه اسمان زمکی ورلی نشو
اوس ئې زه په دا عاجز صورت عماد یم

په اختیار مې هسی ظلم په ځان وکړ
له دې قصده د جهول په نامه یادیم

که د جهل بار مې لری شی له سره
بی ګمانه د صفی ادم اولاد یم

په اختیار مې له کل نهی لاس وکښلی
بی اختیار دواړو امرو انقیاد یم

په ظاهر صورت دیار له یاری ګوښې
په باطن له یاره یو په اعتقاد یم

کل عالم مې په نظر کښې واړه وینم
او هر چیری د اشنا په دیدن ښادیم

(۴)

د بلبل چه اشنائی شوه له سمنه
د دی ګل په مینه راغی تر چمنه

دا تمام صورت د زړه په رضا درومی
او د زړه سفر د سترګو له روزنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که هر ځو په حجابونو کښې دی نغښتی — د دیدن په مینه واوت له بدنه
اختیارئې د پتنګ تر فهمه ښه شه — چه پر بله لښه پرېووت له چلنه
دا شتا محبت زور وربانديې وکړ — دغه اور پری ښایسته شو تر ګلشنه
په باور کښې له جمله اختیاروواوت — له مرده ؤسره پروت دی بی کفنه
ښه صورت ئی د یوسف بوی ئی د مښکو — او د عشق لوګی ئی ځی له پیرهنه

(۵)

زه چه ډېره ډېره مینه په ګلزار کړم — په هرڅه کښې ننداره د دی خپل یار کړم
که طالب په اندیښنو کښې تفکر دی — زه به ئی د محبت په غږ بیدار کړم
یو زمان به فراغت وربانډی نه وی — که زه ځان پخپل دستوروړته سینګار کړم
په هر لور به لاعلاج را پسی ګرزی — چه د خوږ زړ ګوتی مینه ئی مهار کړم
که مجاز د حقیقت له مخه واخلم — دا اورپښتی به تر بله ډیوه ځار کړم

(۶)

ځوك ئی څه پېژني کوم دی — ذات ئې ذات او نوم ئی نوم دی
د مېوی دی هم له لونه — پوخ ئی پوخ دی اوم ئې اوم دی
له ذری دی هم له لمره — بیا له ورمی له نجوم دی
له سردی څخه خزان شو — له ګرمی څخه سموم دی
په نیستی کښې ئی هستی ده — په هستی کښې ئې معدوم دی
مدرس پری نه پوهیږی — دا د سپین علم رقوم دی
په جاهلو کښې اجهل شو — چه له دی علم محروم دی
چه پخپله فضولی که — زړه ئی تور شو رنګ ئې شوم دی
امانت ئی پر ځان واخست — دی جاهل په ځان ظلوم دی
د خپل ځان تر سیوری کښېناست — د ګمان په ساړه موم دی
چه له پټه شرك خلاص شی — ګناه نلری معصوم دی
عام و خاص ئی خادمان دی — دی د کل عالم مخدوم دی
روښنائی د کل عالم شو — په هر څه کښې دی مکتوم دی
حیاتی دی د حیات — دانائی د هر معلوم دی
اراده ئی ده له واړو — دی حاکم د هر محکوم دی
ګویائی له ګویاو، — شنوائی د هر مفهوم دی
چه د تن له خوی و مری — دی په خاص رحم مرحوم دی
رنګ په رنګ لښکر ئی جوړ کړ — اوس و خاوری تی هجوم دی
چه د فقر په اورو سو — دغه سوخت په مرز بوم دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـــــی بـــــاقی صـــــفت وګـــــوره پـــر فـــانی بانـــــدی مقســــوم دی

د (مـرزا) جامـه ئـی رنـګ کـړه
یـو عجـب بـی مثلـه خـوم دی

په رښتیا چه د میرزا جامه په یوه عجیب خم کښې رنګ شوېده او څه چه دی وائی مدرس وربانديې نشی پوهېدلی ځکه چه دی د سپین علم له رقومه غربړی او نور له دغه علمه محروم دی، په عامو او خاصو کښې هېڅوك نه پوهېږی چه دی په کومه تخته کښل او په کوم رقم لیك کوی، خلقت ته په یوه عجیب نظر ګوری او وجود د ګمان په ساړه موم بولی، له ژوندو څخه په بی کفنه مړو او بی اختیاری تعبیر کوی، او وائی چه عالم د مینی په جاذبه بی اختیاره یوه سره اورته ځان غورځوی او د ځان ژغورلو هیڅ واك نلری.

وروسته له میرزا انصاری څخه (دولت نوحانی) هم په شعر او شاعری کښې په ده پسی وری ټول کړی او د ده شاګردی ئی کړېده لکه چه پخپله وائي:

میرزا ګنج راته خپل کوروشو د غنی شوم بیهـوده منـت بـه ولـې د بـل چـا کـړم
محقــق وحــدتی کــان د تصــوف و پـه رمـوز ئـې پـه همـه علـم دانـا کـړم

دولت د پلار له خوا حسن خیل لوانی دی او مور ئې وردګه وه، د خپل پلار نوم دادا وښئ او ځان هم له ظاهری علمه نا اشنا او د الهامی شعر خاوند معرفی کوی لکه چه پدی دوه بیتو کښې وائي:

چـه الهـام رابانـدی وشـو ګوینـده شـوم یـو بیـت هـم جـوړاوه نشـو بـی الهـام مـا
ظاهری علـم مـی هـېڅ ډېر نـه دی کـړی د معنـــی پـــه قـــوت ووایـــه کـــلام مـــا

دولت لکه چه پخپله اظهار کوی او له اشعارو نه ئی هم څرګندیږی د افکارو او معنی په لحاظ د میرزا خان انصاری یو غښتلی او پیاوړی شاګرد او پیرو دی چه د پیر روښان د مریدی دعوه هم کوی مګر شعر ئې د افادې او عام فهمی له کبله لکه د میرزا شعر هومره ګران او پیچلی نه دی او د شاعری خواته هم زیات را لنډ شویدی خو سره له دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرزا، ارزانی، مخلص خپل مساوی یا له ځانه پورته ګڼي او نور شاعرانو ته پخپل وخت کښې په کمه سترګه ګوري لکه چه پدی بیت کښې وائي:

بی میرزا بی ارزانی بی مخلص یاره
بل شاعر برابر نه دی پښتون ستایو

دولت هم لکه میرزا خان انصاری د شعر یو پوره دیوان لری مګر د ده په دیوان کښې د لفظی او معنوی تقسیماتو په لحاظ هر راز شعرونه وینو او هر څه پکښې پیدا کولی شو-
دولت وروسته د میرزا تر وفاته (۱۸) کاله خو په یقینی ډول ژوندی دی مګر وروسته تر دې نور نه معلومیږی چه څومره موده په ژوندی و، او په څه وخت کښې وفات شویدی مګر دا معلومه ده چه دی تر (۱۰۵۸) پوری د خپل یوه شعر په استناد یقیناً ژوندی و، او تر ده د مخه میرزا خان انصاری په (۱۰۴۰) کښې وفات شوی، او د دوی دواړو پیر او مرشد میا روښان په (۹۹۴) کښې له دنیا نه تللی دی، د دی تاریخونو له قراره معلومیږی چه دولت به د میرزا په واسطه ځانته د میا روښان مرید وائی ځکه چه دغومره عمر چه دولت پکښې د میا روښان په وخت کښې د مرید توب وړ وبلل شی او بیا تر (۱۰۵۸) پوری ژوندی پاته شی له عادی عمرونو څخه لږ څه متجاوز معلومیږی:
دولت پخپله شاعری کښې څومره چه له تصوف او فلسفیانه افکارو څخه متاثر معلومیږی هماغومره له عشق او مینی څخه هم متاثر دی او غزلی آهنګ ئې په اشعارو کښې زیات څرګند دی او لهجه ئې هم لکه دمیرزا لهجه دومره مبهمه او مجمله نه ده، د مثال په ډول ئې دا څو شعرونه وګورئ!

لمړی نمونه

هر زمان چه اشنا نه وینم بیمار شم — په جهان کښې بینوا زار و نزار شم
د پریشان خاطر ارام مراد مې یار دی — که بی یاره بل هوس لرم زه خوار شم
ګهی مست په میخانه کښې افتاده یم — ګه صوفی په نماز ودرم هوښیار شم
د اشنا د درګاه خاوری به پری نردم — د تهمت په سنګ که زر ځله سنګسار شم
چه نظر مې د دلبر په جمال وشی — هغه دم له خپل وجوده په فرار شم
د وحدة په مقام ځان یواز وینم — چه نظر مې په کثرت وشی بسیار شم
لون لون بازی کړم له خپله مخه — ځنی ځای ګل لطیف چیری تیز خار شم

دوهمه نمونه

د هر چا مینه وطن دی — حب وېشلی تن په تن دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه د عشق په تیغ شهید شی   خونبهائي پاك دیدن دی
د عاشق په دا عالم کښې   لوی هنر د سردادن دی
چه یار مخ ورځنې پټ کا   هغه دم ئې ځنکندن دی
دلبری کوی شرینه   تهمت ولې په کوهکن دی
رسیده هغه ته وائی   چه ئې پېژندلی من وی
د توحید خورشید نه وینی   خود بین شب و روز لیچن دی
هر مؤمن یو تن یاد شوی   په خطا که په ختن دی

دریمه نمونه

په اخلاص طلبګاریو یو د جلیل دی   چه فرزند قربان په دالار کړ خلیل دی
ژر اسان به ومقام ته ورسیږی   چه ئې بار د ګناه سپك طاعت ثقیل دی
بې هادی پدی خونخواره لاره مه ځه   رهنمای د دی رښتینی لار دلیل دی
معرفت لره ئې هر سړی پیدا کړه   د دنیا طالب شو ډېر د حق قلیل دی
د کلام په معنی هر څوك نه پوهیږی   د زبان لوستن اسان ګران ئې تاویل دی
لوی لښکر ئې د نمرود د جش مات کړ   د مولاسپاهی هلك بق ابا بیل دی
هر عاشق چه دلبر مخ ورته ښکاره کا   که له سر او ماله تېر نشی بخیل دی

خلورمه نمونه

په ظاهر باطن چه ګوری سبحان یو دی   صورتونه ډېر لیده شی جانان یو دی
د کثرت په حسابو نو غلط مشه   مومنان هر څو انبوه دی ایمان یو دی
په صدف کښې درخالص په مار کښې زهر   بارنده په هر ځای ابرنیسان یو دی
رنګ رنګ ګل ځنې پیدا شی په پټی کښې   چه ګیاه پری زرغونیږی باران یو دی
که لښکر حشم ئې ډېر لیده شی څه شو   چه په حکم ئې عمل شی سلطان یو دی
د معشوق عاشق جامه واغوندی راشی   عشق باقی شاهد مشهود بې ګمان یو دی
پری مؤمن کافر ماهی چندخه زیست کا   پاك دریاب بیحده لوی بی پایان یو دی
د مجاز په څو څادرو ئې مخ پټ که   د دولت د زړه انیس پټ عیان یو دی

پنځمه نمونه

زه اول چه له وحدته په کثرت شوم   د ناسوت عالم مې وکوة په حیرة شوم
هیڅ له ځانه خبر نه وم چه زه څه یم   د کثرة په ډېر رنګو کښې غلت شوم
لاس او پښې مې غورځول په تاریکی کښی   په غفلت له خپل وجوده په غیرة شوم
بې بدنه مې بازی کړه په ډېر کاله   پاك مولا اراده وکړه په صورت شوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناګـــاه نمـــر د معرفـــت را بانـــدی وخـــوت	ســر تــر پایــه ســره یــو ښــکلی وحــدت شــوم

پادشــاهی مــي د دنيــا پــه نظــر هــيڅ ده
مســتغنی د درویشــانو پــه صــحبت شــوم

له دې څو نمونو به معلوم شوی وی چه دولت څنګه شاعر و او د شعر په شپېلۍ کښې ئې څه ويل؟ د ده په عارفانه سندرو کښې هماغه د ميرزا عارفانه حيرت، صوفيانه وحدت، يو بل ډول مينه او بل راز عشق اورو، مګر د ميخانې مستی، د تهمت په کاڼو سنګسارېدل، د شيرينی دلبری هم يادوی او لږ څه د صورت ښايست ته مايل او قريب معلومېږی لکه چه د دی لاندينی شعر له اشارت او اقتضا څخه ئې هم څه نه څه دغه مطلب څرګندېږی:

شعر دا دی:

څـــــه نیکبخـــــت هغــــه آدم دی	چـــــه تـــــا ســـــره همـــــدم دی
هـــر چـــه تـــه ئـــی همنشـــین ئـــی	بـــی تـــا نـــور چـــه غـــواړی ګـــرم دی
د بـــاغ ســـروه دی خجـــل کـــړه	لـــه الـــف دی قامـــت ســـم دی
دواړه کونـــــه پکښـــــې ویـــــنم	مـــخ دی عـــین جـــام جـــم دی
چـــه دی نـــه ویـــنم کـــه عیـــدوی	هغـــــه ورځ زمـــــا مـــــاتم دی
ښــه دیــدن دی رښــتیا وایــم	د زخمـــــی زړونـــــو ملهـــــم دی
چـــه مـــی زړه لـــه غمـــه خـــلاص دی	هغـــه هســـی ســـاعت کـــم دی
جانبـــــازان پکښـــــې ګـــــډېږی	عشـــق خـــونريز بـــې حـــده یـــم دی
نـــور عـــالم پـــه ښـــادی ویـــاړی	د فقیـــــر بخـــــره تـــــل غـــــم دی
پـــه باطـــل بـــد نظـــر نـــه کـــا	چـــه د حـــق پـــه لـــوری خـــم دی
پـــه هـــر څـــه چـــه څـــوك مـــین وی	هـــــم هغـــــه د ده صـــــنم دی

په هر صورت د دغه يوولسم قرن په شعراو د ميرزا يا دولت په شاعری کښې سره له هغو روښانه افکارو او عرفانی تجلياتو د جمال او عشق ستاينه او اغيزه هم وينو او پوهېږو چه دوی که هر څه وائی بيا هم شعر وائی او عشق د جمال ستائی، دوی هم بينائی په زيبائی باندی شيدا بولی او د لاله د زړګی په دا غونو باندی لکه د پسرلی وريځی اوښکی تويوی، که څه هم په نظر کښې ئې ټول عالم پروت دی او هر څه وينی مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښادی ئې د اشنا په دیدن ده او په هر څه کښې د خپل یار ننداره کوی د همدی لامله په ګلزار هم ډېره مینه کوی او د سترګو له روزنه د زړه شفر بولی، د یار دیدن خپل حقیقی ژوندون ګڼی او بی دیداره یو زمان هم نه پائېږی- کله چه د جمال په ننداره شی له خپل وجوده هم فرار کوی، مینه لکه وطن داسی بولی او محبت د انسان یو عمومی قسمت شمیری، عشق باقی ګڼی او شاهد و مشهود هم یو بولی، د خپلی محبوبی مخ ته جام جم وائی او دواړه کونه پکښې ګوری دا خبری که هره معنی ولری او د دوی په نظر کښې هر څه چه وی بیا هم د ښکلیتوب او عشق له محیط نه اوزی او هماغه شی معلومېږی چه ټول شاعران ئې د شعر روح او جوهر یا هیولی بولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختکو دوره

خوشحال خان

خوشحال ختټك چه هم پخپله د پښتو يو لوی شاعر او د پښتنو لوی سړی يادېږی او هم د پښتو د ډېرو شاعرانو پلار او نيکه دی د پښتو د شعر د يوی نوی دوری شروع کوونکی هم دی چه د پښتو په شعر کښې ئی ښکاره تاثير کړی او د پښتو د شاعرۍ هنګامه ئې زياته توده کړی او ډېر شاګردان او پيروان ئې هم پيدا کړېدی – کوم شاعران چه د ده خپل زامن او نمسی دی پنځلس يا شپاړس تنو ته رسېږی چه په زامنو کښې ئی لکه عبدالقادر خان، اشرف خان، صدر خان او په نمسيانو کښې ئې لکه عليخان او کاظم خان شيدا د ديوان خاوندان او غوره شاعران تېر شويدی.

د پښتو د شعر افتتاح چه د روښان پيروانو په يوه خاص عرفانی ډول کړی وه خوشحال پکښې د کم و کيف په لحاظ بسط و انبساط پيدا کړ، هغه غوټۍ چه په هغه وخت کښې ئې خپلې پاڼی نه وی پرانيستی پدی وخت کښې وغوړېدې او د پښتو د بڼ خاموشی ئې د بلبلو په چغهار ماته کړه د ژوندانه نغمې له هری خوا پورته شوې، څه چه د شعر دپاره لازم او ضرورو، هغه ټول پيدا شوه او هر راز غزلونه وويل شوه، د مينی او عشق سندرې په ډېری بی پروائی ميدان ته را ووتلې او د پښتنو ځلمو په اتڼ کښې د شعر اواز سره د تورو برېښنا هم وبريښېده، د ننګ او غيرت خبری په شعر کښې را ووتلی او بی ننګو ته هم ډېری تانی ورکړی شوی.

د پښتو په شعر کښې د پښتو نولی روح له همدغه وخت حلول وکړ او په ډېر قوت پکښې حماسی رنګ ښکاره شو. چه د ملکيار له حماسی سندرو څخه فرق لری او په ملی احساساتو مبنی معلومېږی.

دا دوره د يوولسم قرن له نيمائی نه شروع کېږی او په دغه وخت کښې د ختکوادبی کاروان د خوشحال په مشرتوب او سالارۍ د خيبر او تيرا له غرونه هغه خوا را پيدا کېږی چه له مغلو او مغلوالی سره په شعر او توره دښمنی کوی او د پښتنو احساسات د پردو په مقابل کښې را وپښوی يا په بل عبارت هغه کارونه چه فردوسی يوازی په شعر کښې کړيدی دی ئی په شعر او توره کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ستر قاید او د پښتنو ملی مشر ته یوازې شاعر نشو ویلی ځکه چه د تاریخ په افق کښې ئې د اسمانی هلال غوندې سپینه توره هم ځلیږی – یوازی توریالی او ننګیالی هم ورته نه ویل کیږی ځکه چه خواږه او خوندور اشعار هم لری.

هو! خوشحال د پښتنو هغه بلبل دی چه په دا ئودی نغمو کښې ئې مسیحائی اثر پروت دی او د بلبلو په ژبه خپل کام ته د پښتونولۍ او ننګ و غیرت سندری وائي.

خوشحال یوازې په پښتنو کښې نه بلکه په دنیا کښې هم نبائی داسی نظیر ډیر کم ولری چه څوك ئې په توره او قلم کښې ښه قضاوت ونکړی شی چه کوم صفت پکښې غالب دی او په کومه خواکښې ډیر غښتلی او پهلوان بلل کیږی.

مونږ ده ته انصافاً ویلی شو:

برق د سپینې تورې د ادب ښکلی رڼا سره
تا یوه فانوس کښې جمع کړی په رښتیا سره

پخپله دغه نوموړی توریالی شاعر هم خپل ځان همدغسی معرفی کوی او وائي:

زه هغه سړی یم چه قلم واخلم په لاس　　ناظر مې عطارد وی چه به څه کښې په قرطاس
نایب دی د تقدیر زما تدبیر په مصلحت کښې　　صایب دی زما فکر د هر امر په اساس
د تورو په میدان کښې چه سودا وی د سرونو　　هغه زمان مې ګوره تل به سور وی زما اس

دا د توری او ادب پهلوان یا په بل عبارت د قول او عمل خاوند چه د جنګ او جګړو په میدان کښې مهیبه بڼه لری، د ښکلیتوب و جمال د ننداريې په وخت کښې د پتنګ بیتابی او د بلبل ناقراری لری – کله لکه یو ننګیالی پښتون د جنګ او جګړو په ډکر کښې وائي:

د افغان په ننګ مې وتړله توره
ننګیالی د زمانی خوشحال خټك یم

په بل ځای کښې د عشق او مینی له اثر لاندې راځی او پدې ډول له نام و ننګه خپله بی پروائی ښکاره کوی:

د ناموس خبرې مه کوه خوشحال ته
عاشقان له نام و ننګه بی پروا دی

هو! د خوشحال زړه لکه یو ګلاب له ډیری نازکۍ سره تېره اغزی هم لری او په شنو پاڼو کښې سور او رنګین معلومیږی همدغه سبب دی چه په یوه مصرع کښې خپله توره تېره کوی او په بله کښې ولول زلفې پدې ډول یادوی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

توره چه تېرېږی خو ګذار لره کنه
زلفې چه ولول شی خو خپل یار لره کنه

خوشحال د پښتو او د پښتنو هغه شاعر دی چه وروسته تر یوه ادبی خزانه چه د پښتو د شعر د ضعف او مړاوی توب دوره ورته ویلی شو، دی لمړی سړی دی چه د شعر هنګامه ئې توده کړی او د یوه ادبی مجدد حیثیت ئی موندلی دی لکه چه دا مطلب دی پخپله هم پدې لاندې بیتو کښې بیانوی او د ځان په ښودنه کښې وایې:

چه د شعر شاعر یه مذکور وشو
خه خو غوږ باسه زما په حسب حال

قصیدې لرم غراله هره بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالا مال

په تعریف د دلبرانو غزلونه
په صفت د سترګو وروځو زلفو خال

طبیعت می عطائی نه د تحصیل دی
که خبریم د املا په استعمال

په فارسی ژبه که نور تر ما بهتر دی
په پښتو ژبه می مه غواړه مثال

بندو بست د پښتو شعر ما پیدا کړ
ګنه شعر د پښتو و، غیر سیال

نه ئی وزن نه تقطیع نه ئی عروض و
دوه مصری ئې د خفیف بحر دوه طال

د غزل نه ئې مقطع نه ئې مطلع وه
نه صفت نه ئې تشبیه نه ئې مثال

مګر زه ئی چه ګویا په شاعری کړم
پښتانه ئې پوهول ایزد تعال

په دا بند و بست به نور تر ما بهتر شی
پس له ما چه کا د شعر قیل و قال

ګلستان زما د نظم شګفته شو
پری وهی شیدا بلبله پر و بال

ګلدستی ئې لور په لور په ملك خپری شوې
تر کابله تر کشمیره تر بنګال

هر مضمون ته چه د زړه توجه وکړم
طبیعت ئې راکوی په استعجال

درست دیوان مې لکه باغ د علم ګنج دی
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

د دیوان که می بیت بیت سره حساب کړی
تر خلویښت زره په تېر شی په سږ کال

په غزل په رباعی مې زړه مین دی
چه مداح یم د دلبرو د جمال

په محشر به مینه وړمه د سنګدلو
که پیدا درنېږی تله د اعمال

زه مداح د هېچا نه یم بې د ښکلو
د بل چا په صفت نلرم یو قال

په ابا او په اجداد خان و سردار یم
کارنامې لرم د جنګ او د جدال

پلار نیکه مې شهیدان دی ګورته تللی
پښتا پښت می هنر دا دی آل په آل

که د جنګ د پرهارونو درته وایم
چه له درده مې په تن و لکه خال

یو پرهار به می لاروغ په وجود نه و
بل پرهار به می په تن شو یا په ډال

چه قضا د سړی نه وی سړی نه مری
که ئی درست وجود په غشو شی غربال

دا همه زما د توری صدقه ده
پښتانه چه پرګنی خوری سیورغال

خدایه هومره مهلت ورکړه په دنیاکښې
چه کاره کارونه سم کاندې (خوشحال)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځنګه چه خوشحال خان پخپله وائی د پښتو د عروضی شعر په لاره کښې ده ډېر کار کړی او پخپل وخت کښې ئې د پښتو په شعر کښې ساری نه درلود، مګر د پښتو د شعر آینده ورته ښه ښکارېده او له ځانه بهترو شاعرانو ته منتظرو. بی له ښکلوئې د بل چا مداحی نه کوله او د سنګدلو معشوقو مینه ئې محشر ته هم د خپلی تلی د درنښت دپاره وړېده – په دیوان کښې ئې هر راز ګلونه او نهالونه شته او د شعر ګلدستی ئې تر کابل او کشمیره رسېدلی دی. د نظم ګلستان ئې هماغه وخت غوړېدلی و او شیدا بلبلی پرې تېرېدلی – طبیعت ئې د مضامینو په ورکړه کښې په ډېره بېړه ورسره مرسته کوله او د دیوان بیتونه ئې تر ځلوېښت زرو زیات و، مګر د جنګ پرهارونه ئې هم په تن لړنه و، او ښت تر ښته ئې دغه د سربازی هنر درلود – نو هر کله چه خوشحال سره له شعره د تورې او ننګ و غیرت خاوند هم و، او سر و کارئی له جنګ او جګړو سره و، طبعاً د ده په شعر کښې هم د ننګ و غیرت خبرې خورا ډېرې دی او د پښتنو د احساساتو تحریك یکښې زښت ډېر لیدل کېږی بلکه همدغه شی د ده د شاعری اصلی او اساسی برخه ګڼل کېږی.

که مونږ د ده ټول هغه اشعار را ټول کړو چه د پښتنوالی او ننګ و غیرت تبلیغ یکښې دی یا د ده فخر او حماسه بلل کېږی نو یو لوی کتاب ورځنی جوړېږی او پدې فصل کښې نشی ځائېدلی، ځکه په یوڅو مثالو او نمونو اکتفا کوو.

یو ځای پخپله یوه قصیده کښې خوشحال خان د خپل ځان او خپلو ملګرو توره او توریالیتوب پدې ډول بیانوی:

پښتنو ځلمیو بیا لاسونه سره کړه ‌ ‌ ‌ ‌ لکه باز منګولی سرې کا پخپل ښکار
سپینی تورې ئی ګلګونې کړی په وینو ‌ ‌ ‌ ‌ په اهار کښې شګفته شو لاله زار
د خیبر دره ئې سره کړله په وینو ‌ ‌ ‌ ‌ په کړپه ئی هم روان کړ دندوکار
ترکړ په تر باجوړه سمې غرونه ‌ ‌ ‌ ‌ په لرزه په زلزله شوه په بار بار
په هغه لوری چه کېږی پنځم کال دی ‌ ‌ ‌ ‌ هره ورځ د سپینو تورو خرپهار
درست پښتون تر قندهاره تر اټکه ‌ ‌ ‌ ‌ سره یو د ننګ په کار پټ و اشکار
ګوره څو جنګونه وشول په هر لوری ‌ ‌ ‌ ‌ خو د ځینو پښتنو نشته څه عار
اول جنګ د لوری شا د تهتروو ‌ ‌ ‌ ‌ چه ځلوېښت زره مغل شوه تار په تار
خویندی لونړه ئی په بند د پښتنو شوې ‌ ‌ ‌ ‌ اس اوښان هاتیان الجه قطار قطار
دوهم جنګ میر حسینی په دوآبه کښې ‌ ‌ ‌ ‌ چه ئی وتکېده سر لکه د مار
بیا له پسه د نوښهر د کوټ جنګ و ‌ ‌ ‌ ‌ چه مې وکېښ تر مغلو خپل خمار

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه زما په یاد دی لوی جنګونه دا دی   د هلکو په هر لوری نشته شمار
همیشه فتح و نصرت دی لا تر اوسه   پس له دې ده بیا تکیه په کردګار
اورنګ زیب راته یو کال وشوچه پروت دی   په صورت خوار و حیران په زړه افګار
خزانې د هندوستان دی را خپرې شوې   سره مهران دی ننوزی په کهسار
دا د هېڅچا په اتلس فکره نه و،   چه به دا کارونه شی پیدا دیار
بله هېڅ لیدله نشی پیدا مینځ کښې   یا مغل د منځه ورك یا پښتون خوار
پیدا هسی وخت چه وخت د نام و ننګ دی   دا بی ننګه پښتانه کا څه رفتار
پښتانه چه نور څه فکر کا نا پوه دی   بی له توری خلاصی نشته په بل کار
افریدی مهمند شنواری ګوره څه کا   د مغلو لښکر پروت پر ننګرهار
زه تنها پکښې په غم د نام و ننګ یم   یوسف زیه فراغت په کښت و کار
مرګ زما په پوهه ښه دی تر ژوندونه   د عزت سره چه نه وی زیست روزګار

همیشه به په جهان کښې ژوندون نه وی
د خوشحال خټك به پاته شی یادګار

که مونږ د خوشحال په دیوان کښې غور وکړو او ټول اشعار ئې وګورو داسې راته ایسی چه دغه توریالی شاعر د ننګ و غیرت او پښتونولۍ په فکر کښې دومره ډوب دی چه په عاشقانه غزلو، د ځوی په مرثیه، د ګلو او ګلزار په ستاینه او خپله هره نغمه کښې دغه اصلی مضمون ځایوی او هېڅکله د تورې او ننګ خبره له خولی نه غورځوی، وګورئ! یو ځای د خپل ګران ځوی نظام نومی د مرګ ژړا پدی ډول کوی:

څه دا غونه ږدې په زړه باندې فلکه   چه نظام دی له ما بېل کړ خوا ئی ډکه
په لحد کښې هغه مخ خورې په چنجیو   چه د هېڅا پرې پېزو نه وه ځوانکه
کشکی ځوان د پښتانه په ننګ کښې مړاوی   نه چه ګوره لره روان شو له تلتکه
چه د کام په ننګ کښې ومړ هغه ځویه   په عالم کښې د خپل پلار غاړه کا لکه

په بال ځای کښې له خپلی معشوقی او لیلی سره داسې خبری کوی چه د سر ښندلو او خونخوار لارو، د خون او قصاص کلمات ورځنی اوربدل کیږی او سړی ښه نه پوهیږی چه دی اصلاً خپله مینه او عشق و محبت ښکاره کوی که د خپل شجاعت او زړورتوب سندری وائی لکه پدې لاندې غزل کښې:

که زه نه وای عشق به تا لره بلل څوك   په پالنګ به دې دا هسې درختل څوك

(c) ketabton.com: The Digital Library

واړه عشق دی چه ئی سر راته ګیاه کړ — ګنه زه په ځان مین د سرښندل څوك
بدرګه که محبت را سره نه وای — یك تنها به په خونخوارو لارو تلل څوك
ته می وژنه د قصاص اندېښنه مکړه — د خپل خون په توربه ونیسم یو بل څوك
تا پخپله سپینه خوله خوشحال ته ورکړه — ګنه دی دا هسی شونډې ښکلول څوك

که چېرې کومه نوی تشبیه روا وی او د چا له تقلید لاندی رانشی ویلی شم چه خوشحال ختك د لوړو غرو باز دی چه د بلبل عشق پکښې حلول کړی او هماغه نغمه خدای ورکړېده.

یا په بل عبارت هغه بلبل دی چه د ښکار تېری منګولی هم لری. خوشحال که څه هم ټول عمر د جنګ او جګړو په سره اور کړېدلی دی بیا ئی هم د شاعری آب و تاب نه دی بایللی او نه ئې خپل لطیف ذوق ورك کړېدی لکه چه دا مفهوم دی پخپله هم پدی بیت کښې په شاعرانه ډول داسی ادا کوی:

که هر څو ئې په سره اور کښې لولپه کړی — د یاقوت د اوبو ډار د ګداز نشته

مګر دومره شویدی چه د ده په عشقی سندرو کښې حماسی ټکی او شجیعانه روح هم پیدا شوی او یو ښتنی رنګ ئی ورکړېدی د مثال په ډول ئې دا لاندی غزله وګورئ:

که نیولی زرکه باز پرېږدی له چنګه — زه به هم له لاسه پرېږدم شوخ و شنګه
وریه ورکلی په کلی پسی ګرزه — درویږه که د دیدن مومی ملنګه
ګل که هرڅو پدا باغ کښې ښایسته دی — که ئی وینې بیا اغزی لری له څنګه
خودې توان رسی په لوی دریاب کښې ګرزه — په بیله کښې دې زوال وینم نهنګه
عاقبت به ککری ورباندې کښېږدی — ترخراغ چه کېنې اوښی ګرزی پتنګه
هغه یار که په پالنګ راسره نشته — دا هم شکر چه ئې بوی ځی له پالنګه
چه ئی زړه دمعشوقو په مینه مست شی — د هغو سړیو څه له نام و ننګه
د غمزی په تیغ ئې خوښ شه ئی خوشحاله — مړنی په روغ صورت نه ځی له جنګه

پدې غزله کښې اغاز او شروع پدی ډول شوېده چه دغه پښتون او ښکاری عاشق خپل ځان لکه یو باز داسی ګڼی او خپله شوخ وشنګه معشوقه له هغې زرکی سره تشبیه کوی چه د باز په منګولو کښېوتلی وی- په بل بیت کښې که څه هم د دیدن په درویږې پسی ځان ملنګ کوی او توره یا خانی هغه پلو ړدی مګر ببرته ورته ځان نهنګ معلومېږی او یو لوی دریاب ئې په نظر کښې ګرزی. وروسته تر دی چه بیا د حسن او جمال ډیوی ته ګوری نو ککری ایښودل او د غمزی په تیغ ځان زخمی کول ورته ښه ښکاره کېږی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل مړنتوب په تقاضا له دغه جنګه روغ صورت تلل ورته ښه نه ښکاره کېږی. همدغه شان په یوه بله غزله کښې وائي:

په څه دود ئې ځای نیولی ستا تر څنګ دی — د رقیب خبره مه منه بدرنګ دی
زه چه ډېر ډېر ستا له ډېره جوره ژاړم — تردوو چشمو می چشمه بحر د ګنګ دی
ښاپیریه دی په هورته هورته ګرزی — نن پدا لوری د ستا د با هوشرنګ دی
لاس ئی مه پرېږده له لاسه خولی ئی واخله — پرېوتلی په یاغی راجا قلنګ دی
په زړه مینه محبت په خوله کنځل کا — چه عجب زیبا د دوه مینو جنګ دی

وګورئ! پدې غزله کښې لمړی ځل ځان له ډېره جوره دومره ژړاند ښئ چه د ګنګ بحر ورته هېڅ دی مګر په آخره کښې د خپل هغه اصلی خوی او طبیعت په اثر کښې له یاغی راجا نه قلنګونه اخلی او هغه جنګ چه د خولی اخستلو په وخت کښی ئې له خپلی مینی څخه وینی زیبا بولی او بی له جنګه خپله غزله نشی ختمولی.
دغه شان د ده په اکثرو غزلو کښې سره له عاشقانه نیازه د زور او قوت توری او ټوپك ننګ و غیرت، شجاعت او سربازی خبری هم اورېدل کېږی مګر د غزلو آب و تاب ئې په ځای وی او نه ورځنی بېخونده کېږی، نو ویلی شو چه دا د توری او رزم شاعر په غزلو او بزمی سندروکښې هم د استادی حق لری او د ستایلو وړ دی ځکه چه دی د مینې او عشق له پانګې چه د شعر حقیقي سرمایه ده هماغسی برخه لری لکه چه د پښتونولۍ او ننګ و غیرت په دنیا کښې ئې لری او څنګه چه د پښتونولۍ له عالمه خبر دی هماغه شان له عشق او مینی، می او ساقۍ، سوز و ساز او عاشقانه دردونو سره هم آشنا دی د همدې لامله وائی:

چه څه درد د عشق لری تری به ځاړم — که مومن دی که کافر دی که جهود
چا به بی د عشق له کاره بل کار نکړ — د خوشحال د خولې ویل که چا منلی

هو! دا توریالی عاشق مونږ ته پخپل عجیب و غریب ژوندون کښې هر هر څه راښئ او په حیرت کښې مو اچوی چه دغه راز عاشق او په جمال مین سړی څنګه دومره نورو چاروته وزګارېږی او د زمانې ننګیالۍ ورځنی جوړېږی یا په بل عبارت څنګه د دغومره سخت او کلك زړه خاوند څخه دغسې شاعر جوړېدی شی. همدغه یو سړی دی چه کله سپاهی، کله شاعر، کله مبلغ او کله صوفی کېږی هم. په ځینو ځایو کښې وائي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جهان د ننګيالي دي دا دوه کاره — يا به وخوري ککرې يا به کامران شي
تر مطلوبه پوري شرط د رسېدو دی — که تمامه لار الوده شي په وينو
که په توره ئي جواب ورکړي مردی ده — که وجود دی ځوك ازار کاندی په چوب
که آسمان دي د مزری په خوله کښي ورکړي — د مزری په خوله کښي مه پرېږده همت

او خپل ځان هم پدي ډول مونږ ته راښئ:

هر ملخ د سربازي له هنر څه زده — چه پيدا هنر کښي سربندي پتنګ دی
لا تر اوسه ئي ماغزه په قرار نه دي — چا چه ما سره وهلي سر په سنګ دی
لا په خوب کښي په لرزه پرېوزی له کټه — چه د چا تر غوږو زما د توري شرنګ دی
که پيدا دوره مي ګوری هغه زه يم — چه مي داغ په خاطر ایښي د اورنګ دی
درست جهان مي ومغل وته خيبر کړ — ځای په ځای ئي پښتانه وته قلنګ دی
ځيني څه لوئي دعوی لرم په زړه کښي — ولي څه کړم چه پښتون واړه بې ننګ دی

مګر سر له دی ټولو خبرو کله چه د ميني عالم ته راځي نو بيا وائي:

د خاني د توري ځای نشته په عشق کښي — معشوقي وته مريي اوسه خوشحاله
که تر نوم او تر ننګ تير شوم پروا نشته — عاشق هر کله قدم پر ننګ و نام ږدی
د عاشق له نام و ننګه سره څه دی — څه مي غم که اشنا مومم په پېغور کښي

اوس به مو پېژندلي وی چه زمونږ دغه نوموړی شاعر د عشق په کوڅو کښي بل ځوك دی او بل سړی ورځني جوړيږي ځوك چه په رښتيا شاعر وی او شاعرانه مزاج لري هغه په شعر کښي همدغومره رنګونه لري او په وينا کښي ئي هر هر څه پيدا کيږي، کله لکه يو هوښيار سپين ږيري خلقو ته نصيحتونه کوی او کله لکه مجنون د لېونتوب صحرا ته اوزي، يوه ورځ د دنيا په لوړو ژورو، تورتم او رڼا، لمر او سپوږمۍ، باد و باران کښي فکرونه کوی او د يوه صوفي يا فلسفي ګمان پري کيږي مګر بله ورځ خان او ملك شي چه د جنګ و جګړو او ننګ و غيرت خبري کوی.

که دغسي سړی مو کله نه وی ليدلی راشئ خوشحال خان ختك پخپل شعر او ديوان کښي وګورئ او ورته ښه ځير شئ، د ده په وينا کښي سړی ته هر هر څه معلومیږي او سړی پري هر ګمان کولی شي، ځوك به ئي د ځينو خبرو په استدلال د صوفيانو په ډله کښي شمېري او ځيني به ورته فلسفي وائي ځوك به ئي يو څه بولي او ځوك بل څه مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی ورته شاعر ووائي او يو ربنتيانی شاعرئی وبولی دا نوم د ده په ټولو ويناؤ او ټولو اشعاو ښه صادقيږی او هېڅ اعتراض نشی واردېدلی ځکه چه شاعر همدغه معنی لری چه د هر چا له حال او زړه نه خبر شوی وی او په دغو ټولو خبرو پوهيږی يعنی کله د ښادمنو په خندا او کله د غمجنو په ژړا قسم خوری په يوه بيت کښې د اسمان نندارہ کوی او په بل کښې زمکی ته را ښکته کيږی، کله غم او کله غمخور شی، په يوه مصرع کښې ئې آه او په بله کښې خوشحالی وی.

يو ساعت د دنيا بی وفائی بيانوی او بل ساعت د اميدواری سندری وائي. که چېرې د خوشحال خان ديوان ولټوو، دغه راز ټولی خبری پکښې پيدا کولی شو او راته معلوميږی چه د شاعر په وينا کښې هر رنګ خبری پيدا کيږی، د ده د جنګ او جګړو خبری او د مينی او محبت سندرې خو مو د نمونو په ډول واورېدلی، اوس ئې څه عرفانی سندری هم واورئ چه د فلسفی او تصوف رنګ و خوند پکښې لږ لږ ليده شی.

لمړنۍ نمونه

دریاب څه د جالي دپاره نه ځی که څوك وائی
پخپله رضا دروميی جاله هم ځان سره بيائی

په غرونو واوری اوری بارانونه په ملکونو
له هېچا خبرنه دی چه په مونږه هم څوك پائی

په دولس برجه ګرزی نمر پوره په دولس مياشتی
په دا خبردارنه دی چه صيفی دی که شتائی

په درست جهانکښې ګرزی باد حيران په څلور کنجه
په هر لوری چه ګرزی نا خبر چه څه پيمائی

مېوې غلې ګلونه ځنې رنګ رنګ نعمتونه
له مځکی پيدا کېږی مځکه پروته ګل ولائی

څلور واړه عنصره چاکران دی ای خوشحاله
چاکر هغه خدمت کا چه صاحب باندی فرمائی

دوهمه نمونه

خلق ناديده دی په خبرو پسی ځغلی
ځار تر عارفانو چه په حال دی پوهيدلی

دواو يا مذهبه پکښې هومره قيل و قال
واړه سرهوا پخپل مطلب پسې دی تللی

ډېر دی کتابونه مشتمل په ډېرش حرفونه
کل واړه که ګوری له الفه دی زوولی

سل هی سل سيه چه تی مات په يوه ځای کړی
سل به بلل نشی سره يو دی ماليدلی

واړه نور د لمر دی هم د ننه هم د باندي
هر چېرته دا نوردی په هر ښهر په هر کلی

زه خوشحال ختك يم درندانو په مذهب
نور ويل مې نزده مختصر دی ما ليکلی

دريمه نمونه

وزيری له نوحه د طوفان په موج فناشی
زوی د اذر وموومی له ناره نه نجاة

کار د بل حکيم دی چه څه کاندی هغه کېږی
واړه سر درګم دي دا ابا دا امهاة

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل د ساعت د طبیعت دی که د نور څه — نیك زېږی له بدو له بد ذاتونه نیك ذات
هومره علم زده کړی چه پرښتوته سبق ورکړی — بیا هم خبر نه وی د جهان په ترهات
رددی که مقبول دی که معقول که نا معقول دی — ګوره نندارە کړه تر دادم مه وهه زیاة
سر په سجده کښېږدی وائی نمونځ کوم خوشحاله — زړه ته نظر نکړی پکښې څو لات و مناة

څلورمه نمونه

دا چه وائی چه دا بد کړی یا دا ښه کړی — که رښتیا وایم زه نه یم واړه ته کړی
څه چه اوس و واړه خلقو ته رسیږی — چه دې کړی په ازل دی هغه کړه کړی
په یوه مځکه یوه باغوان کرلی — عباسی ګلونه زېړو سپین ورسره کړی
د سحر ګټنه ډېره ده تر هر څه — ځینې ځینې ورته ویښ ځینې اوده کړی

الوده لړلی درغی درګاه ته
هیڅ می نزده چه بد حال د خوشحال څه کړی

خوشحال که څه هم په شعر او ادب کښې د هر راز مضامینو خاوند دی او په دیوان کښې ئې هر راز موضوعات پیدا کیږی چه ځینې کسان به پکښې تصوفی مسایل پیدا کوی او ځینې به پکښې علمی شواهد ومومی، څوك به ئې یو اخلاقی معلم او مربی بولی او بعضی به نور نور نومونه پری ږدی مګر وروسته تر یوه عمومی نظره هر چاته معلومیږی چه دی اصلاً د پښتو یو رزمی شاعردی او په اشعارو کښې ئې د نارینتوب او ننګ و غیرت روح ډېر ځلښت لری. پدی کښې هیڅ شك نشته چه خوشحال یو پیاوړی شاعر او په ټوله معنی د پښتنو شاعر دی ځکه چه دی خپل شعر او شاعرانه طبیعت له پښتنو نه دی بېل کړی او کوم بل عالم ته ئې نه دی بیولی، ښائی چه موږ په پښتو کښې ځینې ډېر ښه شاعران پیدا کړو چه د محض شاعریت په لحاظ به ډېر لوړ مقام لری مګر په شعر کښې به ئې د پښتونولی مظاهر نه وی او د کلام له روح او خصوصیت څخه به ئې دا نه معلومیږی چه دا پښتون شاعر دی او د پښتنولۍ له افکارو سره د شعر او شاعری دنیا ته راغلی دی مګر د خوشحال شاعری داسی نه ده او د ده پښتنواله د ده په شعر کښې لکه لمر ښکاره دی، د همدی لامله د پښتو لوړه ادبی جایزه د ده په نامه ورکول کیږی او دا امتیاز په ټولو پښتنو شاعرانو کښې یوازې د همده په برخه شویدی ځکه چه د ده اشعار لفظاً او معناً، فکراً او روحاً د پښتو اشعار بلل کیږی او د پښتنو روحیات او پښتنی تخیل پکښې له ورا ځلیږی- که فرضاً کوم مقتدر شاعر د ده دیوان په بله ژبه واړوی او له پښتو قالب نه ئې وباسی بیا ئې هم خلق پیژنی چه د یوه پښتون خبری دی او په پښتو اړه لری د ده په اشعارو کښې علاوه له پښتنی روح او فکر څخه ډېری نوری خبری هم شته چه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو حال و احوال او خوی و خصلت څرګندوی، ځينو پښتنو ته بد وائی او د ځينو ستاينه کوی، د ځينو قومونو يو راز عادات او د ځينو بل راز خويونه ښئ‌ٔ چه پدې باب کښې کله کله څېرې او قيافې هم بيانوي او خبره ئې هجوی ته رسېږی ځکه چه دا زورور شاعر پخپل تنقيد کښې هم پوره زړورتوب او صريحه لهجه لری چه ځينو خلقو ته پېغورونه او تانې ورکوی او ځينو بی ننګو ته په ښکاره کنځلی کوی چه دلته ئې مثالونه او نمونې ښودل ښه نه ايسی او ضرورت ورته نشته.

خوشحال خان که څه هم پخپلو اشعارو کښې يو بی قيده او بی پروا سړی معلومېږی او داسی ايسی چه ده به د ښکلو په مينه او حسن پرستۍ کښې نور هر څه هېر کړی وی مګر سره له دی يوه خدائی مينه ئی هم په زړه کښې پرته ده او دغه محبت ئې هيڅ کله نه دی هېر کړی، يو ځای خپله دغه مينه پدې ډول ښکاره کوی:

خدايـه کـه زه تـا تـه نـزدی کېـږم پـه افـلاس
تـه کـه پـدا خـوښ ئې چـه خاونـد د ملـك و مال وم
تـوان د طاعـت راکـړه چـه اخـلاص ورسـره مـل وی
يا بارې کريمه! د خوشحال ختك دا خواست دی

زرمې کنـد پـه غاړه کـړه يـو مات کجکـول پـه لاس
مـال و ملـك مـې هـومره کړی چـه تېروی تـر قيـاس
نـه هغـه طاعـت چـه شـی پـه رسـم و پـه لبـاس
تـل د ده پـه زړه کښـې لـری ټينـګ د ديـن اسـاس

خوشحال لکه څنګه چه د پښتنی ننګ د په ځای کولو ارزو لری د خدای د بندګی او اطاعت ارزو هم ورسره ده او په بندی خانه کښې لا دواړه نيتونه پدی ډول ښکاره کوی.

پـــس لــــه بنـــده دی دا عـــزم
يـــا نيـــولی مـــخ مکـــې تـــه

د خوشـــــحال د خــــاطر جـــــزم
يـــــا مغلـــــــو ســـــــره رزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالقادر خان خټک

وروسته تر خوشحالخانه د ده زامنو او لمسيو هم د پښتو شعر په ښه شان پاللي او د دولسم قرن تر آخره پورې د خټکو د سرشار طبيعت موجونه او ځپې نه دي ناستي د خوشحال هر زوی او لمسی د شعر جنډه جګه کړې او مونږ ته ئې په شعر کښې ادبي شاهکارونه پرې ايښي دي چه دلته د اختصار له کبله يوازې د عبدالقادر خان په شعر او شاعرۍ لږه رڼا لوېږي.

عبدالقادر خان د خوشحال خان زوی چه تولد ئې د (۱۰۶۲) په شاوخوا کښې او عمرئې تخميناً د شپېتو کالو په حدودو کښې معلومېږي د پښتو په شعر کښې يو خوږ ديوان او په پښتو کښې نور ښه ښه تاليفات او آثار هم لري، په شعر کښې ئې ساده‌ګي او رواني ځرګنده ده او د بداعت جنبه ئې هم قوی ده، د ده د شعر مخه د مينې او محبت لور ته زياته معلومېږي او هغومره چه خوشحال خان پخپل شعر او شاعرۍ کښې حماسي آهنګ درلود، دی ئې نلري، په اشعارو کښې ئې څه ډېره زياته مبالغه او شاعرانه اغراق هم نه ليدل کېږي، د عشق او مينې اظهار هم په يوه معتدل ډول کوی او پدی باب کښې د خاموشۍ طرفدار دی – دنيا او عالم ورته د جمال مظهر ښکاره کېږي او لکه يو صوفي په هر څه کښې د خپل دلبر مخ او جلوه وينی، له همدغې لاری دی هم د وحدت الوجود فلسفي ته نزدې کېږي او د عشق عظمت د جمال او جلال اثارو ته په يوه ډېر وسيع نظر ګوري. دا مضمون ښائي چه ډېرو شاعرانو ادا کړی وی او په مختلفو پيرايو کښې له نظره تېر شوی وی مګر عبدالقادر خان ئې پداسې ډول بيانوی چه سړی ته بيخي نوی او ناڅکلی مضمون ايسي، پدی لاندې بيتونو کښې ورته ځير شئ:

دلبر مخ راته ښئ په هر آئين کښې	که په تورکښې جلوه‌ګر شی که په سپين کښې
ګه په زلفو کښې ځای وکا زړه را کاږی	ګه په سترګو په رخسار او په جبين کښې
کله کله په ترسا کښې مخ ځرګند کا	د صنعان په دود ئې وران کاندی په دين کښې
په څراغ کښې تجلا وکاپتنګ ته	بلبلانوته ښکاره شي په نسرين کښې
نور و نارئې د جمال جلال اثر دی	قهر مهر ئې په تريخ او په شيرين کښې
که اثرئې د لبانو پکښې نه وای	نه به و، هومره خواږه په انګبين کښې
لويه خدايه عشق يو څه رنګه لوی شی دی	چه ئې ځای نشی په چرخ او په زمين کښې
په هر څه کښې ګوره يار عبدالقادره	که دی نشته شك ګمان پخپل يقين کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې شعره دومره معلومېږی چه د ده په نظر کښې جمال او ښکلیتوب، عشق او مینه دغه شی نه دی چه عام خلق ورته ګوری او تعبیرونه ورځنی کوی بلکه د عرفان او تصوف له لوری ئې ورته کتلی او په شعر کښې ئې عارفانه کیف پیدا شویدی.

په یوه بل ځای کښې هم په یوه سندره کښې لمړی ځل خپل عشق سړی ته داسی ښئ چه کومه ښکلی او دلبره معشوقه په مخ ورغلی ده او ده زړه پری بایللی مګر په اخره کښې معلومېږی چه دی په یوه مجهوله لیلی مین دی چه یوی برېښنا غوندی ئې ترسترګو شوی او بیا ورکه شوېده چه دی ورځنی هېڅ خبر نه دی او نه پوهېږی چه ځمکی ته ولاړه او که آسمان ته وختله؟ څه شوه او چیرته ولاړه؟ سندره دا ده:

په لاره تلمه په مخه راغله یوه دلبره پری رخساره
د نمر په شانه لا تری روښانه په ښکلی مخ وه هغه نګاره

بی میومسته خوله نیست وهسته ډکه له نازه خالی له نیازه
سر تر قدمه ثابته روغه له هره عیبه پا که ویزاره

مخ ئې څرګند و نظر پرې بند و، د مخ شغلی ئې د مخ حجات وې
په خیال خیال تلله نظر ئې تکړ، هر ګز و چاته له کبر و عاره

له ما غایبه لکه برېښنا شوه په مځکه لاړه که په سما شوه
هېڅ نه پوهېږم چه چیرته دا شوه راته وه وایه! ای خبرداره

هوس ئې ویوور غم ئې را پرېښود داغ ئې یانوی را پاندی کښېښود
مقصود ئې دا دی عبدالقادره اوس پسې ګرزه سینه افګاره

د عبدالقادر خان په عاشقانه غزلو او سندرو کښې سړی د شهوت پرستۍ څه ډېری مظاهرې نه وینی او نه له خپلی معشوقی نه هر هر ځای په غېټه خوله د بوس و کنار سوالونه کوی د ده له اشعارو نه سړی استنباط کولی شی چه دی محبت په تور او سپین پوری مربوط نه ګنی او نه هغه څوك صاحب جمال بولی چه کړه وړه ئې ښه وی بلکه عشق یوه ازلی برخه او حسن هم یو اثر بولی چه له تور او سپین، کړو وړو څخه ما سوادی – پخپل یوه شعر کښې چه دی د وصال د شپی تصور او آرزو کوی داسی ایسی چه دی له خپلی معشوقی نه دیوی ربښتیانۍ مینی طمع لری او بی له دلدارۍ نه نور هېڅ نه غواړی یعنی همدا ارماند لری چه زه په ځیر ځیر ستا مخ ته وګورم او پخپلو اوښکو او ژړا کښې درته د خپلی مینی اظهار وکړم ته را پاخېږې زما اوښکی پاکې کړې، ډاډ راکړی، او دلاسا می کړی، په آخر کښې ته هم راسره وژاړی او دواړه د دی دپاره چه یو د بل بیلتون ونه وینو خپل مرګ له بل نه د مخه وغواړو او هر یو بل ته د ډېر عمر دعا وکو.

شعر دا دی:

زه دې درسته شپه ځیر ځیر و مخ ته ګورم
ته ناظرو خپلو ښو ته له حیا شې

چه خوب درشی سر زما په زنګون کېږدې
د غنچې غوندې اوده په غېږ زما شې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ز دې مخ ته کاته کړم په ورتې ورتې ژاړم
چه اخر به یوه ورځ له ما جدا شې
زما اوښکې په رخسار د تاپر بو وزی
ویش له خوبه لکه ګل په شبنم بیا شې
په رویمال مې اوښکې وچې کړی ډاډ راکړی
زه فریاد کړم ته زما په دلاسا شې
ټینګوې ژړا زما د زړه دپاره
چه غریو زور دربانډې وکړی په ژړا شی
زه تر تا لمړی مرګ غواړم ته ترمانه
زه و تا ته و ما ته په دعا شی

پدې بیتو کښې علاوه پدې چه یوه مجرده او پاکه مینه پکښې جلوه کوی او سړی پوهوی چه د یوه شاعر زړه څه غواړی؟ او څه ارزو لری؟ ډېر نازك کیفیتونه او شاعرانه نکات هم پکښې شته چه د تصویر او تعبیر په لحاظ یو خوږ او ساده شعر ګڼل کېږی – د یوه عاشق ځیر ځیر کتل ارومرو د دی باعث کېږی چه معشوقه له ډېری حیا خپلو پښو او د زمکی خواته وګوری او بیا خپل سر د خوب په وخت کښې د خپل مین په زنګانه کېږدی چه هغه ورځنی داسی تعبیر وکړی چه لکه غنچه زما په غېږ کښې اوده شوه، پدی وخت کښې طبعاً دی دیوی ورځی د جدائی په غم ژاړی او اوښکی ئې د هغی په مخ توئېږی هغه راویښېږی مګر شاعر ئی داسی بولی لکه ګل چه په شبنم راولېږی او غوړېږی په دغه حال کښې چه معشوقه خپل عاشق د خپل هجر په غم کښې ژړاند وینی زړه ئی سوزی او دغه قیمتی اوښکی پخپل رویمال وچوی، ده ته ډاډ او تسلی ورکوی مګر ژړائی نه درېږی او هماغه شان ئې مړې مړې اوښکی پر مخ راځی په اخر کښې معشوقه هم که هر څو خپله ژړا ټینګوی بی اختیاره په ژړا کېږی او د خپل مین د بلې ورځی بېلتون ورته دومره ګران ښکاره کېږی چه د خپل مرګ ارزو تر هغه پخوا کوی او دواړه یو بل ته یوراز دعاګانې کوی چه په حقیقت کښې هر یو د بل د دعا نه قبلېده غواړی.

دا خوږ ژبی او مقتدر شاعر به مو د دی څو شعرونو په رڼا کښې څه نه څه پېژندلی وی او د شعر رنګ و کیف به ئې هم لږو ډېر معلوم شوی وی او س ئې یو څو نور شعرونه هم د نمونو په ډول وګورئ ځکه چه د یوه شاعر شاعری ځنګه چه له خپلو اشعارو معلومېږی هغومره تبصره کونکو په وینا کښې نه معلومېږی او کېدی شی چه لیدونکی ئې په اشعارو کښې بل شان وپېژنی.

لمړی نمونه

حقیقت د عشق په خوله ویلی نشی
دغه اور بی دله نور سهلی نشی
درسته شپه ناری وهم د یار له درده
همسایه می په شپه خوب کولی نشی
د زړه مست لره د زلفو ځنځیر بویه
په اوسپن ځنځیر دا مست تړلی نشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدا باغ کښې ډېر ګلونه شګفته شوه   پکښې یو د یار په رنګ لیدلی نشی
ما د یار د مخ په باغ کښې دی لیدلی   چاوی دا چه تور نرګس موندلی نشی
په هر دم عبدالقادر هسی پیالی چښی   چه یو ګوټ ئی کاینات زغملی نشی

دوهمه نمونه

محبت په تور په سپین راغلی نه دی   په اصیل او په کمین راغلی نه دی
عشق عطا ده ازلی چه په چا وشی   په ارشاد او په تلقین راغلی نه دی
بیهوده په عشق کښې خواست کوی د صبر   د دی خواست هر ګز آمین راغلی نه دی
په راتله ئې شایسته د څمکی مخ شه   په دا شان څوك په زمین راغلی نه دی

په دکان د عطار هومره خلق پنډوی
خو په زلفو عنبرین راغلی نه دی

دریمه نمونه

مخ دی لکه نمر دی تر نسبت ئی نمر مثال دی   څوك به وائی هسی چه نمر ستا د مخ مثال دی
سخت دی په سړی باندی نیژدی بیلتون تر لری   یار چه لیده نشی تر دکن لری دیوا ل دی
وائی چه وبا ل دی چه نظر کا وښه مخ ته   ما په دواړو سترګو قبول کړی دا وبال دی
حسن یو اثر دی چه په مخ کښې د چا وشی   نه چه کړه وړه ښه لری هغه صاحب جمال دی
څه برکت ناك دی د عشق خم ورته حیران یم   څوخلق پری مست شوه دی لا هسې مالامال دی
هر چه سوختګان دی په خاطر به ئی لګیږی   اور می د ټپر چه سر وهلی تر مقال دی
زره لری بډای عبدالقادر تر بادشاهانو   څه شو که په کور کښې دنیا نلری کنګال دی

خلورمه نمونه

زړه مدام راته ویل کاندی چه ژاړه   په ژړا ژړا بیل شوی مین غواړه
په طلب ئې د دنیا ودانی پربږده   لیونیو غوندی ګرزه په ویجاړه
مسلی دبی ننګی وریسی لنګ کړه   د ناموس پروا هیڅ مکړه وئی نغاړه
د مکی څنځیر دې نور نیسی په لاس کښې   مانیولی دی د یار زلفینی دواړه
په خواري مونده شی کام له ډبر زړونو   په محنت سره سره زرخبرې له کاړه
تل دیار په مینه مست عبدالقادر دی   که نور مست وی له شرابه یا لتاړه

پنځمه نمونه

د میړونو هغه شته چه د تا نشته   مه وایه چه زما نشته د چا نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستړګو ربه څه باور وربانـدی کانـدی کـه ړانـده نـاری وهـی چـه رڼا نشته
د سبا پـه حـال غـوټۍ د نوبهـار زده د خـزان وهلـی وائـی سـبا نشـته
ستا پـه بـوی چـه همګی ړانـده بینا شـول ستا لـه بویـه بـی یعقوبـه اشـنا نشـته
وائـی خـار و خـس جـار و کـړه چـه زه درشـم خـار و خـس خـو بـه هـم زه یـم بـی مـا نشته
هـر سـحر سترګی د ګـل پـه اوښـو ډکـی پـدا بـاغ کښـې بـی ژړلـو خنـدا نشـته

شپږمه نمونه

دریغـه نـور غمونـه لـرې شـوای لـه دلـه پکښـې غـم د خپـل اشـنا وی تـل تـر تلـه
شـبنم وصـل د ګـل بیا مونـده خمـوش شـو تـری محرومـه شـوه چـه شـور کانـدی بلبلـه
ښـه چـه ژبـه دی قلـم شـوه پـه مجلـس کښـې شـمع تـا چـه د خپـل سـوز قصـه ویلـه
عاشـق هـیڅ د عشـق لـه سـوزه خبـر نـه و دا لمبـه پـری معشـوقی ولګـولـه
د فـانوس پـرده کښـې څـراغ کلـه پټېـږی کـه ئـې مـخ پـه پلوپـټ و مالیدلـه
پـه مـا تـم د پروانـه چـه څـان ئـې وسـو شـمع او پـر تنـدی بـل کـړ ګـرزېدلـه
درسـته شـپه دې پـه مـاتم عبـدالقادر کـړ نـه بـی غمـه پـه پالنـګ بانـدی څملـه

عبدالقادر خان پخپل شعر کښې تصوفی مضامین هم راوړی او داسی معلومیږی چه پدی خوا کښې هم ښه عمیق معلومات لری یا په بل عبارت د عارفانه سندرو او صوفیانه مزاج خاوند هم دی، دنیا ته هم په کم نظر ګوری او د زاهد په مقابل کښې د رندانو ملګری دی لکه چه وائي:

د زاهد شرب جدا د رند جدا دی له ماهی به کله کار د سمندر شی

پدی بیت کښې چه دی کوم مثالونه د زاهد اورند دپاره راوړی معلومیږی چه دی دی دواړو ته په څه نظر ګوری او کوم لورته میل لری – د ده د تصوفی افکارو او صوفیت رنګ له دی شعره هم معلومیږی.

چـه وجـود د ذری شـته هـومره ذره ده خـو چـه محـوه خپـل وجـود کانـدی افتـاب شـی
د هستۍ نـوم هغـه وخـت وربانـدی ښـائی امیختـه چـه لـه محـیط سـره سـیلاب شـی
د عنصـر لـه چـار دیوالـه چـه راووزی اروېـده لیـده ئـی واړه بـی حجـاب شـی
و هـر لـوری تـه چـه مـخ کـا نمونځ ئـې کېږی چـه قبلـه ئـې دیـار مـخ وروځـی محـراب شـی
پـه څنبـل د سـترګو ځـی تـر شـرق و غربـه تـر نظـر د عارفـانو تلـه شـتاب شـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهمندو دوره

رحمان بابا او حمید

د خټکو دوره لا هماغسې په قوت کښې ده او د خوشحال شاعری په هماغه پوخوالی د ده په زامنو او نمسیانو کښې ځان ښکاره کوی چه ناڅاپه د مهمندو په کورنۍ کښې د شعر او ادب دوه پاخه استاذان او امامان پیدا کېږی چه یو عبدالرحمن بابا او بل ماشوخیل حمید دی، د دوی شعر او شاعری له پخوا وخته بل راز ایسی او هر یو د پښتو شعر ته نوی رنګ ورکوی، دا رنګونه د پښتو روستیو شاعرانو ته ډېر ښه ښکاره کېږی او کوښښ کوی چه خپل شعر پری رنګین او ښایسته کړی، یعنی څوك د یوه او څوك دبل شاګردی کوی – دا دوه نوموړی او پاخه شاعران په ټولو پښتنو کښې یو عام شهرت پیدا کوی، او لرې نزدې ټول پښتانه ورته په درنه سترګه ګوری.

داسې پښتون به نه وی چه دغه د شعر او ادب مشران به نه پېژنی او نه به ئې ستائی – په ډېرو ادبی محافلو کښې ګورو چه د دوی په شعر او شاعرۍ خبری کېږی او هر څوك ورسره مخصوصه دلچسپې لری څکه چه دا دوه منلی استاذان لکه دوه غټ او روښانه ستوری وړاندې وروسته دنیا ته راغلی او هر یوه له ځانه سره نوی رڼا راوړې ده.

رحمان بابا د پټې خزانې په استناد په ۱۰۴۲ کښې یعنی تر خوشحال خان خټکه شل کاله وروسته زوکړی او تر ۱۱۱۸ پوری ئې ژوند یقینی دی – د حمید د زوکړی نېټه د پښتانه شعراؤ په وینا په ۱۱۰۰ کښې معلومېږی چه تر ۳۷ کلنۍ پوری ئې ژوند په یقین سره معلوم دی نو دوی دواړه د خټکو د شاعرۍ په عین شور و زور کښې پیدا شویدی او د دوی په مقابل کښې خټکو پیاوړی شاعران درلودل، خوشحال خو خپله تر ۱۰۸۰ پورې ژوندی ښکاره کېږی او سړی ویلی شی چه د رحمان بابا د شاعرۍ ابتدا او د ده انتها به سره یو ځای شوی وی، او که فرضاً د رحمان بابا شاعری تر خوشحالخان وروسته شروع شوی وی نو په خټکو کښې خو لکه عبدالقادر خان او اشرف خان هجری او داسی نور ښه ښه شاعران موجود و، او د خوشحال خان د کورنی روستی شاعر علیخان خټك چه تر ۱۱۱۸ پوری ئی د ژوند پته لګېږی د یوې ښې قریحی او قوی شاعرۍ خاوند دی او سړی ویلی شی چه د دغسی پیاوړو او پخو شاعرانو په وخت کښې دغسی امتیاز او شهرت پیدا کول لکه رحمان بابا او حمید چه ئې لری څه آسانه کار نه دی – په داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت ډېر قوت په کار دی چه یو شاعر خپل ځان او خپل شعر عام او مشهور و مقبول کړی.
او روستني شاعران لکه پیر محمد کاکړ چه د خپل وخت ممتاز او پوخ شاعر دی د رحمان بابا شاعرۍ ته پداسې نظر وګوري چه د خوشحال تشبیه ورسره وکړي او و وائي:

هېڅ تر شعر د رحمان به ډېر کم نه وی ومنصف ته د خټك خوشحالخان شعر

دا معلومه ده چه هر څوك چه یو شی له بل سره مشابه کوی نو هغه بل ئی په نظر کښې زیات ښکاری او ښه ورته ایسی- هر کله چه دلته د خټکو او مهمندو د شاعرۍ مقایسه او موازنه مطلب نه دی نو له دی خبرې تېرېږو او د مهمندو د دغو دوو مشهورو شاعرانو د شعر او شاعرۍ رنګ په لاندینی ډول لږ او ډېر ښیو:
د دوی د شاعرانه فیضان او سپېڅلی نور څخه دېر تیاره کورونه رڼا شوي او ډېرو ځایو ته ئې سپینی پلوشی رسېدلي دي.
د دوی ادبی مکتبونه تر اوسه پورې داسې جاری دی چه د تعطیل ورځی او جمعه یا پنجشنبه پکښې هېڅکله نه وی. د دوی د شاعرۍ دوه لوی بحرونه که څه هم څنګ په څنګ او یو ځای بهېږی مګر بیا هم یو غیبی برزخ د دواړو تر مینځ شته چه یو له بله ئې په هر څه کښې بېلوی او هر څوك ئې فرق کولی شی.
د دوی د ادبی ګلزارونو رنګ و بوی له ورامعلوم دی او د سریندو اوازونه ئې هم په ښه شان پېژندل کېږی خو دا پېژندنه د ټولو په نظر کښې یو راز نه ده او هر څوك ئې یو شان نه وینی، دا یو خوب دی چه هر سړی ئې بېل بېل تعبیر کوی او ډېرې خواوې لری، سړی چه د ننګرهار او سپین غره ادبی فضا او افق ته ګوری لکه قوس و قزح څو ډوله رنګونه ئې تر سترګو کېږی چه رحمان او حمید پکښې ځان ښکاره کوی مګر دا رنګونه سره له دې چه ښکاره امتیاز لری بیا هم یو له بله سره ګډ شوی او تداخل پکښې راغلی دی. دی رنګونو برید اوسیمه معلومول یا د دې جغرافیې لیکل څه اسانه کار نه دی.
زه به کوښښ وکړم چه د دوی د شعر او ادب نوعیت څه نه څه وښیم مګر زما د اټکل ټال به هم لکه د بوډۍ ټال داسی وی چه یوه هوائی نندارہ به بلل کېږی ځکه چه دلته ډېر داسی شیان مخی ته راځی چه زه ئې خوند څکم مګر تفصیل ئې نشم کولی.
سړی په ډېرو خوړو او خوندورو شیانو ژبه ټکوی او خواږه یا ښه ورته وائی مګر هر څوك پوهېږی چه ټول خواږه او خوندور شیان یو راز نه دی.
ډېرو شیانو ته سړی سپین یا تور وائی مګر څنګه چه سپین او تور یو له بله فرق لری همدغه راز هر یو پخپل کور کښې هم درجی او مراتب لری چه تفاوت ئې ثابت او محقق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی نو زما تبصره به هر ګوره د یوې نقشې مثال لری چه لوی لوی غرونه او ډك ډك سیندونه به پکښې لکه خطوط داسی ښکاری او یو اجمالی لوری لودن به سړی ته ښئ مګر لوړې ژورې به ئې ځوك نه وینی او نه به پکښې د هیوادونو بهار او خزان معلومېږی خو دا به تول زما نقصان نه وی د موضوع تقاضا به هم پکښې دخل لری.

سړی چه یوی عمومی هنګامې ته غوږ ونیسی یا د دوی دواړو دیوانونو ته له وراګوری داسی معلومېږی لکه چه رحمان بابا یو اخلاقی او لارښوونکی شاعر وی چه خلقو ته د شعر په شپېلۍ او د عشق په نغمه کښې د ژوندانه سمه لار ښئ او د بلبلو په ژبه حکیمانه خبری کوی مګر حمید د ښکلو او نازولو شنو خالو، تورو سترګو، خط و کاکل ته هر ساعت سترګکونه وهی او لکه پتنګ په سوزېدونکی شمع ځان جلیا کوی. رحمان بابا زیات میل عشق پرستۍ ته لری او حمید د حسن پرستۍ بیرغ هسك کړېدی – دی وائی:

د حمید زندګاني د یار په مخ ده ناقصان به ئې ژوندی بولی په سا

مګر رحمان بابا عشق او مینه هغه څه بولی چه باید خپل ژوند هم ورځنی ځار کړی.

ځینی کسان د رحمان بابا او حمید ادبی مکتبونه پدی راز بیلوی چه حمید د نازکخیالی استاد ګڼی او رحمان ته د ساده او خوږی انشا حق ورکوی، یا هغه د جمال اودی د معنی منادی ګڼی، زه دا منم چه د رحمان بابا د عشق قبله له مادی حسن څخه پورته ده او یوازې ښایست یا تش ښکلیتوب د ده مخه نه ده بنده کړی بلکه دی له دی ښایسته او رنګینو پردو هغه خوا هم ځینې تجلیات ګوری او د مینی په صافه هنداره کښې ماورا له حسنه نور شیان هم وینی – د ده عشق او محبت د حسن او سنیګار مولود نه دی بلکه د ده په نزد حسن د عشق په اعتبار نامه چلیږی او په همدغه سکه قدر پیدا کوی.

لکه چه پدې بیتونو کښې دا مطلب په ښه شان څرګندوی:

نـــار د عشـــق پــــرورش مــــی لـــــه عشـــقه	هسـې نـه چـه د خوبـانو پـه سـینګار شـی
هـیڅ موقـوف د معشـوقې پـه حسـن نـه دی	د عاشــق خـــاطر پخپلــه مینــه ښــاد دی
حسـن واړه د عاشـق پـه عشـق موقـوف دی	معشـــوقه کـــه وی جـــوړې کـــه ښــاپېری
عشـق دی دا چـه معشـوقه شـوو عاشـق تـه	ښـــه رخســـار د مهرویـــانو پـــه اســـلوب

مګر د دې خبرې معنی دا نه ده چه د رحمان بابا شعر کښې غزلی آهنګ او شعری جاذبه له چا نه کمه ده یا دا چه ده د حسن او ښایست ننداره نده کړی او د نازکیخالۍ برخه ئې لږه ده. همدارنګه حمید هم یوازی د تش خیال خاوند نه دی بلکه د ننګ و نام

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره طرفدار او د تن اسانۍ دښمن هم دی – د درس او مکتب دروازی ته ئې هم هلکان را بللي او د یتیمانو اوښکی ئې هم پخپلو لستوڼو پاکی کړیدی، د عشق او مینی دپاره ئې هر راز ذلت ته سر نېولی مګر د طمع ځنځیر ئی په غاړه نه دی پری اېښی(۱)[1] د چا مغلواله ئې کله نه ده تېره کړی مګر هېڅ کله ئې له خدایه داسی دروندوالی هم نه دی غوښتی چه په چا باندی بار شی(۲)[2] زه اوس دلته په دی مقاله کښې د دی دواړو نومړو شاعرانو په شعر باندی هغه شان تبصره نشم کولی چه د موضوع حق پوره ادا شی او ټول خصوصیات ئې وښودل شی مګر څه نه څه به ځینو ټکو ته اشاره وکړم چه د دوی د کلام د افادې ډول او هغه کیف چه د دوی په شعر کښې لیدل کېږی تر یوه حده وښودل شی.

لکه چه رحمان بابا پخپله شاعرۍ کښې له عشق او مینی ډېر متاثر دی او هر هر ځای دغه مضمون په راز راز پیرایو کښې ادا کوی، حمید هم د محبت سوز و ګداز ناقراره کړی او په متعددو ځایو کښې له عشق نه فریادونه کوی، یعنی یو د عشق ستاینه کوی او اعلی مرتبه ئې بولی او بل ئې اسمانی تندر او توره بلا ګڼی یا ورځنی په سرو لمبو او غم باندی تعبیرونه کوی چه دغه دی دلته ئې نمونی ښیو.

رحمان بابا او عشق:

دا جهان دی خدای له عشقه پیدا کړی — د جمله و مخلوقاتو پلار دی دا
تر عشق غوره بل څه کار په جهان نشته — تر همه کارونو غوره کار دی دا
که اعلی مرتبه غواړې عاشقی ده — نور همه واړه ادنی دی ادنی مشی
څو د عشق په خمخانه ئې داخل نکړم — پخته نه دی دغه عقل خام زما
عاشقان په عشق کښې واړه سلطانان دی — پدې شهر کښې نیستګار او ناتوان نشته
عشق یو داد دی په عشق باندی له خدایه — هسی نه چه یائی پیری یا ئی پلوری
عشق عاشق لره یو هسی پیر استاد دی — چه به نه وی بل دا هسی پیر استاد
د رحمان په عاشقۍ کښې سترګی وشوې — څوك چه وائې عاشق ړوند دی هغه خوار شه
عشق د نفس له خاصیته منزه دی — کار د سترګو به څوك څه رنګ په دهان کا
و آسمان ته لاس د عقل نه رسېږی — دا خو عشق دی چه په عرش کرسی قدم ږدی
بی د عشقه که مې عیب که مې هنر دی — ما غوځ کړیدی له ځانه بل پیوند
مرتبه که د عشق شی ورته څرګنده — ملایك به واړه وائې چه بشر وای

حمید او عشق:

[1] نور قیدونه واړه سهل دی حمیده — خو په غاړه دې د طمع ځنځیر مشه
[2] د خسرې په څېر سپك ښه یم بی قدره — خدای مې مکړه هسی دروند چه په چا بار شم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه نازل شو د عشق تندر له اسمانه   ما حمید د غم لایق ورته لاس ونیو
ما هم زده چه عاشقی توره بلا ده   باری تېرله دی تدبیره کړم تقدیر
چه د عشق په غم اباد یم ډېره شوی   نور مې هېڅ کله ښادی د وجود نشته
په ځوانۍ د عشق غمونو حمید زوړ کړ   بې مدې ئې ړیره سپینه شوه ملاغبرګه
کامیابی په عشق کښې نشته زړه چول دی   هر نفس په تشه تشه تمنا
رستمان د صبر زهد ستا په عشق کښې   نخول شی در په درلکه بیزو
عاشقی به ئې آخر تر ښې سپك كړي   که وی دروند تر کوه قافه تول د چا
د عشق بار چه اسمان ځمکې ساهه نشو   تا په کوم قوت ساهه کوتاه اندیشه
لکه لوبی هلکان په لیونو کا   عشق مې هسې مسخره کړ عقل و هوش
هر ساعت لکه خلیل په عاشقی کښې   تماشه کړم د ګلزار په سرو لمبو کښې
هسې زه د ځان په غوښو عشق اخته کړم   لکه نا خبرې له ځانه د پمن لاس
عشق د بوری د بدنامی کار راوکړ   لاس په خوله اېښې ژړا کړم شب و روز
په راستۍ مې د خپل عشق هسې باور دی   چه همدم به یم له ښکلو پس له مرګه
څه فساد وستا په خاورو کښې حمیده   چه د مینې په کیمیا هم سره زر نشوه
څه کیمیا د عاشقۍ په لاس درکړی   چه دی وینم په خواری کښې مغرور هسې
یا د ښکلیو د پاولیو شرنګهار دی   یا د عشق د لېونیو د ځنځیر
هنګامه د مینې ګرمه ده ترحسنه   د مجنون د درګدا شه لیلی مشه
د حمید زندګانی د یار په مخ ده   ناقصان به ئې ژوندی بولی په ساه

د دی خو بیتو څخه ښائي چه د رحمان بابا او حمید د عشق رنګ او ډول څه نه څه څرګند شوی وی او دا معلومه شوی وی چه دواړه د شعر په محفل کښې د عشق سرینده غږوی مګر هغه پکښې د خوشحالی اودی پکښې د غم سندرې وائي – دی د عشق او مینی مرور اشنا او هغه پخلا معلومېږی یعنی د هغه د خوشبینی جنبه قوی ده او د ده د شکایت هنګامه ډېره زوروره ده.

دا فیصله د یوه عمومی نظر نتیجه ده که څوك د دوی دواړو یو یو بیت له نظر لاندی ونیسی ښائي چه د رحمان بابا په اشعارو کښې هم د شکایت یو نیم بیت پیدا کړی لکه:

اشنائی توره بلا ده اشنا مشی   جدائی به دی فنا کړی فنا مشی

او د حمید په دیوان کښې هم ځینی بیتونه ومومی چه د عشق ستاینه او کیمیا توب ورځنی څرګند شی مګر په عمومی صورت همدغه راز ایسی لکه چه اشاره ورته وشوه.
څه شی چه د حمید په شاعری کښې ډېر زیات ترسترګو کېږی هغه د خط کلمه ده چه اصلاً د فارسی ادب مهم عنصر دی او هلته په راز راز پیرایو کښې ادا شویده مګر حمید

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د پښتو ادب خصوصیت ته نه دی کتلی او دا پردی مضمون ئې پخپلو اشعارو کښې دومره اړولی را اړولی دی چه د ده د شاعریت مهم غړی ورته ویلی شو او دلته ئی ځینې نمونې ښیو:

منـــت بـــار دې یـــم د ړیـــری د آغـــاز　　چـه ئـې کـم کـړ سـتا حسـن کبـر و نـاز

پـه نـو خطـو پسـې تللـی زړه مونـد نشـی　　هغـه ورك شـو چـه پـه شـپه داور پـه سـوی لاړ

چـه مـې ولیـده پـه مـخ د دل ارام خـط　　بیـا مونـده لـه ازادی نـه مـا غـلام خـط

د اشـنا د مـخ د خـط هیبـت مـی وخـوړ　　چـه مې ولیـد پـه شـرابو کښـې د جـام خـط

د بهـــار او ریحـــی نـــه وی بـــی بارانـــه　　پـه رښـتیا کـا د بوسـی زیـری پیغـام خـط

د مقصـــود د رمـــې ونـــه لیـــده تیـــاره شـــوه　　صـبحدم د یـار د مـخ کـړ راتـه شـام خـط

د خـط خیـال مـې لـه سـره تلـونی نـه دی　　کـــه ســـایه پـــری د همـــا شـــی برابـــره

چـه مشـغول دا سـتا د مـخ پـه خـال وخـط شـوم　　مشـــغولا را ځخـــه پاتـــه د کتـــاب شـــوه

ځکـــه زه کـــوم اســـره د یـــارو خـــط تـــه　　روانیـــړی مشـــکل مـــتن پـــه حاشـــو

هـــومره ښـه دې خـال و خـط راسـره وکـړه　　چـــه راوې ایســـتم لـــه اوره پـــه اغـــزو

زر پـه زر بـه ئـې سـیاهی د خـط پښـیمان کـا　　دا د مـــخ پـــه روښـــنائی بانـــدی مغـــرور

خدایـه خـط د یـار لـه مخـه لـرې لـری　　پـــه اســـلام بانـــدی برمشـــه لاس د کفـــر

هغـه مـخ چـه مـې کعبـه وه د دوه سترګو　　مسـلط کـه بانـدی خـط مـو اس د کفـر

لا کـه مـخ لـه خـال و خـط آب و تـاب ډېـر　　ولـی تـاب وی دا وریحـی د افتـاب ډېـر

د تـور خـط لیکـه ئـې ګـډه پـه سپین مخ شوه　　تـور او سـپین زمـا د سـترګو شـو پـدا ګـډ

دارمـــوز کـــا د یـــار خـــط پـــه ماتـــه ژبـــه　　چـه خـوړه کـړه نـن سـاعت هـر چـا تـه ژبـه

د اشـــنا لـــه خـــال و خطـــه معلـــومیږی　　چــه حمیــد بــه مســافر د هندوســتان شــی

لګـی لا د خـط پـه وخـت د یـار عتـاب سـخت　　وی د شـپې بـاد و بـاران سـیل وسـیلاب سـخت

د نـــو خطـــو درشـــتی زمـــا اشـــتی ده　　پـه اغـزن بـوټی ارام کـا عنـدلیب زمـا

څـه بـه خـوب کـوم د یـار د خـط لـه غمـه　　چــه اغــزی مــې پــه لیمــو کښــې غــړوی

هســی شــپه د یــار د خــط را بانــدی راغلــه　　چــه هرګــز بــه تــر قیامتــه ســحر نشــی

خـال و خـط ئـې هسـې چـارې پـه مـخ وکـړی　　لکــه ګــل شــی پښــو لانــدی دهاتیــانو

ســپیلنی غونــدی پــه اور د نــو خــط حســن　　سـر تـر پایـه سـره لمبـه شـم شـنه لـوخړه

دائـــې خـــط نشـــو نمـــا کانـــدی لـــه مخـــه　　کـه نـری نـری لـوګی ځـی لـه چراغـه

خط په مخ د صنم راغی که میاشت ګیر شوه په هاله کښې　　وائې غلبن په خوله کښې زیب کا که ژاله شوه په لاله کښې

له دغو څو بیتو څخه دومره پته لګیږي چه حمید د فارسی شاعری له تاثیر لاندې ډېر زیات راغلی دی او دپښتو د شاعری خصوصیت ئې لږ څه بایللی دی د همدې لامله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې ځایونه ئې تخیل هم فارسي رنګ لري او ځینې فارسي مصطلحات ئې هم په کلام کښې لیدل کېږي چه یو څو نمونې ئې دا دي:

کــه حمیــد د زنخــدان لــه غمــه ژاړي	پـه کـوهی کښـې اویـزان دی نـه دی ګـرم
کـه مـې تـا د مـرګ سـلا نـه ده ورکـړی	زنخـدان دی راتـه کینـی ګـور پـه څـه
چه ئـی سـتا د تنګـی خـولی تصـور واخسـت	پـه دی فکـر کښـې غنچـه شـوه پـه زړه تنګـه
دا زمـا پـه سـرو قـد د قـد لـه شـرمه	فلــك ودرېــده ســرکوزی خمیــده
چه خندا دی کیند کوهی په زنخدان کښې	مـا هالـه پکښــې لیــده خپـل پرېواتـه
وایـم پرېـوتم وسـل ګـزو کـوهی تـه	چـه پـه یـاد راتـه د ښـکلو زنخـدان شـی
چــه دا ســتا چـاه زنـخ تـه نـه رسـېږی	د کـم عمـر رسـن څـه کـوم بـی تـا

دلته باید څوك دا ګمان ونکړي چه زه د ده هر بیت چه نازك خیالي پکښې وی د فارسي ادب اغیزه بولم یا دا وایم چه په پښتو اشعارو کښې بیخي تخیل نشته او نازکخیالي پکښې نه ځائېږی – زه به تاسی ته د پښتو په عام ادب او لنډیو کښې هم نازکخیالي وښیم چه څوك ورته د فارسي اغیزه ونشي ویلی او د پښتو خپل مال ئې وبولي لکه:

په ګودر سور سالو ښکاره شو   ما وی دې تورو اوبو اور واخست مینه

حمید هم ځینې بیتونه لري چه هغه د ده خپل تخیل دی او پر دی رنګ نلری لکه دا بیتونه:

لکـه سـر د پسـه پـه اورغاښـونه سـپین کـا	هسـی مـا لـره لـه غمـه خنـدا راغلـه
د اشـنا د منګـوری زلفـو پـه خیـال کښـې	مـوی پـه مـوی راباندی زهـر د منګـورځی

زما مقصد له فارسي تخیل څخه هغه تخیل دی چه په فارسي ادب کښې ئې د ضرب المثل حیث پیدا کړی دی او د فارسي د ټولو شاعرانو مشترك مال ګرزېدلی دی لکه د حمید پدی بیت کښې ئې چه ګورو:

د هوسۍ په ښکر برات زما د مطلب شو   هوسۍ زه نشم نیوی د ښنو په دو

دلته که څه هم د فارسي دا مخصوص مضمون (برات عاشقان بر شاخ آهو) ډېر ښه ادا شویدی ځکه چه پدی ځای کښې دا مضمون یو مخصوص لطف هم لري چه (برات) نامې د حمید محبوب او معشوق هم و، او په همدغه سبب پکښې یوه ښه تلمیح هم شته مګر بیا هم د یوه پښتانه شاعر د ستاینې موجب نشي کیدی او د حمید دپاره ئې عیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

بولو که څه هم د نورو دپاره حسن دی. حمید په همدغه سبب چه فارسی ادب لږ څه د ده د خولې خوند بل راز کړی دی ځینې داسې بیتونه ئې خولې ته ورغلی دی چه هغه د پښتو د عمومی صفت منافی بلل کیږی او د نورو پښتنو شاعرانو په کلام کښې دومره ډیر نه لیدل کیږی لکه دا څو بیتونه:

بیهوده مې ځان شمېره د یار له پیسو	چه لایق په دغه شمار کښې نه وه نشو
دا خطاب د پادشاهۍ د سلطانۍ دی	چه یار وبولی حمید د اسپی په اسم
د حمید په څېر به ځان د ښکلو پسی کړی	که څوك بیا مومی د عشق کمینه فیض
په سړو کښې به ځان هومره حساب نکړم	څو حساب نشم د یار د دربه سپیو کښې
ستا د در د سپیو قدر مې بیا نه موند	که هر څو مې درته ځان کړ کمینه
چه سپی توب د عاشقۍ راځخه نه ځی	ځکه شم باله شاړه په تو په چخه
دا سپی توب دی زما خوښ ترسړیتوبه	که په مینه کښې هر څوسړی سپی کېږی

برسېره پدی چه فارسی ذوق د ده په دیوان کښې دغه راز د عزت النفس منافی بیتونه پیدا کړی دی ځینې داسی بیتونه ئې هم د ده له قریحی زیږولی دی چه لکه د فارسی ځینی تخیلی بیتونه له واقعیت او حقیقت څخه ډیر لری وی چه دغه راز بیتونه د پښتو په ادب کښې بل راز ایسی او د پښتو په ذوق هم چندان ښه نه لګی وګورئ حمید په یوه ځای کښې وائې:

زلزله د یار د خط د راتلو ګوره	نړوی مې په تندی آسمان د مشکو
چه اوریځ د یار د خط په خاطر راشی	اوروی مې ترلیمو باران د مشکو

دا بیتونه علاوه پر دی چه د وقوعیت په لحاظ پری اعتراض کیدی شی د شعری تناسب په اعتبار هم د انتقاد وړ دی ځکه چه د مشکو اسمان د خط زلزله او بیا هغه مفهوم چه دی ئې له دی دوو مصروعو څخه اخلی څو رازه نواقص لری، همدارنګه د اوښکو باران ته د مشکو باران ویل هم یوه نوی خبره ده ...

په یوه بل ځای کښې وائې:

خال و خط ئې هسی چاری په مخ وکړی   لکه ګل شی پښو لاندې د هاتیانو

دلته که خط د هاتی مثال پیدا کړی شی او مخ لکه ګل د دغه تور هاتی له پښو لاندی وګڼو نو د یوې بعیدی تشبیه په سبب څه اړخ ورسره لګوی مګر خال ته هېڅکله دا نشو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلی ځکه چه هغه لا د مخ ښایست او ښه ښکاره کیدو سبب ګرزی نو خال پدی بیت کښې خوشی په خوشی د خط په ډب کښې ولاړ دغه راز شیان نور هم له فارسی نه پښتو ته راغلی دی چه د حمید په اشعارو کښې له رحمان بابا او نورو شاعرانو څخه زیات تر ستر ګو کیږی.

رحمان بابا هم یو نیم ځای خط یاد کړیدی او د فارسی ادب اغیزه ئې په کلام کښې په هغه اندازه چه ګڼون او اجتماع تقاضا کوی لیدل کیږی مګر د حمید پکښې کوډی ولاړی دی او د ده د نازکخیالۍ بوده یا تنسته ئې بللی شو.

د حمید ډیر بیتونه مو د خط په باب کښې واوریدل اوس د رحمان بابا یو بیت هم واورئ:

په رخسار چه دې د خط غبار څرګند شو   سربلنده شوه فرقه د خاکسارانو

که مو په یاد وی حمید هم دغسی یو بیت لری چه د مضمون په لحاظ همدغه بیت ته ډیر نژدی دی خو شاعریت ئې کمزوری دی ځکه چه هغه ښکاره او په ډانګ پیلی خپل معشوق ته وائي:

منت بار دې یم د ږیری د آغاز   چه ئې کم کړ ستا د حسن کبر و ناز

مګر رحمان بابا په هغه ژبه چه د شعر او ادب تقاضا ده همدغه مطلب ادا کوی او یوازی د حسن او ناز کمېدل لا څه چه د محبوب خاکسارۍ ته هم یو شاعرانه اشارت کوی او په مقابل کښې ئې خپله سربلندی ښئ مګر خپل مناسبت ورسره په ښه شان ساتی او په عین حال کښې د خط تشبیه له غبار سره او بیا د خاکسارۍ مفهوم پکښې پیدا کول پوره شعری کیف لري.

په یوه بل ځای کښې هم د رحمان بابا خط و خال ته پدی راز ګوری:

ستا د مخ په ورق باندی خط و خال دی   د مصحف په صحیفو باندی اعراب

پدی بیت کښې د خط و خال تشبیه د مصحف له اعرابونو سره شویده او پخپله مخ لکه د مصحف پاڼه ګڼل شویده مګر حمید پخپل یوه بیت کښې ورته د کتاب د حاشو نسبت کوی او وائي:

ځکه زه کوم اسره د یار و خط ته   روانیږی مشکل متن په حاشو

پدی کښې هیڅ شك نشته چه حمید هم پدې ځای کښې د رحمان بابا مطلب ادا کړیدی خو هغه کیف او لطف چه د مصحف او اعراب په کلمه کښې مومو په متن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاشيو کښې ئې نه وينو ځکه چه د مخ تشبيه له مصحف سره نسبت متن ته زيات مناسبت لرى او يوه ښه تخيل هم سرى ته پيدا کوى همدارنګه کله کله رحمان بابا چاه زنخدان هم ياد کړيدى لکه:

خوند د لبو او د چاه زنخدان ئې راشه ګوره زمزم دا دى کوثر دا دى

مګر حميد ورځنى سل ګزه کوهى جوړ کړى او خپل قبر ئې هم پکښې ليدلى دى.
سړى چه د رحمان بابا او حميد شاعرۍ ته ښه ځير شى داسى معلوميږى چه حميد کله کله په پخپلو مضامينو او سخرو غوټو کښې هم شعر او شاعرى لټوى مګر رحمان بابا يوازى په ساده بيان کښې شعرى سحر پيدا کړيدى او هېڅکله داسى نه کوى چه د خط له وربځى څخه د مشکو بارانونه و اوروى يا د خط د زلزلى په اثر کښې د مشکو اسمان و نړوى – له خط نه هاتيان هم کله نه جوړوى او د هوسى په ښکر براتونه هم نه ليکى مګر حميد اسمان ته د شعر ځينه اينبى ده(۱)[3] او همدومره پاته دى چه د غم له زنګانه سر راپورته کړى او پورته ورخيژى خو زما په ګمان چه همدغسى مغموم ورختلى دى او د فلك په مانۍ کښې ئې هم د غم اورونه بل کړيدى لکه چه پخپله وائي:

چه بلېږى پکښې اور زما د آه څه به نه وى د فلك مانۍ سياه

د همدى لامله خپل اشنا ته هم له پاسه دا راز پيغام استوي:

سر ترونى نوي مياشت تر سر جار باسى د هر ښکلى درد په سر دى ستا له درده

هغه وخت چه د خپل صنم په مخ د خط ليکه شاوخوا ګورى نو هم سمدلاسه وائي:

خط په مخ د صنم راغى که مياشت ګير شوه په هاله کښې دائى غابن په خوله کښې زيب کا که ژاله شوه په لاله کښې

د اسمان شفق هم د خپل زخمى زړګى د سمال بولى چه په همدغه اسمانى سير کښې ورڅخه لوېدلى او هلته پاته شويدى لکه چه پخپله وائي:

ناخبره خلق ئې ولى شفق بولى دا زما د زړه له زخم د سمال پرېووت

نو څنګه چه په فارسى کښې بيدل پخپله شاعرۍ کښې په يو سخته لاره روان دى چه غرونه او پېچو مى پکښې زښت ډېر دي حميد هم کله په لوړو مضمونو پسى د اسمان په څنډوګرزى او له عامې سطحې ډېر ډېر پورته کېږى مګر رحمان بابا پخپله مسله ناست

---

(۱)و اسمان ته به د شعر ځينى کښېږدى
که حميد د غم له سره زنګون وکيښ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د اسمان راڼه ستوری ئې په لمن کښې لکه مرغلري را توئېږی: دی ورځنی د لويو او وړو دپاره ښايسته اميلونه جوړوی او د خپلو نمسيانو په غاړه کښې ئې اچوی.

نو د حميد د شاعری زور او قوت اغلباً په تکلفی او پېچيده مضامينو کښې ګورو او زياته پهلوانی ئی هم په همدغه تشبيهاتو او استعاراتو کښې وينو مګر د رحمان بابا په شعر کښې يو بل راز کيف مو چه هغه د ده په ساده انشا کښې د شعر پرښتو اغېزلی دی او په هېڅ راز تکلف نه دی بنا – د همدی لامله کله سړی د ده په ځينی اشعارو کښې يو ډول خوند او خوږوالی څکی چه هلته د تشبيه يا استعاری غازه هېڅ نه ليدل کېږی او څه تخيل هم پکښې نه وی لکه پدی بيتو کښې:

کـه يـوځلـه مـې دی زلـف پـه لاس کښېوزی	يـو وېښـته بـه دی پـه درسـت جهـان ورنکـړم
څـو دی ونـه ويـنم سـترګی کـه خـدای کانـدی	عزرائيـل لـره بـه هــومره ځـان ورنکــړم
پـه رحمـان بانـدی د لبـو مـی حـرام دی	څــو د خپلــو وينــو جـام تـاوان ورنکــړم

د رحمان بابا په ديوان کښې دغه راز ډېر بيتونه موندلی شو چه لکه اصلي مرغلې له ځانه يوه اصلی رڼا لری او د خپل ساده جوهر په لحاظ هر چا ته ښکلی او ښايسته ښکاری وګورئ! دا بيت:

څه اثر به ئې د عقل وی په سر کښې	د هغو په سر چه کښېنی ښاپېری

خومره ساده کيف لری چه هېڅکله ئې سړی په يوه تکلفی او پېچيده مضمون کښې نه مومی.

څوك چه د رحمان بابا په ديوان کښې مطالعه لری هغه به دا ومنی چه د ده ساده انشا يو دا راز خوند او کيف لری چه هغه هېڅکله په مصنوعی اشعارو او شعری صنايعو کښې نشو موندلی دا اقتدار خدای يوازی رحمان بابا ته ورکړی دی چه ډېر پېچيده او ګران مضمونونه دومره ساده او اسانه کړی چه خاص و عام هر څوك پرې وپوهېږی او خوند ورځنی واخلی – دی ډېر ځله په يوه غزل کښې د عشق مرموز کيفيتونه، د ژوندانه پټه فلسفه او شاعرانه نازك خيالات داسې يو ځای کوی چه يو ډېر ساده او روان خوندور شعر ورځنی جوړېږی.

د نمونی په ډول ئی دا څو بيتونه وګورئ:

کـه پـه ګـنج د شـهاهی فخـر شـهريار کـا	عاشــقان ئــې د دلبــرو پــه رخســار کــا
خرقـه پوشـو پـه خرقـه کښـې دی مونـدلی	هغـه حـظ چـه پـه دنيـا کښـې دنيـا دا کـار
پتنګــانو لــره خــدای ورکــړ پــه اور کښــې	هغـه عـيش چـه ئـې بلبلـی پـه ګلـزار کـا
يـار د نـازلـه خوبـه پـاڅی پسـی ګـرزی	چــه فلــك د عاشــقانو بخــت بيــدار کــا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیمه شپه ئې یار تر سره پوری کښېنې — لکه شمع چه څوك بله په مزار کا
د مستۍ د هوښیاری یون ښه څرګندوی — په هر چا کښې چه څه وی هسې رفتار کا
د بلبلو نغمه زاغ کولی نشی — هر سرود اواز په طور د خپل تار کا

د حمید د شاعرۍ رنګ به هم د ده له اشعارو څخه نه څه معلوم شوی وی چه دا د عشق او مینی په لمبو سوی او ستی شاعر بی له سوز او ګداز نور څه نه خوښوی او بل راز ژوندون هېڅکله له خدایه نه غواړی د همدی لامله د خپل دیوان شروع په دی ډول کوی:

الهی د محبت سوز و ګداز را — په دا اور کښې د سهی سمندر ساز را
تن پرور بلبل دی عیش کاندی پر ګلو — پروانه لره په اور زما ګداز را

څنګه چه دی د خپل دیوان په آغاز کښې خپله خط مشی ښئ او له لویه خدایه د یوه سوزان عشق آرزو کوی تر آخره پوری د ده په زړه کښې دا لمبه نه سړېږی او هر ځای همداغه سوال کوی:

چه دی نوم په غوږو واروم سره لمبه شم — هومره سوز را کښې پیدا کړی زما ربه

د همدې لامله په هر ځای کښې چه د مینی او عشق خبره یادېږی د ده په مخکښې سری لمبی جلوه کوی او د سوز ګداز منظری ئې سترګوته درېږی او په ډول ډول پیرایو کښې وائی:

له حجابه ئې جلوه هسې جمال کا — لکه سره لمبه چه خېژی له تنوره
زه د شمع په څېر اور په تندی بل کړم — ته د صبح په څېر خاندی له غروره
هر ساعت لکه خلیل په عاشقی کښې — تماشه کړم د ګلزار په سرو لمبو کښې
لکه موم سوز و ګداز مومی له اوره — هسې زه مومم له تا سوز و ګداز
شومی سوز لکه د شمع دل افروز — په ژړا مې څکه نه څی د زړه سوز
هسې یم په درد و غم کښې د دلبر خوښ — لکه اوسی په سره اور کښې سمندر خوښ
همه عمر ولاړ ښه یم په سره اور کښې — نه بی یاره د شاهۍ په شر و شور کښې
سری لمبې ستی سهی په صورت باندی — سهېدی نشی بی یاره په پېغور کښې
چه څراغ د یار د مخ راته بل نه وی — زه په ګور کښې ګنم خپل سر په دا ګور کښې
د حمید د زړه رڼا په ښکلی مخ ده — په دا ګور کښې نشته بله بله شمع

نو دغه سپېڅلی اور چه هر وخت د ده د زړه په کوه طور کښې بلېږی او د ده مخه رڼا کوی د هر راز ستایلو او نمانځلو حق لری څکه چه همدغه اور د شعر او انسانی مینی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساه ده چه د انسان د زړه په فانوس کښې رڼا کوی او بشر ته د سعادت لوری او لاره ښئ– د ده له همدی اور څخه د شعر او شاعرۍ ډېرې ډيوې هرېخواته بلې شويدی او ډېرو خونو ته ئې رڼا رسېدلې ده.
دغه سوز و ګداز چه حميد ئې له خدايه غواړی او لکه پتنګ ورپسی شمع او ډيوې لټوی د انسان ازلی برخه ده او د انسانيت په دنيا کښې ډېر لوړ قيمت لری.
دا جذبه بايد شاعران وروزی او دا هنګامه همدغسی ګرمه وساتی لکه چه حميد ساتلې ده ځکه چه شعر د همدغه احساس د ويښولو او پالنې دپاره دنيا ته راغلی دی او د زړونو اصلاح هم په همدغه دوا باندی کېږی – يو رښتيانی او فطری شاعر بايد په دنيا کښې بې له مينی او حسن څخه بل حقيقت ته قايل نشی او نور څه ونه پېژنی لکه چه حميد وائی:

يا د ښکلو دپاوليو شرنګهار دی　　　يا د عشق د لېونيو د ځنځير

مګر پدی دواړو کښې هم د عشق او مينې حق مقدم ګڼي او په حسن باندې ډېره ترجيح ورکوی لکه چه په يوه بل ځای کښې وائي:

هنګامه د مينی ګرمه ده تر حسنه　　　د مجنون د درګدا شه ليلی مشه

نو ويلی شو چه حميد د شعر او شاعرۍ په مقام کښې د يوه پاخه استاذ ځای لری ځکه چه ده د شعر اصلی او اساسی راز ډېر ښه پېژندلی دی او حق لری چه د يوه نوی مکتب او سبك استاذ ورته وواېو.
وروسته تر دی لږی ډېری معرفۍ اوس د دی دواړو منلو او مشهورو شاعرانو د شعر نمونې وګورئ:

<u>رحمان بابا</u>:

لمړۍ نمونه

بيـا دی نـوی شـراب څکلـی دی پـوهېږم	پـه رخســار دې ګــل کرلـی دی پـوهېږم
کـه هـزار ځلـه لاس سـره کـړی پـه تکريـزو	تــا زمــا پــه وينــو وللــی دی پـــوهېږم
معرکــه زمــا د مــرګ نــه ده نــو څــه ده	رقيبـــان چـــه دی بللـــی دی پـــوهېږم
څـه حاجت دی چـه دی خـط پـه ملا لـولم	چــه زمـا پـه بـاب دی ښـکلی دی پـوهېږم
رقيبـان چــه دا تېـری پـه رحمـان کانـدی	تـــا پخـــوا پـــوری نيـــولی دی پـــوهېږم

دوهمه نمونه

زه دا هســې لېــونی او مجنـــون چـــا کـــړم؟	لــه رواج او لـــه رســومه بيــرون چـــا کـــړم؟
نـه پـوهېږم چــه دا هسـې چـاری څـوك كـا؟	ليـونی د خپـل نګـاه پـه افسـون چـا کـړم؟
کـومې سـترګی کـوم بانـه کومـه غمـزه ده؟	ډوب شـهيدغونـدی پـه خـاك اوپـه خـون چـا کـړم؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

توان توفیق چه د فتنو را ښخه نه ؤ — په فتنې د تورو سترګو مفتون چا کړم؟
رحمان هیڅ له خپله ځانه خبر نه یم — چه دا هسې رنګ زبون او محزون چا کړم

دریمه نمونه

ستا د عشق حرفونو تور نه دی ګلګون دی — هم په دا چه نوشته په جګر خون دی
تش به نه شی هغه خم د عشق له میو — چه ئې خاوری د فرهاد او د مجنون دی
مقتولان ستا د غمزو دی لاله نه دی — چه په سره کفن له خاورو را بیرون دی
چه بهائې د ځلمیو ښخه نشته — جونه نه دی جوړ ګنجونه د قارون دی
بادشاهان به په یودم کښې ګدایان کا — ما لیدلی فسادونه د ګردون دی
د رحمان د زړه خوناب مګر قبول شه — چه مخونه د دلبرو پری ګلګون دی

څلورمه نمونه

ستا د مینی ګوهر نشته په هر آب کښې — مګر بیا موند شی د اوښو په دریاب کښې
که ته وینی زما پټی ښکی دلبرې — رنګ د لبو دی ګواه دی پدا باب کښې
په هر ځای چه ستا د لبو نوم آغاز شی — د لاله ؤ باران اوری په حباب کښې
زه حیران دا ستا د وروځو د تور خال یم — کافر څه رنګه سجده کاندی محراب کښې
ګل له ډېری باریکۍ په شبنم خور شی — نازك زړونه بدوی په صاف جواب کښې
د بهار په ګلو اوری بارانونه — د ښځویکی طاقت نشته په حباب کښې

پنځمه نمونه

زه د یار په دردو غم کښې شادمان یم — لکه ګل د پریشانۍ په وخت خندان یم
یو ویښته مې د صورت بی عشقه نه دی — ښوکیدار پخپل نفس د خپل کاروان یم
د کاملې عقیدې له برکته — د دوهۍ په غاړه ناست شاه جهان یم
روښنائی مې په طلب کښې شوه حاصله — شپه او ورځ لکه افتاب په لار روان یم
دلبرانو وته خاك تر تلی لاندې — د دې نور جهان په سر لکه اسمان یم
چه د یار په دیدن سر او مال ښندمه — خلقو واوری زه هغه عبدالرحمن یم

شپږمه نمونه

که مې ښوك په فقیرۍ شمیری فقیر یم — که مې ښوك په امیرۍ شمیری امیر یم
د دلبرو صدقی لره ئې غواړم — هسی نه چه په دنیا پسی زهیر یم
هم پند اخلم هم پند وایمه هر چا ته — زه د ځینو یم مرید د ځینو پیر یم
په هجران کښې د وصال خیال را سره وی — په زندان کښې له یوسف سره اسیر یم
په خندا کښې مې ژړا ده لکه شمع — له عالم پټ پنهان د ځان په ویر یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادی تر دا په هور ته بله نشته | چه بندی د یار د زلفو په ځنځیر یم
همیشه په غور ناری د هجران اورم | رحمٰن ځکه د خپل یار مخ ته په ځیر یم

حمید ماشو خیل:

لمړی نمونه

له حیا دی آئینه په مخ کښې آب شوه | په فراق دی ګونه زیړه د افتاب شوه
ورځ په ورځ ئې روښنائی د مخ زیاتیږی | نوی میاشت چه دی روانه په رکاب شوه
چه ئې ګل دا ستا د مخ په ګریوان کښېښود | شګوفه د زړه په وینو کښې غرقاب شوه
بیا به ولګوی اور د چا په خونه | چه له قهره ئې سمن بشره ګلاب شوه
چه مشغول دا ستا د مخ په خال وخط شوم | څه عجب که د هغو سینه کباب شوه
ته چه توره تېروی د مخ پوهیږم | مقرره شهید ګی زما په باب شوه
ستا د غم له ډېرو اوښکو چه تل ژاړم | د حمید خونه په مخکښې د سیلاب شوه

دوهمه نمونه

ارزومند د یاد درد و دوا مشه | بیګانه د خپلو مینځ لره رامشه
هنګامه د مینی ګرمه ده تر حسنه | د مجنون د درګدا شه لیلی مشه
که بانو دی د نګار تول تېره غشی | یو زما د زړه له نښی خطا مشه
که بلا په عشق کښې ډېری دی ناصحه | دا بلا واړه په ما شه په تا مشه
بی له غمه د عشق هر غم ضرر کاندی | څوك له خوا د آهو چشمو جدا مشه
هیڅ دی دم وربانـدی نه لګی ناصحه | دا حمید بلا وهلی ملا مشه

دریمه نمونه

که په مینه کښې مې سر د دلارام ولاړ | د لکونو په سودا مې یو جدام ولاړ
چه مې ولید کفرستان د توورو زلفو | عقل وهوش مې له خاطره د اسلام ولاړ
ځله نه ژاړم غنچې غوندی سرې سترګې | چه له غېږی مې وصال د ګل اندام ولاړ
چه مې نه مونده وصال د دلبرانو | وجنت وته مې فکر له ناکام ولاړ
چه مې زړه د ترکو وصل په سر غواړی | په سپوږمی پسی هلك سرته د بام ولاړ

څلورمه نمونه

چه دی نکړم په نیکیو ننګ و نام لوړ | په دوه چومه دی د ختو مشه بام لوړ
زیات و کم تر خپله قدره قدم ږده | د مرغه په اندازه غوروه دام لوړ
د مجلس د اهل دلو لوئی مکړه | د قران په نزدیك نشی اخست ګام لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

استغنا له خلقو نښه د کمال ده　　د صاحب په خنګ کښې نه دری غلام لوړ
چه په پوزه ئې پېزوان نه وی د طمع　　د هغو خلقو ګردن بويه مدام لوړ

پنځمه نمونه

ځو به خوری پردی مالونه په ستم　　يوه ورځ به دی په نس کښې شی اړم
د مظلوم د مال روټې خپله بوټی خوری　　مشه هيڅ په دا خوراك خوښ و خرم
زمانی دی ډېر مزری هسی خوار کړی　　چه وهلی اوس پيشو ته نشی دم
چېری نشی دهاتی تر پښو لاندې　　په عاجز مچ و مېږی مه ږده قدم
د يوه تن انداموته دی ښشكه　　لوی هلك بنی ادم په صورت سم
ته هم هيڅ له پرښتی زوکړی نه ئې　　چه چارپای بولي دا نور بنی آدم
آدم زاد دی د يوی ونی ښاخونه　　چېرته ته ښاخ د زعفران شوی نور شړشم
آئينه د زنګون ونيسی و مخ ته　　پکښې وګوره احوال د جام جم
د انصاف وروښنائی وته را ووزه　　پرېږده زيست د خود بينی په تور تم
که امسائی د موسی بولي وګړی　　ښائی نن ساعت حميده ستا قلم

شپږمه نمونه

ربه زړه د رقيب نرم په احسان کړی　　دا هندو را باندې څه خو مسلمان کړی
زما صبر تېره توره کړی په عشق کښې　　رقيبان وربانديې غوځ پخپل ګمان کړی
چه خاطر د آهو چشمو پری وحشت خوری　　هغه واړه ودانی زما دامان کړی
اور زما د دين دنيا په کور کړه پوری　　خومی عذر په عزت د عشق مهمان کړی
چه روښان د يار د مخ په ډيوه نه وی　　وران زما د زندګی خان ومان کړی
يا زمان د يار د وصل کړی را نوی　　يامی عمر په هجران کښې يو زمان کړی

ګوره نن په ځير ځير مخ د يار حميده
چه سبا ورپسی لاس مړی ارمان کړی

اومه نمونه

تېول دې مشه په زرګونو زر و سيم　　چه ته يو کو کوړی خورې پکښې يا نيم
تش په توره لکه مار په پردو زرو　　پيچ و تاب خوری بر ناحقه شوم لئيم
د هغه لستونی لاس يد بيضا وي　　چه پرې وچې کاندی اوښې د يتيم
دوست په دوست د دې دنيا که هسې چارې　　چه يې نکه هيڅ غليم په بل غليم
تر نا داره دارنده سړی حريص دی　　اور د خس په قدر زور که له قديم

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر گدایه سر درد د پادشاه ډیر دی　　هغه غم که د گلیم دا د اقلیم
نفس په بدو درته پند که زه په نیکو　　د قارون په نغوته ځې که د کلیم؟
ورانديږ ستا رضا نیکي کړ که بدي کړي　　دغه لار ده د جنت دا د جحیم

چه غنچه یې د حمید د خاطر وا کړه
پرې له کوم لوری را والوت دا نسیم

وروسته تر دې چه د دې دوه نوموړو شاعرانو د شعر او شاعرۍ رنګ او ډول څه نه څه در معلوم شو اوس د دوی د شخصیت صبغه لږ څه ځرګندوو.

رحمان بابا څوك و؟:

وائی چه د خیبر او تیرا له غرونو هغه خوا د پېښور په بادر کلي کښې یو پښتون فقیر اوسېده چه خبرې ئې شعر او شعر ئې حکمت و. دا فقیر د مهمندو د کورنۍ لوی افتخار د عبدالستار ځوی عبدالرحمن ؤ چه ټولو پښتنو په بابا توب ومانه او کوم نوم چه احمد شاه بابا په سلطنت کښې پیدا کړ ده په فقیرۍ او ملنګی کښې بیاموند.

رحمان بابا هغه څوك ؤ چه د غفلت له خوبه د بلبلو په اذان را ویښ شو او د زړه مراقبه ئې د ګلو له غنچو او غوټیو زده کړه . دی هغه عارف قلندر و، چه د ریا خرقه ئې هېڅکله نه وه اغوستی او له کوړ پټکی لاندی به سم ګرزېده(۱)[4] په زړه کښې ئې د پاك خدای د مقدس عشق لمبی بلی وی او له ژبی ئې سوزان شعرونه راوتل.

هغه خوندونه چه دنیا داران ئې د ټولې دنیا په نازو نعمت کښې نه مومی ده پخپله بی ریا خرقه کښې موندل(۲)[5] کوم افتخار چه شاهان ئې په شاهي ګنجونو کوی ده د لبرو په رخسار کاوه.

(۳)[6] د دوهی په غاړه ناست و مګر د خپلی کاملې عقیدی له برکته شاه جهان او د پښتو ژبې عالمګیر وو.(۴)[7] د زمانې اورنګ ئې خپل غلام باله(۵)[8] او دغسی ډېر د جاه و جلال خاوندان ئې له منصور غوندی نداف څخه قربانول(۶)[9]. پادشاهانو د دنیا قصرونه آبادول او د ه د عشق عمارتونو بنیاد ایښوده.

---

[۱]: دریا خرقه خدای نکړه ورپه غاړه　　رحمان کوږ پټکی تړلی قلندر دی

[۲]: خرقه پوشو په خرقه کښې دی موندلی　　هغه حظ چه په دنیا کښې دنیا دار کا

[۳]: که په ګنج د شاهۍ فخر شهریار کا　　عاشقان ئې د دلبرو په رخسار کا

[۴]: د کاملی عقیدی له برکته　　د دوهی په غاړه ناست شاه جهان یم

[۵]: چه له خنګه می دلبر په لاس کښې جام دی　　نن اورنګ د زمانې زما غلام دی

[۶]: اورنګ زیب او شاه جان غوندې اشراف　　صدقه شه تر منصور غوندی نداف

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نور جهان په سر لکه آسمان پورته و، مګر خپل ځان ئې د دلبرانو د پښو خاوری ګڼه(۷)[10].
دنیائې د دوی د صدقی دپاره غوښته(۸)[11] او سرو مال دواړه ئې د یار په دیدن قربانول.
د صورت يو ويښته ئې بی عشقه نه ؤ ځکه ئی خپل ځان د عشق کاروان بللی او عشق ئی د جهان او ټولو مخلوقاتو پلار ګڼلی دی.

د ده عشق د نفس له خاصيته منزه ؤ او شراب ئې هم انګوری نه و.
بی له عشقه ئې نور ټول پيوندونه له ځانه غوڅ کړی و او بی له مينې ئې بل عيب و هنر نه پېژانده ځکه ئې ويلی چه زه نه خليل يم نه داؤدزی او نه مهمند، ما يوازی عاشق او مين وګڼی.
رحمان بابا بی د مينې او عشق له صادقانو بل چاته سلام هم نه کاوه او يوازی په همدغه ډله ئې سلامونه ويلی لکه چه وائی:

چه مجنون غوندی په مينه کښې صادق وی — رحمـــان وائـــی پـــه هغـــو بانـــدی ســـلام

❁ ❁ ❁

دی هر وخت د عشق په اور کړېده او په عاشقانو کښې ئې ځان اول سړی ګڼه مګر خپله معشوقه ئې نه پېژانده او په ځان نه پوهېده چه په چائی زړه بايللی دی.
ځکه وائی:

زه دا هســـی ديوانــه او مجنـــون چـــا کـــړم؟ — لـــه رواج او لـــه رســـومه بيـــرون چـــا کـــړم؟
نـــه پـــوهيږم چـــه دا هســـی چـــاری څـــوك کـــا؟ — لېـــونی د خپـــل نګـــاه پـــه افســـوس چـــا کـــړم؟
کـــومې ســـترګې کـــوم بانـــه کومـــه غمـــزه ده؟ — ډوب شهيد غوندی په خاك او په خون چا کړم؟
رحمـــان هـــيڅ لـــه خپلـــه ځانـــه خبـــر نـــه دی؟ — چه دا هسی رنګ زبون او محزون چا کړم؟

❁ ❁ ❁

۷: دلبرانـــو وتـــه خـــاك تـــر تلـــی لانـــدی — د دی نـــور جهـــان پـــه ســـر لکـــه آســـمان يـــم
❁ ❁ ❁

۸: د دلبـــرو صـــدقې لـــره ئـــې غـــواړم — هســـی نـــه چـــه دنيـــا ګـــی پســـی زهيـــر يـــم
❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی همدغی مجهولې لیلی زیارت په زیارت ګرزاوه چه کله ئې بتخانی او کله ئې حرم ته بیوه مګر پدې پوهېده چه زه پخپل مراد پسې ګرزم او د بتخانی یا حرم زایر نه یم لکه چه وائی:

هر زیارت لره چه ځم مراد مې ته ئې   زه زایـــر د بتخـــانی او حـــرم نـــه یــم

❀ ❀ ❀

د ده دغه معشوقه چه نه ئې مونږ پېژنو او نه دی سره له دغې مجهولتیا بیا هم دومره معلومه ده چه د دنیا ناوی نه ده او بل څوك ده لكه چه دی پخپله وائی:

د دنیا نـاوې پـه مهر کنبـې دین غـواړی   ای رحمانـه ځـان سـاته لـه دی نکاحـه

❀ ❀ ❀

دغه عارف او قلندر شاعر که څه هم دنیا ته بد نه دی ویلی او د دنیا ښه و بد ئې د سړی په مدعا پوری موقوف ګڼلی بلکه د یو ځل په ځای ئې ورته دوه ځله ښه ویلی او د عقبی توښه ئې بللی ده مګر د ځان دپاره ئې نه ده خوښه کړی او د دنیا مینه ئې بت پرستی او د زړه بیماری ګڼله له دی لاندی بیتو دا دواړه مدعا ښی ځرګندیږی:

(۱) د دنیا ښه والی:

ښـــــه ده ښـــــه ده دا دنیـــــا   چـــــه توښـــــه ده د عقبـــــا
پـــه دنیـــا کښـــې بـــدی نشـــته   کـــه بـــدی نـــه وی لـــه تـــا
دنیـــــا بحـــــر دی بهیـــــږی   آئینـــــې غونـــــدی صـــــفا
خپـل خپـل مـخ پکښـې لیـده شـی   کـــه څـــوك زشـــت وی کـــه زیبـــا
وفـــــا دار لـــــره وفـــــا شـــــوه   جفـــــا دار لـــــره جفـــــا
لـــه یـــوه مخـــه ئـــې درد وی   او لـــــه بـــــل مخـــــه دوا
کـــار همـــه واړه موقـــوف دی   د ســـــړی پـــــه مـــــدعا

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) د دنیا بدی:

هوښـيار مـه ګڼـه هوښـيار د دې دنيـا　　بيوقــوف دی وقــوف دار د دې د نيــا
روښــنائی ده پــه هغــو زړو نــو حرامــه　　چه پری ناست وی ګرد غبار د دی دنيا
هميشــه بــه بيوقــوف او بــی شــعور وی　　چــه مخمــور وی پــه خمــار د دی دنيـا
د شــرابو بــه لاهــومره مســتی نــه وی　　لکـه مست وی خمـر خـوار د دی دنيا
هـر بيمـار لـره دارو پـه جهـان شـته دی　　دارو نلـــری بيمــــار د دی دنيــــا
څـه و بـت وتـه سـجده څـه و دنيـا تـه　　بــت پرســت دی پرســتار د دی دنيــا
پـه مسـلمو کښـې خاصـه مسـلم هغـه دی　　چـــه ئـــې وشـــلاوه زنـــار د دی دنيــا

❀ ❀ ❀

د رحمان بابا فقيری او له فقيری سره د ده قناعت او استغناٴ وقار او متانت اخلاقی استقامت او لوړ شخصيت، د خلقو په نظر کښې د ده وضعيت، له دی څو بيتو تر يوه حده معلومولی شو.

بيتونه دا دی:

څـــوك دی را کانـــدی قســـم پـــه کردګـــار　　کـــه درم لـــرم پـــه کـــور کښـــې يـــا دينـــار
زه دينـا ر او درهـم نلـرم پـه کـور کښـې　　ولـــی نـــور عـــالم مـــی بـــولی دنيـــا دار
دا پـه دا چـه نـه لـه ځايـه چيرتـه خـوزم　　نـه د هـيڅ يـوه مخلـوق يـم منـت بـار
آب و خـور لکـه آسـيا پـه ځـای را رسـی　　پخپل کور کښې می سکون دی هم رفتار
لکـــه ونـــه مســـتقيم پخپـــل مقـــام يـــم　　کـــه خـــزان رابانـــدی راشـــی کـــه بهـــار

❀ ❀ ❀

حميد څوك و؟

هغه سمندر چه په سره اور کښې پيدا شوی او لوی شويدی او بې له بلو لمبو، سرو انګارو نو ئی نور څه په دنيا کښې نه دې ليدلی عبدالحميد نوميږی.
د ده ختـه په اصل کښې د پټڼکانو له ايرو(۱)[12] يا د سوزېدونکو شمعو له مومه(۲)[13] جوړه شوی وه ځکه ئی په جهان کښې سوزو ساز، کړېدل او ستی کېدل په برخه وه او همدغه

۱: لاهـــاله حمـــيد کسکر پـــه محـــبت و　　پرښتو چه ساز اوه په ترتيب و رو ورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شی ئې له خدایه په سوالونو غوښته. دا مین عاشق که څه هم له وړکیتوبه له بتانو سره آشنا دی مګر لکه خلیل په سرو لمبو کښې د ګلزار تماشا کوی(۳)[14] او ټول شاعرانه مضامین د عشق او مینې په آتشکده کښې پیدا کوی.

هغه حسن او جمال چه د انسان په نظر کښې ئې دا دنیا ښایسته کړی او په زړونو کښې ئې د عشق او محبت حرارت ایښی دی چا ته په یوه شی او چا ته په بل شی کښې ځان ښئی او لکه چه عبدالقادر خان ختك وائی:

په څراغ کښې تجلی وکا پتنګ ته — بلبلانو ته ښکاره شی په نسرین کښې

❀ ❀ ❀

حمید ته یی هم په اور او لمبو کښې تجلی کړېده ځکه وائی:

له حجابه ئې جلوه هسې جمال کا — لکه سره لمبه چه خېژی له تنوره

❀ ❀ ❀

نو د چا په نظر کښې چه جمال دغسی جلوه کړی وی هغه باید همدغسی ووائی.

الهی د محبت سوز وګداز را — په دا اور کښې د سهی سمندر ساز را
تن پرور بلبل دی عیش کاندی پر ګلو — پروا نه لره په اور زما ګداز را

د حمید فکری او ذهني حال، اخلاقی او معنوی مقام، شخصیت او معنویت سجیه او کرکټر پدی لاندی اشعارو کښې چه په مختلفو موضوعاتو کښې دی وګوری!

<u>(۱) نفس و هوا:</u>

نفس هوا دی خدای وتا اسیر درکړی — ته د خپلو اسیرانو اسیر مشه

❀ ❀ ❀

په هوا پسی د نفس سر هوا مه ځه — نه دی وری سود هیچا له دی طرفه

❀ ❀ ❀

۲: لکه موم سوز و ګداز مومی له اوره — هسی زه مومم له تا سوز و ګداز
۳: هر ساعت لکه خلیل په عاشقی کښې — تماشا کړم د ګلزار په سرو لمبو کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـړلـړ نبـه هــم مناســب لــه نفســه نــه دی　　غلـه مېـرمن کانـدی ځـان مـوړ پـه څکـه څکـه

❀ ❀ ❀

لــه فلکــه ســوال د نفــس دپــاره مکــړه　　درکـوی کـه پـه کجکـول کښـې هـم اوړمکـه

❀ ❀ ❀

پـرورش د نفـس پـه کـار نـه دی حمیـده!　　لــه دښــمن ســره ښــوك نــه کــا تــو لا

❀ ❀ ❀

(**قناعت او استغنا**):

قناعــت هســی دولــت و حمیــد ورکــړ　　چــه بادشــاه ګڼــی تــر ځانــه بېنــوا

❀ ❀ ❀

اضـطراب د حـرص مـی کـړی لـه زړګـی لـری　　قناعــت قــوی لنګــر د دې جهــاز را

❀ ❀ ❀

اســتغنا لــه خلقــو نبــه د کمــال ده　　د صاحب پـه څنـګ کښـې نـه دری غـلام لـوړ

❀ ❀ ❀

چـه پـه پـوزه ئـې د طمـع ځنځیـر نـه وی　　د هغـو خلقـو ګـردن بویـه مـدام لـوړ

❀ ❀ ❀

ســرزما هرګــز ســرکوزی نــه منــی د تــاج　　ګڼـه تــاج زمــا و ســر تــه دی محتــاج

❀ ❀ ❀

تخــت و تــاج چـه ګـدایان شـړی لـه دره　　بادشــاهانو ســره اوســی لا عــلاج

❀ ❀ ❀

هــم و خپـل او بېګانـه تـه حمیـد شـا کـړه　　چــه ئــې ویژانــد مســبب الاســباب

❀ ❀ ❀

ښـه کیمیـا ده عاشـقی پـه لاس درکـړی　　چـه دی وینـم پـه خـواری کښـې مغـرور هسـی

❀ ❀ ❀

درویــزه لــه درویــزه ګــره ناکســی ده　　د فلـك کچکـول تـه مـه نیسـه کچکـول

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) کمینی:

د کمــال کعبــه بــه هالــه شــی درپېښــه   کـــه دی لار د کمینـــی نکـــړه غلطـــه

❀ ❀ ❀

چــه کمــال پــه کبــر غــواړی احمقــان دی   پـــه پلیتـــو اوبـــو نـــه کېـــږی اودس

❀ ❀ ❀

۴) د عشق راستی او پاکه مینه:

په راستی مې د خپل عشق هسی باور دی   چـه همـدم بـه یـم لـه ښـکلو پـس لـه مرګـه

❀ ❀ ❀

چــه ونــوروتــه باخبــه بــوس وکنــارشــی   خـدای بـه ماتـه تـش کاتـه کانـدی معـاف

❀ ❀ ❀

ښـکلی مـخ وتـه کاتـه کـار د حمیـد دی   د نـامردو سـترګی بریښـی لـه تـور بریښـه
لـه شـوخی دا سـتا د سـترګو ای حمیـده!   ښـکلی بـاك نـه کـا لـه پاکـه محبتـه

❀ ❀ ❀

۵) د دنیا ترکول او تروه ترخه قبلول:

د دنیا له هوسو نو خرنګ نهیل شوې   اي حمیده د خپل یار په غم مشغوله
❀ ❀ ❀
لـه تـروو ترخـو تریـو تـریخ مشـه حمیـده!   پـه دا زهـرو اموختـه لـره مـزاج
❀ ❀ ❀
پـه نکـار د مکـار د هـر غلـط مشـه   پـه بـدرنګی نـاوی پـوري زر او پـول
❀ ❀ ❀
چـه لـه اهلـه د دنیـا محبـت نکـړی   همدغـه د امـن لـوری دی بیشـکه
❀ ❀ ❀
مناسـب نـه دی ورتلـه د لویـو خلقـو   د هلکـــو تماشـــا ده دا دنیـــا
❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغو بيتو کښې د حميد معنوی څهره او تصوير مونږ ته داسی معلوميږي چه په ده کښې لوړ همتی او بلند نظری د نفس او هوا له سيمی اوچتوالی، له تخت و تاجه بی نيازی، پاکی او صفائی بې کبری او کمينی په زياته اندازه شته او د ښه عالی شخصيت خاوند دی چه له فلکه هم در ويزه ورته بده ښکاری او لکه چه وائی:

کـــه د خضـــر پاســـلونی ورســـره وی　　　　واقعی زهرو ذقوم شی که حيوان خوری

❁ ❁ ❁

د احسان او منت بارولو په مقابل کښې آب حيوان هم ذقوم ګڼی او د خضر پاسلونه هم نه قبلوی:

د دغسی لوی شخصيت خاوند که دنيا د هلکو تماشا ګڼی او خپل ورتله مناسب نه بولی هم ورسره ښائی. که دی خپل جنون رهبری بولی او د افلاطون عقل ګمراهي ګڼي لکه چه وائی:

که مـی نـه وای ليونتـوب رهبری شـوی　　　　افلاطــون غونــدې بــه مړو مــه ګمــراه

❁ ❁ ❁

هيڅوک پری اعتراض نشی کولی ځکه چه د لويو خلقو دعوی هم لوئی وی او چاته عجيبی غريبی نه معلوميږی، د همدی لامله پښتانه وائی:

غټی خولی غټی خبری. نو بايد حميد او رحمان بابا لکه څنګه چه دي هغسی وپيژ نو او د دوی لوړو مقامونو ته په تعظيم او احترام وګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسله ۱۱۰۰ هـ. څخه ځینې نوموړی شاعران

(۱) یونس، موسی خېل(۱)15

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتك لیکی چه زما تربور رحمت هوتك په (۱۱۳۰ هـ) کښې پېښور ته تللی و، او په خیبر کښې ئې محمد یونس ځان د پښتو شیوا بیان شاعر ولید. دی په دغه کال یو دېرش کلن ځوان و. د ده پلار نور محمد خان له موسی خېلو څخه د کسی د باړو سره راغلی و او په خیبر کښې اوسېده. یونس په پېښور کښې کتابونه ولوستل او د رحمان بابا شاګرد شو، د شعر دیوان ئې جوړ کړ او په خیبر کښې ئې ښه شهرت وموند. یونس مهمان دوست او کریم سړې و، چه مسافر به ئې په دېره کښې اوسېده. او که ځوك عالم او شاعر به ده کره پیښ شو ډېر قد به ئې کېده. په پښتانه شعراء کښې هم د یونس په باب کښې لیکل شویدی چه یونس د خوشحال خان خټك معاصر او د رحمان بابا د مکتب یو تکړه شاګرد دی.

دا خبره چوره رښتیا ده چه یونس په شعر کښې د رحمان بابا د سبك پیرو دی او ډېر ځله ئې د هغه د اشعارو اقتفا کړېده. د هغه شعر ئې هم داسې ستایلی دی لکه چه یو شاګرد د خپل استاذ تعریف او توصیف کوی مګر له خوشحال خان سره ئې معاصری پدی ډول ده چه خوشحال خان د پښتانه شعراء په قول په (۱۰۲۲هـ) کښې پیدا شوی او په (۱۱۰۰ هـ) کښې د (۷۸) کالو په عمر وفات شویدی.

یونس د پټې خزانې د لیك په قرار د (۱۰۹۹ هـ) زوکړیدی نو د هغه روستی کال او څو ورځې دپاسه د یونس له لمړی کال او څو ورځو سره شریکېږی یعنی دا معاصری په شعرو شاعری کښې نه ده او د رحمان بابا د مکتب شاګرد په شعر کښې د خوشحال خان معاصر نشی کېدای.

یونس خو مو دومره وپېژانده چه د نور محمد خان ځوی او په قام موسی خېل ؤ، چه په خیبر کښې اوسېده او په شعر و شاعری کښې په رحمان بابا پسې روان و مګر دا پېژند نه د یوه شاعر دپاره کافی نه ده او ځوك چه له شعر و شاعر سره علاقه لری هغه ارو مرو د شاعر

۱:موسی خیل د کاکړو یوه پښه ده. (حبیبی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افکارو او خيالاتو پسی سترګی ګرزوی او خبری ئې لټوی. نو راشئ چه يونس پخپلو اشعارو کښې وګورو چه څوك او څه راز سړی و؟ په دنيا کښې ئې څه خوښ ؤ؟ او عالم ته ئی په څه نظر کتل؟ په لاندی بيتونو کښې ئی فکر او نظر معلومېږی.

د خوشحالۍ سرمايه:

په دنيا کښې چه څه ده بېچاره ګی ده | خاکساری او حيرانی آوارګی ده
د عالم په اختلاط کښې فايده نشته | سرمايه د خوشحالی کنارګی ده

❁ ❁ ❁

له عالم او زمانې نه شکايت:

د هر چا تر خپل مطلب پوری ياری ده | تر مطلب په هورته تشه بيکاری ده
د خلاص د اشنائی دېګدان سوړ شوی | د لباس آشنائی ګرم بازاري ده
د راحت په ورځ تقصير د خپلوی نه وی | د ضرور په ورځ له ياره بيزاری ده

❁ ❁ ❁

په دا وخت د بل هنر پوښتنه مکړه | لوی هنر له هنرونو نوزرداری ده
لکه تګ زهر په شهدو کښې پنهان کا | هسی شان د اوس عالم غمخوارګی ده
نن دی حال لکه غنچه په پردو پټ دی | په سبا لکه د ګل اشکارګی ده

يونس په خپل وخت کښې له خلقو نه ځينی معايب ليدلی او دنيا ورته ټکه برګه، لباسی او مطلب آشنا معلومه شويده، د عالم دو رنګی او تذويرونو په ده داسی اثر کړی ؤ چه ځينی زاهدان ئی هم په برګ لباس کښې نه خوښېده او ويل ئې:

نبه لباس کښې څه د خدای بندګی نشی؟ | چه جامه دی د تذويرو آغوسته برګه

❁ ❁ ❁

په لباس په ټکی خلق ملمع شوه | وعالم ته زر نښکاريری ميان مس دی
د دورنګ فلك له پيچه پناغواړه! | چه د ورځې شين طوطی د شپې طاؤس دی

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنـدګی چـه پـه ریـا کانـدی – یونسـه!　　د هغـه ړیـره ښـشـته ده نـائی غـواړی

❁ ❁ ❁

د همدې لامله چه ده د فلك دو رنګی، د عالم ټګی، د عابد ریا کاری لیدلی ده وائی:

ځان ګوشه د دې عالم له شورو شر کړه　　پخپل زړه کښې ننداره د بحر و بر کړه
هـېڅ اثـر د پیوسـتون تـری لیـده نشـی　　پـه تحقیـق و خپل پردی و تـه نظر کـړه
د رِنـدو کـړو پـه شـهر چـه ورګـډ شـی　　ته هم ځان د دوی په سیمه کورو کر کړه

❁ ❁ ❁

دا ګوښه ګیر شاعر چه د خوشحالی سرمایه کنارګی ګڼی بیا هم د ښکلو همسایه توب ته خلق را بولی او زاهدان هم له خلوته ورته راباسی:

کلـه کلـه بـه ئـی جلـوه د دیـدن مـومې　　راشـــه ځـــان د دلبرانـــو همســـایه کـــړه!

❁ ❁ ❁

خـوبـه د خلـوت پـه تیـاره ناسـت اوسـی زاهـدا!　　سـترګی خـدای درکـړی ښایسـته وربانـدی ګـوره!

❁ ❁ ❁

یونس په هغه کور چه هلته به کینه او بدنیتی وه اورلګاوه(۱)[16] او انسان ئی د انسان له دښمنی، بدخویی ظلم او جفا څخه ښې لاری، ښه رفتار او ښه کردار ته پدی ډول را باله:

مینــه دار پــه دښــمنی د آدم مشــه!　　چـه شـیوه پـه بـدخوئی کـا لـرم مشـه!
په ظالم بانـدی لعت د خدای وربېری　　روا دار د جفـــا جـــور و ســـتم مشـــه!
د عمـل چـراغ لـه کـوره درسـره وړه!　　پـه لمړی ماښام د ګـور پـه تـورتم مشـه!
سـتاری لـه هنرونـو لـوی هنـر دی　　عیـب جویـه د عـرب د عجـم مشـه!
د قارون لـه حالـه زده کـړه کـه دانائي　　دل بســته لــه ســیم و زر و درم مشــه!
یك زبان په وعده راست اوسه یونسه!　　دو زبـــان لکـــه مختـــوری قلـــم مشـــه!

۱: چه درست ډك وی له کینې له بدنیتی نه　　په هغه کور دی غله ولګی اور لاهـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونس پخپل یوه شعر کښې زر ډېر پوره ستائی او ټول صفتونه ئې بیانوی چه همدغه شی په ښادی او ماتم دواړو کښې په کارېږی او د عالم خوراك و پوښاك و زینت ګرزی همداغه شی دی چه په توره شپه کښې چراغ کېږی او ډېر ضعیف بازو له فولادو نه هم قوی کوی مګر سره لدی ټولې ستاینی کله چه د علم و ادب په مقابل کښې زر او پیسی یادوی نو وائی:

د هغـه پـه لاس چـه علـم و ادب کښـېوزی | نـور دی غـم پـه زړه کښې نـه کـا کیمیا ګـردی
میراثــه د مــور و پــلار پنځـه پیســی وی | وایــه علــم چــه میــراث د پیغمبــر دی

❁ ❁ ❁

یونس پدی پوهېدلی ؤ چه:

هغه عیش چه ئی صابر ګدا حاصل کا | هـېځ امیـر مونـدلی نـه دی لـه شـوکته

❁ ❁ ❁

ځکه ئی ویل:

قناعــت بــه دی هلــه ګــورم یونســه | که ته پوزه د منت په جامه سوڼ کړې

❁ ❁ ❁

هو! له یونس سره د جامې غم نه وه ځکه ئی د منت په جامه پوزه پاکوله او ویل ئی:

ژوندی سر له به سل د ستاره یافت شی | راشه غم د دستار پرېږده غم د سر کړه!

❁ ❁ ❁

زمونږ دغه د دنیا له غمو بېغم شاعر چه په سر کښې ئی د پټکی سودا هم نشته د عشق له غم سره ډېر زیات اشنا دی او سل هوسه له دغه غمه قربانوی بلکه هوسونه لا څه چه د جنت له نسیمه هم د عشق سوی بهتر ګڼې، او له بېدرد عالمه ډېر ډېر شکایتونه کوی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاشقان ئې پـه دعـا لـه خدايـه غـواړی　　　تر نسيم د جنت ښه دی د عشق سوی

❁ ❁ ❁

پـه بـازار د عشـق کښـې درد وغـم متاع ده　　　تـن پـرور د دې متـاع خريـدار نـه دی
چـه پـه درد د عاشـقی ځـوك درمـن نـه وی　　　و يـونس تـه د سـړيو پـه شـمار نـه دی

❁ ❁ ❁

بېـدردان بـه پـه درد کلـه کـړی يونسـه　　　مړې ايری که هر څو پو کړی اور به نشی

❁ ❁ ❁

د بېـدردو هـېڅ لـه عشـقه بهـره نشـته　　　مـوزيکی تـه د پېـزوان خبـری مکـړه

❁ ❁ ❁

چه نه درد د عشق لری نه شناخت نه مهر　　　پـه هغـه بانـدی نامـه د پسـر مـه وای

❁ ❁ ❁

هر چه بی له عشقه ومری و پرئې مکړی　　　د شــرابو نبيښــه ماتــه شــوه ارزانــه

❁ ❁ ❁

سـله هوسـه صـدقه د عشـق تـر غـم شـه　　　د يـونس د خـولی وينـا پـه دا تمامـه

❁ ❁ ❁

علاوه په دغسی متفرقو بيتو په غونډو غونډو اشعارو او غزلو کښې هم عشق او د عشق کيفيتونه ډېر ښه بيانوی او هغه ټول تغيرات چه عشق ئی په چا کښې پيدا کوی يو يو پدې ډول ښئی:

چه په زړه باندی استوار د عشق قدم شی　　　سـر رشـته د صـبر ورانـه هغـه دم شـی
عقل هم د خپلی ناستی ځای غلط کا　　　پـه ارام بانـدی همـه جهـان تـورتم شـی
بېغمـی و بـل وطـن تـه توښـه واخلـی　　　قـراری هغلتـه چېـری وی چـه غـم شـی
غــور کانـه شـــی د عــالم لــه تهمتونــو　　　سترګی درسته شپه ژړا کوی په نم شی
شرم هسی په ګوښه کښې غلی کښېنې　　　لکـه ښـه سړی پـه بـدو بانـدی ګـرم شـی
ګـردن هـم لـه بلنديـه توبـه ګـار شـی　　　که الف وی خو د دال په طورخم شی
د دنيــا غمونــه پاتــه شـــی نيمګــړی　　　د اشنای غم ئی له عمره سره سم شی

❁ ❁ ❁

يعنی دا غم په ټولو غمونو زورور کېږی او هوسونه له زړه باسی ځکه چه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه یــوه خــاطر د دوه مینــو ځـای نشــی　　چــه د غـم کــډه پـری راشــی هــوس لېـږی

❀ ❀ ❀

نشــی پــه یــوه خــاطر د دوه مینــو اســتوګنه　　یـا بـه غـم د ځـان وی یـا بـه مینـه د جانـان وی

❀ ❀ ❀

ځوك چه د مینی له درد او عالم سره آشنا وی هغه پوهېږی چه یونس څه وائی او د عشق له کیفیاتو څه ښه تعبیرونه کوی، دی وائی(۱) [17] هغه مستی چه د یار په لیدو کښې ده په می یا په کوکنارو کښې نشته د میو مستان یو وخت بیدارېږی مګر د مینی مست بیداری نلری او تل تر تله مدهوش وی:

د اشــنا ویــل بــه هلــه لــذت درکــا　　که درست تن دی په خواهش کښې ورته ګوش شی
بــی زحمتــه راحــت کلــه چــا مونــدلې　　د خمـار تشـویش قبـول کـا چـه مینـوش شـی
کـه یـو ځـل ئـی مستانه شراب تـر خولـه شی　　محتســب بــه جــاروکش د میفــروش شــی
کــه پــه دوش ئــی ســجاده د عبــادت وی　　لـه مسـتیه بـه ئـی مسـت سـبو پـه دوش شـی
د دنیـــا غمونـــو زړه د یـــونس تـــور کـــړ　　ساقی جام د میـو ورکـړه چـه مـدهوش شی

❀ ❀ ❀

یونس وائی چه وینا او ویل د عشق په خبرو لذت پیدا کوی او همداغه شی د شعر مالګه ده:

نـور ویـل د عشـق خبـری پـر لـذت کـا　　لکه مالګه چه لذت کا په خواړه کښې

❀ ❀ ❀

که څېری نحویان نحوه د خبرو او کلام مالګه ګڼلی شی شاعران هم حق لری چه د عشق خبری د شعر او وینا مالګه وبولی او بی له دی شی نه شعر ته بی نمکه ووائی. یونس په همدغه مالګه خپل ساده شعر ډېر لذیذ کړی او ډېری ساده خبرې ئی هم د دی دپاره چه ملاحت لری سړی ته خوند ورکړی.

وګوری! یوځای خپل رقیب د یار په څنګ کښې وینی او ورته وائی:

تـه چـه د دلبـر لـه څنګـه څنګـه شـی رقیبـه!　　ځان پسی په ډېر، هجر کښې چا دی نری کړی؟

❀ ❀ ❀

۱: لکه ځوك د یـار په تش لـیده مســتیږی　　مستېده هومره په می په کوکنار نه دی
مست د میو بــه بیدار په یوه وخت شی　　مست د مینی بـه هېچېری بیدار نـه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای خپل یار پوښتي او په ډېره ساده ژبه ورنه تپوس کوی:

کـه رښـتیا د یـوه زړه وی بـل تـه لاره   یـاره! تـه زمـا پـه یـادئی زه سـتا یـادیم

❀ ❀ ❀

دا خبرې کومه تشبیه یا استعاره نلری مګر عجیبه نندارہ لری او هر چا ته ښائی چه ډېری ښې ښکاره شی ځکه چه عاشقانه جګړه، عاشقانه استعلام او عاشقانه استدلال پکښې دی.
د یونس تشبیهات هم ډېر خواږه او ساده وی د همدی لامله ئی استعاره او تشبیهاتو په کلام کښې څه اشکال نه دی پیښ کړی او په خبرو ئې هر څوك پوهېدای شی.
یوځای د خپلې توبې بی ثباتی بیانوی نو وائی:

د یـونس توبـه پـه مثـل د روژی شـوه   چـه همـېش د ورځـې وی پـه بېګـا ماتـه

❀ ❀ ❀

دلته د توبې تشبیه له روژی سره شوېده او له ډېری ساد ګۍ او عام فهمۍ نه پکښې کار اخستل شوی په یوه بل ځای کښې چه د ظالم له لاسه د مظلوم په مخ اوښکی وینی نو وائی:

له لـو ګی بې اوښکو نـور څه حاصلیږی؟   هـې توبـه شـه د ظـالم لـه نزدیکتـه

❀ ❀ ❀

پدې ځای کښې د ظالم تشبیه په اوښکو تویولو کښې له لوګی سره شوېده او ډېر ساده شعر ورځنی جوړ شویدی دا تشبیه هم لکه هغه بله تشبیه چه په یوه بیت کښې د بیدردو تشبیه له ایرو سره کوی(۱)[18] د هر کور د نغری او چرګۍ خبری دی چه پوهېدل ئې څه ډیر فکر و دقت نه غواړی.
یونس د دې لامله چه له خپلو پردو نا اشنا او بېګانه و(۱)[19] پس له مړینی ئې هم له چا نه د ځان ویر نه غوښته او ځان ئې بیخی آزاد ګانه ځکه ئی ویل:

۱: بی دردان بـــه پــه درد کله کـړی یونـسه!   مړی ایری که هر څو پو کړی اور به نشی

❀ ❀ ❀

۱: بی له یاره کــه مــی خــپل که بېګانه دی   نه غرض په چـا لــرم نــه ئی آشــنایم

(c) ketabton.com: The Digital Library

میخـانې تـه کـه روان لـه خانقـاه شـم ما یـونس بـه منع څـوك کانـدی آزادیـم

❀ ❀ ❀

خپـــل صـــورت پخپلـــه وژاړه یونســـه پس له مرګه دی نـور هېڅـوك د ویر نشته

❀ ❀ ❀

څنګه چه یونس د خپلو او پردو له آشنائی لاس اخستی و، او بی له یاره ئې څوك نه پېژاندل هغسی ئې ورسره د دنیا اندېښنې هم له زړه اېستلې وی او بی د یار له دیدنه ئې بل شی ته میل و رغبت نه درلود.

زړه پـه اندېښـنه د دنیـا زوړ نکـړی یونسـه می د محبت څکه چه دی چست و چاغ لری

❀ ❀ ❀

د یـــونس درنـــج عـــلاج د یـــار دیـــدن دی و نـور څـه تـه ئـې رغبـت د مـزاج نشـته

❀ ❀ ❀

د یونس دیوان که څه هم تقریباً ټول په عشق او د عشق په درد ډك دی بیا هم پکښې ډېر اجتماعی او اخلاقی مضامین پیدا کېږی او په هر باب کښې خبری لری، کله دنیا غوښتونکو ته د تجارت او عزت غوښتونکو ته د نوکرۍ توصیه کوی:

کـه طالـب ئـې د دنیـا سـوداګری کـړه! پـه کثـرت د مـال حـدیث فلیتجـر دی
کـه عزت د دنیا غـواړی نـوکری کـړه! د سـپاهیانو د عـزت صـدقه سـر دی

❀ ❀ ❀

بل وخت ظالمان د خدای له قهر ویروی او خپلو عملونو ته ئی پدی ډول ملتفت کوی:

د بهـار پـه وخـت ګلونـه کـرل کېـږی تـا پـه ځـای د ګلـوو کـرل اغـزی
که دی ترس په زړه کښې شته د خدای له قهره پـه کمـزوری بانـدی مشـه پـه غـورزی
د ظـالم قهـر و کـاری تـر مظلومـه د قصـاب پـه بدلـه وهـی درزی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وخت او محل د تقاضا په نسبت وائی:

پــه اهــاړ تــر ســپینو ګـلــو ســپینی واوري ــــ پــه خلــه تــر ســرو ګلونــو اور بهتــر دی
بــی انصــاف لــره قــوت د لاســو مــه وای ــــ په پنجــه کښې د خــدای ترســو زور بهتـر دی

❁ ❁ ❁

د کار او حرکت و احسان په باب کښې وائی:

کــه امیــد لــری د کــار لــه برکتــه ــــ مونــده نشــی برکــت بــی حرکتــه
د ځښــتن محکــه وســیعه ده ناراســته ــــ پــه مقصــود پســی وګــرزه پورتـه ښـکته
د انسان جامه احسان نه دا نمری دی ــــ غــویی هــم د شــاد پاســه لــری کتــه

❁ ❁ ❁

د دیدن په باب کښې:

د سپین مخ دیدن دی ولې قیمتی کړ ــــ څه کلچه د پنیر نه ده چه به خوړ شی
څـوك چـه ستا د دیدن وړی دی دلبره! ــــ راشه هومره دیدن ورکړه چه پری موړ شی

❁ ❁ ❁

وروسته تر دغی لړی معرفی د ده څو شعرونه نور هم د نمونو په ډول وګوری!

لمړی نمونه

کرشــمې نــازو نــه واړو لــره نــه دی ــــ نازبیــاؤ بــدبو تــاړو لــره نــه دی
قنج و ناز دی نازنین کا چه پری ښائی ــــ بــدو شــونډو لویــو داړو لــره نــه دی
د پــټ راز خبــری کبــری و راز دار تــه ــــ دا خبــری ګریــوان پــارو لــره نــه دی
په همت باز و شاهین شه چه ته ورشی ــــ د پادشـاه منګـولې خـراوړ لـره نـه دی
لیونیان ئی په ځنځیر د زلفو بند شوه ــــ سلســلی د روغــو غــاړو لــره نــه دی

یوه شپه را سره کښېنه چه زړه تش کړم
د ډېـر راز ویــل و لاړو لــره نــه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه نمونه

چه سړی کاندی له غمه بېغم زر دی
چه په کار شی په ښادیپه ماتم زر دی

که خوراك دی که پوشاك دی که زېور دی
په نور سل رنګه زینت د عالم زر دی

که بې نورو لره ورشی نور بخښل کا
اوړدو شپو لره چراغ د تورتم زر دی

په اثر ئې سر کشان له غره را کوز شی
بې دعوې غالب په غره او په سم زر دی

که نور هېڅ دارو ئی نشی په دوی روغ شی
مجرب د زخمی زړونو ملهم زر دی

خپل له خپلو بېزارېږی چه دوی نه وی
چه نژدی کاندی عرب او عجم زر دی

پخوا نور اوه جنته هم دوی وه
که شدا د ورسره روغ کړ اتم زر دی

دېر ضعیف بازو په دوی سره قوی شی
په سختی کښې تر فولادو محکم زر دی

دریمه نمونه

هر سړی چه له دنیا وفائی غواړی
له ګمراه څخه د زړه صفائی غواړی

د ناپوه و ناپوهې ته حېرانېږم
له ړانده نه د مکتوب ملائی غواړی

سعادت له بی ادب سره ناجوړ وی
نابینا به څه رانجه سلائی غواړی

چه و دین ته شا کوی مخ و دنیا ته
ابلهان دولت پرېږدی ګدائی غواړی

د قسمت په وېش ئې صبر و سکون نشی
کم همت میرزا په خواست میرزائی غواړی

همت ناك به د پوزی په جامه خوښ وی
چه په خواست له چاقبا کتانی غواړی

بندګی چه په ریا کاندی یو نسه!
د هغه رېره خیشته ده نائی غواړی

❁ ❁ ❁

څلورمه نمونه

هر چه شوی په ازل وی نور به نشی
چه ئی برخه د پیاده ده سور په نشی

که په سل رنګه تدبیر احتیاط وکا
هغه شپه چه ئی د ګور وی کور به نشی

په لباس د بېګانه ؤ غلط مشه
چه له مورو پلاره نه وی ورور به نشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذاتــی تــور زړونــه پــه وعــظ نــه سـپینېږي
هغه زړه چه خدای سپین کړی تور به نشی

ببـدردان بــه پــه درد کلــه کــړی یــو نســه
مړی ایری که هر څو پو کړی اور به نشی

❁ ❁ ❁

پنځمه نمونه

تـاوی مـخ بـه درځرګند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی زلفی بـه کمند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی دوې زلفی می څه دی ماوی دام دی په مخ باندی
تاوی تا به پکښې بند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی دواړه لب مې څه دی ماوی قند دی په معنا کښې
تاوی سیر به دی په قند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوې سور پېزوان مې څه دی ماوی اور دې چه ئې ګورم
تاوی تا به پری سپند کړم ماوی غوره تر دا څه
تـاوی وصل زمـا خـوږ دی مـاوی بـی خبـروڅـه زده
تاوی پوه به دې په خوند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی خـولـه بـه سبا درکـوم ماوی خـوی د وفا نشته
تاوی زه قول و سوګند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی غټ کاته مې څه دی ماوی صبر وری له زړه نه
تاوی لا بـه نظر برنـد کـړم ماوی غـوره تـر دا څـه
تـاوی مینـه زمـا غـم دی مـاوی غـم زمـا قبـول دی
تاوی ډېر به دی دردمن کړم ماوی غوره تر دا څه

❁ ❁ ❁

شپږمه نمونه

د ګــل پاڼــه د خــزان لــه غمــه ریــږدی
بـی خبره د بـاد نـوم وربانـدی کېږدی
دا د مځکــی مــخ مخونــه دی د ښــکلو
رونده دی په ادب په ځمکی پښې ږدی
څـوك د یـارو بـه دیـدن تـه انتظـار دی
څوك له یاره سره وصل غېږ په غېږ دی
پـه یـوه خـاطر د دوه مینـو ځـای نشـی
چه د غم کېږه پری راشی هوس لېږدی

د یـونس د رنـځ عـلاج هـر ګـوره ګـران دی
څـوك چـه زړه بانـدی ملهم ږدی ریږدی ریږدی

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه نمونه

مــرده دل لــره لــه ذوقــه خبــر نشــته   پــه نهــاد کښــې ئــی د مینــی اثــر نشــته
د دلبــر صــفت د خــوږ زړونـو مـرهم دی   د بیـدرد د عشـق پـه علـم نظـر نشـته
زمانــه کــه فرزنــدان راوړی بیشــماره   تـر تـا غـوره بـل د دهـر پسـر نشـته
تر جبینه ئی آفتاب په جلوه کم دی   هغه تاب لکه د ده دی د نمر نشته

ستا جمال په عاشقانو سپین سبا کړ
د غافل د شپي د هجر سحر نشته

اتمه نمونه

دا څه پرخه نه ده چه په شپه له پاسه اوری   ژاړی پــه احــوال د عاشــقانو واړه ســتوری
یار تر لاسه راغی رقیبانو صرفه مکړئ   خیر فقیر واخلی سګان غاپی ورته ګوری
یو دیدن د یار چه په تمام جهان بها کا   دا تر هغه ږوند دی چه ګوهر په مری پلوری
خوك چه په سایه د سرو قد د خپل دلبر شی   څه حاجت که نه وی په هغه دهمای سیوری

ډیر و آشنائی ته هوس مه کوه یو نسه!
نه اوری ناری د جدائی ته په هر لوری؟

نهمه نمونه

دور دی د ګلو په دنبال به ئی خزان وی   هر چه آشنائی کا په دنبال به ئی هجران وی
نشی په یوه خاطر د دوه مینو استوګه   یا به غم د ځان وی یا به مینه د جانان وی
چېری چه مهجوروی د غمونو پری ضرروی   نه کا غم ویسا په هغه ځای چه دوه یاران وی
ستا په حمایت می له غمونو اړخ سوروی   څه غم له طوفانه هر چه نوح ئی کشتیان وی

زه یونس چه کښینم کناره کله له خلقو
تل مي په ګوښه کښي مشغولا پخپل بیان وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) پیر محمد کاکړ (۱) 20

پیر محمد وایی: زه سیم و زر نلرم مګر د زړه دولت را سره دی او د چا د دربار طامع نه یم. د مخ آب می کله په سوال نه دی توی شوی او د نا اهلانو پروا می کله نه ده کړې، د ظالمانو دارمدار له ما مه غواړئ، ځکه چه زه تر همایه بلند نظر او د خود بینانو د ستر ګو خاریم، په غوړه کاسه لکه مچ نه نښلم او د دعوتونو انتظار نه باسم، د چا منت و احسان ته می کله سر نه دی ټیټ کړی او د نا امیدی مملکت خدای زما په برخه کړیدی، د اغیارو دپاره سور اوریم مګر د یار په لاس کښې تر او تازه یی خاره ګل یم، د بل صاحب بندګی له مانه نه ده پوره زه د کردګار خاص بنده یم:

سیم و زر پـه ملـك کښـې نلرم نـاداریم — پـه دولـت د زړه تـر حـده دنیا داریـم
وظیفــه د حــق لــه دره را رســیږی — کله سپی غونـدی طامع د بل درباریم
د مخ آب مې پـه سـوال سره تـوی نشو — پوشـیده پـه صـدف درغونـدی آبـداریم
قناعـت لـه نـا اهلانـو بـی پـروا کـړم — پـدی ګـنج سره سـرخروی لکـه انـاریم
دارمــدار د هــیڅ ظــالم کــولی نشــم — ځکه تل د هر خودبین د ستر ګو خاریم
ترهمـای بلنـد نظـریم کـه بـاور کـړی — کرګس نـه یم چه جیفی ته هـوا داریم
نه مګس یم چه پر غـوړه کاسه منبلم — نــه دعــوت و تــه د چــا پــه انتظـاریم
نه پر ځان باندی منت د هر نامرد ږدم — نــه یـم خرچـه د ګـاذر پـه جامو بـاریم
مملکـت د نومیـدی مـی رب نصیب کـړ — په معنې کښـې په راحـت تر شهریار یم
تواضـع چـه مـی غنـی پـه دنیا غـواړی — لـه دی سـپیه د ملـك پـه دود بېزاریم
د اغیـار پـه صـورت اوریـم چـه لګیـږم — لګـه ګـل تـرو تـازه پــه لاس د یـاریم
بنـدګی د بـل صـاحب را څخـه نشـی — خـاص بنـده زه پیـر محمـد د کردګـاریم

❀ ❀ ❀

۱: پیر محمد یو پښتون او عالم شاعر دی چه پخپل وخت کښې د درس و تدریس خاوند و، دی د احمد شاه پابا معاصر ؤ او د ژوند نیټه ئی تخميناً (۱۱۲۰ هـ) په حدود کښې ټاکلی شو. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیری د پیر محمد له پېژندلو سره نوره علاقه هم لری او غواړی چه د ده پوره حال احوال در معلوم شی نو د ده سندرو ته ښه غور ونیسی دی خپل ټول کیفیتونه او دردونه مونږ ته په شعر کښې وائی:

زه غریب له خپله یاره جدا سوزم   یو همدرد راسره نشته تنها سوزم
د حسرت په اوښو لوندیم لکه شمع   د فراق په توره شپه تر سبا سوزم
و خپل عمر ته چه ګورم زېړی ګل یم   چه په ښاخ باندی په باد د فنا سوزم
د مجنون په دود که ووزم صحرا ته   بی لیلی په هر لاله د صحرا سوزم
پروانه ئې پر څراغ د مجلس نکړم   په شغلو د ښکلی مخ ئې له ورا سوزم

❁ ❁ ❁

هر سحرچه کړی ناله پر ګل له سوزه   عشق مدام هغه بلبله د سحر کړم
سوز ګداز د محبت می دی نصیب کړ   په سره اور کښې دی د دلبره سمندر کړم

❁ ❁ ❁

تنها راغلم له هوا ده تنها درومم   په دا ملك کښې تنګ غمونو د غربت کړم
روغ عالم را سره ژاړی په هجرانکښې   چه بیان ورته احوال د مصیبت کړم

❁ ❁ ❁

آه فریاد کړم همیشه د زړه له داغه   چه لاله غوندی غوړېږی له دی باغه
خوار بورا پر ګلو ګرزی سینه سوی   د پتنګ دی سرو کار له دی چراغه
سل هنره ورته کړم نه پایمالیږی   تورو سترګوئې فتنه کړه را ته چاغه
روح زما وریسی ځی د سبا باده   ژر ئې بوی د زلفو راوړه تر دماغه
چه بی یاره به فراغ د خاطر غواړی   دا رنګ مشه پیر محمد خاطر فراغه

❁ ❁ ❁

پیر محمد ډېرې شاعرانه آرزو ګانی لری او څه چه د ده زړه غواړی هغه مونږ ته داسی بیانوی:

دریغه نسبت می له خلقو پری شوای   د یار په در کښې خاوری ایرې شوای
فراق مې تنګ کړ زړه په قفس کښې   چېرته چه ګل وای بلبل هورې شوای
چه لیونی ئې شمال پربوی کړم   هغه زلفینی پرما خورې شوای
نصیب قسمت می په عاشقی کښې   د خورو شونډو شکر پارې شوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیـــاهم یوځـــل مـــی دواړه منګـــولې | د غمـــازانو پـــه وینـــو ســـری شـــوای
غمجـــن بـــه ولـــی زه پیـــر محمـــد وم | که لـه زړه هېری کښلی ځېرې شـوای

❀ ❀ ❀

دریغـــه اوره خـــوزه د اســـمان وای | آبــدار پــه آب دې بحــر حیــوان وای
پـــر مـــزار راغـــلای د ګلرخـــانو | وربانـــدی تـــوئې لکـــه بـــاران وای

❀ ❀ ❀

له دی دومره خبرو خوبه دومره معلومه شوی وی چه دغسی آرزوګانی بی له عاشقانو بل چا ته نه پیدا کېږی او دغسی حالونه بی له مینو په بل چا نه راځی د دغسی – کیفیتونو او نفسی اغېزو بیان هم بی له یوه مقتدر او پاخه شاعره بل څوك نشی کولی. که چېری په دنیا کښې چاته د شعر او شاعری سندونه ورکول کېدلای نو پیر محمد به په همدغه یوه رباعی: چه ځان پکښې د اسمان اوره کوی. او د آب حیوان په بحر آبداری غواړی چه بیا د ګلرخانو په مزار راشی او لکه باران وورېږی. د شعر او شاعری لوړ سند اخستی و، او نورو شعرونو ته به ئې څه ضرورت نه و پیدا شوی څوك چه د شاعرانو په خبرو پوهېدلی شی او شعر پېژنی هغه دا منی چه د صحرا په لاله بی له شاعره بل څوك نه سوزی او نه نور خلق د سبا له باده د زلفو بوی غواړی سړی چه د پیر محمد په اشعارو کښې غور وکړی او د ده د شاعری رنګ و ډول ته ښه ځیر شی نو ورته معلومېږی چه د رحمان بابا شعر و شاعری افکارو او خیالاتو سبك و اسلوب د پیر محمد په دیوان کښې ډېر تاثیر کړیدی او هماغه سوز و سادګی دلته هم تر سترګو کېږی ډېر شعرونه هلته شته چه دلته ئې پیروی او اقتفا شویده.

کومه عقیده او دلباختګی چه پیر محمد ئې د رحمان بابا د شعر په نسبت لری هغه پدی ډول ښکاره کوی:

جـوړ پـه شعر کښې رحمان غیـب اللسان دی | پـه دا خبـر نشـته هـر ګـز د انسـان شـعر
تـر مصـرع ئـې ځـار شـه لاړ د مرغلـرو | پـه څـه تـارئې آوبختـه کړیکسـان شـعر

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنى ښکله چه يونس په شعر کښې د رحمان بابا استاذى منى او ستائى ئې پير محمد ئې هم هغسې منى بلکه لا زيات يې صفت کوى او دغسى شعر ويل د انسان له توانه بهر بولى مګر دومره خبره ده چه يونس د خوشحال خان په نسبت وائى:

حقيقت ئى و يونس و ته ځرګند دى ډېر غرور دى پخپل شعر خټک نه کا(۱)[21]

❁ ❁ ❁

او پير محمد د خوشحال شاعرۍ ته هم په ډېره درنه سترګه ګورى او بحر مواج ورته وائى خو بيائى هم له رحمان بابا سره نه برابر وى او د څه درشتۍ اعتراض پرى کوى، مګر سره له دغه اعتراضه په ځينو اشعارو کښې د خوشحال خان پيروى او اقتفا کوى.
پير محمد هم لکه رحمان بابا خپل شعر سوزان بولى او د خپل شعر دپاره دغه صفت غوره کوى او وائى:

د زړه داغ به کړى تازه په سوزان شعر چه له کښليو پير محمد پر کنار کښېناست

❁ ❁ ❁

بل دفتر زه پير محمد په اوبو وينځم چه سوزان دفتر د مينى جوړوم

❁ ❁ ❁

دا صفت د پير محمد په شعر کښې په رښتيا موجود دى او د ده په زړه کښې يو رښتيانى درد او سوز شته کوم د عشق اور چه د ده په زړه کښې بلېږى هغه د ده په شعر کښې هم تجلى کوى او ترخولې ئى د آه دودونه بى اختياره را وزى لکه چه وائى:

د آه دود مى تر خوله اوزى بى اختياره په ګوګل کښې مى بلېږى د عشق اور

❁ ❁ ❁

پير محمد د عشق او درد، زهد و رندۍ، غم او حسرت، سوز و ساز، خپلى بيمارى او رنځورۍ خپل قسمت او نصيب په باب کښې دا راز خبرى کوى:

تر ساړه زهده رندى راله ښه ده هر يو کس لرى جدا جدا مذهب

۱: دا بيت په پښتانه شعراء کښې راغلى او خټك: خوشحال خان ګنل شويدى ما پخپله دغه بيت او وړاندى وروسته نور بيتونه د يونس په ديوان کښې نه دى ليدلى چه غرض له خټکه خوشحال خان دى او که کوم بل خټك يا ټول خټك دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاهدانو چه په زهد سره نه موند — ما موندلی دی په عشق هغه مطلب

❁ ❁ ❁

زه هنوز په تمنا د رنګ و بویم — د باغ ګل می شو نابود تر خاورو لاندی
بلبلان ئی دی نالان له دردو سوزه — ګوره چاته د ګلزار ګلونه خاندی

❁ ❁ ❁

چه په اور د محبت ئی زړه پوخ نه وی — له بلبله دی سیالی نکړی طاؤس
چه د مینی مشکلات باندی حل نشی — حل می مشه لغتونه د قاموس

❁ ❁ ❁

ګوتی چه پر نبض زما ږدی هغه پری سوزی — ځکه می حیران شو وعلاج وته طبیب

❁ ❁ ❁

مه ږده پری طبیبه دا مرهم د خوږو زړونو — داغ د خراب زړه می د خوبانو دی یادګار

❁ ❁ ❁

بیمار پخپله د ځان طبیب شی — غمخور چه نه وی په زمانه کښې

❁ ❁ ❁

دار مدار چه د رنځور نکړی طبیبه! — پیر محمد دې خداې روغ نکړی په دوا ستا

❁ ❁ ❁

طبیب نایاب شو د خوږو زړونو — دردمن پخسیړی تل په درمان پسی

❁ ❁ ❁

پخپل لاس سره زما د درد دوا کړه — بېګانه طبیب ته مه لېږه بیمار خپل
هیڅ پر هېزئی له مېکونو شوندېو نه و — ځکه ووت پیر محمد له عقل و هوشه

❁ ❁ ❁

په ازل کښې چه قسمت کېده د بخرو — زما غم شو په نصیب له هغه وېشه

❁ ❁ ❁

کامرانی دې بیدردان کړی په دنیا کښې — پیر محمد بینوا راغی بینوا ولاړ

❁ ❁ ❁

خراب دل می د دنیا و غم ته ونیو — په سره اور باندی می وسو د خدای کور

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر طاعت راته بې عشقه معصیت شه　　　تراویح وی که روژه که اعتکاف

❁ ❁ ❁

رب غمجن په دردو غم کړم د خوبانو　　　ګمان مکړه چه به غم د سیم و زر خورم

❁ ❁ ❁

بېلتانه را خخه ګل هغه خراغ کړ　　　چه تل بل و، د پتنګ په پر و بال

❁ ❁ ❁

مستو سترګو دلیلی چه کړ بېخوده　　　ګمان مکړه په مجنون چه به هوښیار شی

❁ ❁ ❁

عشق لباس د خود بینی له ما نه وکیښ　　　په سره اور کښې مې د کفر زنار وسو

❁ ❁ ❁

مکړه د عشق له دردو سوزه ما مشغول ناصحه　　　زه سمندر بهبود په اور کښې د خپل ځان وینمه

❁ ❁ ❁

پیر محمد قندهار او کابل هم پدی ډول یادوی:

قندهار

ناز غمزی چه د خوبانو پکښې وینم　　　قندهار ته جوړ هنر د کشمیر راغی

❁ ❁ ❁

کابل

د ښو بدو تمیز نشته په کابل کښې　　　خرم زړه چه ورته راوړم رنجیده شی

❁ ❁ ❁

ځینې نور ښه ښه بیتونه یې چه په مختلفو موضوعاتو کښې مخې ته راغلي دادي:

بوسه

پس له مرګه که بوسه پر لبو راکړی　　　معجزه به را ښکاره د مسیحا کړی

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سراب موج

پــه اوبــو د دیــدن تنــده نــه مــاتیږی　　　د مجنون په دود په موج د سراب خوښ یم

❁ ❁ ❁

د بلبلو حق

حق د بلبلانو په جانب دی که غوغا کا　　　وینم په ګلزار کښې د زاغانو اشیانې

❁ ❁ ❁

د عشق سندری

خوار بورائې چه پر ګل له سوزه وائی　　　هم هغه د عشق سندرې نه دی څه دی؟

❁ ❁ ❁

زاهد

پــه کوڅــه د مهرویــانو غلــی غلــی　　　زاهد پټ په تمنا د دیدن ګرزی

❁ ❁ ❁

ګلونه او اغزی

د هر باغ ګلونه څی اغزی پاتیږی　　　خلط له خاورو سره وینم رنګین خلق

❁ ❁ ❁

د بلبل آه

د بلبــل پــه آه بــه وســوزی پــوهیږم　　　هغه زاغ چه په جوار د ګلزار کښیناست

❁ ❁ ❁

منصور

بار مې په هر جز کښې په صفت د جمال راغی　　　حق په منصور ووې اناالحق په سر د دار

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمود په سترګو

چه انکار ئې کړی له حسنه حاسد ولی؟ — د محمـود پـه سـترګو نـه ګـوری ایـاز

❁ ❁ ❁

تجريد

لـه دنیـا پـه هسـی شـان مجـرد اوزه! — چـه دي طمـع د کفـن نکـړی نبـاش

❁ ❁ ❁

د محبوبي په اړخ اووښته

محبوبـا پـر پالنـګ وا ووښـته لـه خوابـه — کـه هوسـی وه د بهـار پـر ګلـو رغښـته

❁ ❁ ❁

د خال ښنکو

ړنـدې سـترګی د زاهـد بـه بینـا نشـی — مګر ته ورته میده د خال ښنکو کړی

❁ ❁ ❁

د پیر محمد د اشعارو نمونې:

لمړۍ نمونه

نشته هغه وخت چه خپل جانان را سره دروممی — لاس پـه لاس و بـاغ تـه خرامـان را سـره درومـی
چـا خخـه بـه غـواړم زه سـراغ د سـرو قـدو — خضـر پـدي لاره چـه حیـران را سـره درومـی
زه او تصـور د یـار د مـخ سـره همـراه یـو — هـر چیرتـه چـه ځـم مـاه تابـان راسـره درومـی
درومـم زه صـحرا تـه د فـراق غمونـو تنـګ کـړم — روح د مجنـون ویـنم همعنـان را سـره درومـی
مینـی سرګشـته لکـه آسـیا کـړم نـه پـوهیږم — زمکـه پـر مـا ګـرزی کـه آسمان را سره درومی
وصف چـه لـه سـوزه د ګلـرخ زه پیرمحمـد کـړم — درومـم پـه ژړا بلبـل نـالان را سـره درومـی

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کښې پیر محمد ته هغه وخت ور یادېږی چه خپل جانان به ورسره لاس تر لاسه نیولی و او دواړه به یو ځای باغ ته تله. د همدغه وخت په یاد د سرو قدو په سراغ پسی اوزی او د حیرت سفر کوی، ده سره پدی لار کښې خضر هم ملګری دی مګر څه پته ورسره نشته او حیران روان دی. د خپل یار تصور لکه ماه تابان ورسره دی د مجنون روح، اسمان او ژړېدونکی نالان بلبلان ئی هم د لاری ملګری دی خو یو هم نه پوهېږی چه چېرته ځو او د مقصود منزلګاه چېرته ده، د عشق سفر او د عاشق سیاحت باید همدغسی سرګشتګی او حیرانی ولری.

❀ ❀ ❀

دوهمه نمونه

څو به په غم کښې دل سوخته سینه افګاره ګرزم؟ | څو به بار څو به وینو رنګ لیمه خونباره ګرزم
څو به زاغان کا کامرانی د نو بهار پر ګلو؟ | څو به نومید زه عندلیب له دی ګلزاره ګرزم؟
څو به طبیب زما پر حال نظر د رحم نکړی؟ | څو به ضعیف زېږه ګونه هسی بیماره ګرزم؟
څو به تل هسی لکه موجه په اضطراب یم خلقه؟ | څو به په هجر کښې بی صبره نا قراره ګرزم؟
څو به اغیار پر پیر محمد لکه اغزی څرخېږی؟ | څو به په عشق کښې ګله من له ګل رخساره ګرزم؟

❀ ❀ ❀

څوك چه په یوه شی پسی ډېر وګرزی او لاس ته ورنشی هغه ته اورمرو همدغه راز سوالونه پیدا کیږی پیر محمد هم ډېر وګرزېده او ستړی شه، د هجر بی صبری او ناقراری د موج اضطراب ئې ولید په سترګو کښې ئی د اغیارو اغزی وڅرخیدل، بار خوئی په وینو رنګ او لیمه ئی خونباره شوه، ضعیفی او بیماری ئی زیاته شوه، طبیبانو پری رحم ونکړ خپله نا امیدی او د زاغانو کامرانی ئی په خو خو وارو ولیده، بي اختیاره ئی د غه کلمات له خولی ووتل او دا پورته شعر ورځنی جوړ شو.

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه نمونه

پرېږده! ما رقیبه چه خپل یار لره وردرومه
سترګی می کړی توری چه دیدار لره ور درومه
باد سبا راکړ د ګلرخ پیغام د زلفو
وخت د نوبهار شه ګلعذار لره ور درومه
رنګ په رنګ ګلونه ئې غوړېږی په ګلزار کښې
اوس به د بلبل په دود ګلزار لره وردرومه
څه شو که په اور ئې غم د مینی کباب کړی
بیا لکه پتنګ آتش رخسار لره وردرومه
زړه مې دی ډك شوی په خوناب له ډېره غمه
وینی چه مې خوری هغه خونخوار لره وردرومه
وائی عالم ماته د عشق راز به دی په دار کا
وایم زه منصور یم خوښ په دار لره وردرومه
خدای له نورو خلقو بینوا زه پیر محمد کړم
ځکه په شتاب د یار دربار لره وردرومه

❁ ❁ ❁

پیر محمد ته پس له ډېری مایوسۍ او سر ګشتګی د سبا باد د پسرلی په وخت کښې د اشنا د زلفو بوی راووړاو بیائی په زړه کښې د دیدار آرزو پیدا شوه ځکه چه په پسرلی کښې مړې آرزوګانې هم ژوندۍ کېږی او افسردګی له سړی څخه ځی د همدی لامله پیر محمد وائی چه د نوبهار وخت شه ز ما د ګلعذار په ګلزار کښې رنګ په رنګ ګلونه غوړېږی اوس لکه بلبل زه هم ګلزار ته درومم، هېڅ پروا نشته که د مینی په اور لکه پتنګ خپل آتش رخسار کباب کړی یم، زړه می که له ډېره غمه په خوناب ډك دی هغه خونخوار ته ورځم چه د زړه وینی می خوری او زما وینو ته تږی ناست دی، عالم را ته وائی چه د عشق راز به دی په دار کړی زما جواب دا دی چه زه منصور یم او په شوق د دار په لور ځم، له نورو خلقو خدای بینوا کړی یم او د یار دربار ته په شتاب درومم.
دا خبری دی کوی او روانېږی مګر له خدایه هم سوالونه کوی او د عشق په لار کښې ورڅخه صبر و توفیق او خپلی معشوقی ته رسیده په لاندینی ډول غواړی:

❁ ❁ ❁

څلورمه نمونه

الهی یو ځل دیدن د مهوش راکړی
له روزنه مې حجره د زړه رڼا کړی
چه په زلفو د ګلرخ وی بلو سېدلی
معطر می په هغه باد سبا کړی
درد زما له حده زیات صبر می کم دی
په دا درد باندی غالب صبر زما کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه زه چه وم له اصله په ګلشن کښې
هسې شان مې عندليب پر ګلو بيا کړی

هر سحر وصل د يار په دعا غواړم
مستجابه مې مجيبه! دا دعا کړی

بوی د عشق ئی له تربته جلا مکړه
بند په بند چه پير محمد خپله جدا کړی

❁ ❁ ❁

وروسته تر دی چه دی دا سوالونه کوی او له خدايه د زلفو عطر، په ګلو عندليبی او د يار وصل غواړی يو ه داسی ګلزار ته ننوزی چه هلته هر څه شته او دی حيرانيږې چه کوم يو له بله ښه دی؟ نو دا پوښتنی پدی ډول کوی.

❁ ❁ ❁

پنځمه نمونه

کوم يوله دووښه دی سپين رخسار که چنبيل ګل؟
کوم يو له دوو ښه دی تور ګيسو که دا سنبل؟

کوم يو له دوو ښه دی چه بيدار د مين زړه کا
ساز د مطربانو که پر ګل د بورا شخول؟

کوم يو له دوو ښه دی مخموران دی تميز وکا
جام د لعل ولبو که پياله د ګل ومل؟

کوم يو له دوو ښه دی د وصال په نوبهار کښی
راز د عشق په زړه کښې که چغاره د بلبل؟

کوم يوله دوو ښه دی د فراق په درد وغم کښې
داد فرياد پر ښکلو که تل صبرو تحمل؟

❁ ❁ ❁

په دغه وخت کښې چه دی د حسن په باغ کښې د انتخاباتو په فکر کښې دی او هر څه مهيا وينی مګر د يوه ترجيح په بل نشی کولی بيا ورته د بلی ورځې د هجران فکر پيدا کيږې چه يوه ورځ به دا ګلزار او د بلبلو چغار، ګلرخان او تار تار زلفی وی مګر مونږ به نه يو د چا په برخه چه خدای سوزيدل او کړيدل، د عشق غم او درد کړی وی هغه هيڅکله له افسوس او ارمانه په دنيا کښې نشی خلاصيدای ځکه پير محمد د بلی ورځې يعنی د سبا د غم د سندره پدی ډول شروع کوی:

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه نمونه

دریغه ګل به د ګلزاروی مونږ به نه یو — د بلبل به پری چغار وي مونږ به نه یو
زلمی جونه به سیلونه د صحرا کا — کوه و دشت به لاله زار وی مونږ به نه یو
څوك به ږدی تازه ګلونه په اربل کښې — چا به ایښی پر دستار وی مونږ به نه یو
ګلرخان به ګهی ناز ګهی نیاز کړی — عاشقان به صد هزار وی مونږ به نه یو
چه عنقا غوندی مرغان ئی په دام نښلی — هغه زلفی به تار تار وی مونږ به نه یو
یادګاری به په جهان کښی پیر محمده! — دا زمونږ شیرین ګفتار وی مونږ به نه یو

اوومه نمونه

خندا بس کړه ای نادانه ګریان اوسه — پخپل ځان باندی د رحم باران اوسه
رنګارنګ ګلونه وکره په باغ کښې — په همت باندی بلبله پاسبان اوسه
په عالم کښې ځان خلوت کړه له عالمه — دردانه شه په صدف کښې پنهان اوسه
آئینه د زړه په عشق سره صیقل کړه — بیا جمال ته د خوبانو حیران اوسه
و مطلب ته رسیده څه آسان نه دی — لکه چرخ ورپسې تل سرګردان اوسه
د بهار هوا هوس واړه تر شا کړه — د خزان له ډېره غمه نالان اوسه
درسته شپه لکه شبنم هسی وریږه! — و جمال ته د ګلرخ نګران اوسه
د حق ذکر کړه جاری په تمام تن کښې — سر تر پایه پیر محمده! زبان اوسه

اتمه نمونه

یار می ولاړ ورپسې کاږم خروش څکه — دم په دم راځخه ځی عقل و هوش څکه
می د مینې لیلی راکړه کناره شوه — د مجنون په دودیم مست و مدهوش څکه
رنګ د شونډوئې را یاد شو په هجران کښې — لکه خم د میو راغلم په جوش څکه
په چشمانو کښې ئی ویره د صیاد ده — تل په روڼو سترګو خواب کا خرګوش څکه
وچ لامده د مظلومانو په آه سوزی — طاقت نه کا راته هېڅ خرقه پوش څکه
دا د فریاد می و فلك ته نه رسیږی — د پتنګ په دود وریتېږم خموش څکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه نمونه

ته چه هسی کار و بار د دې دنیا کړی
چېری نه چه هېر له دله خپل اشنا کړی
هغه رزق چه مقدر دی زیات به نشی
که په کور کښې زرغون بوټی د کیمیا کړی
راشه راشه نیکنامی په دنیا پیره!
نشته سود تر دا په پورته که سودا کړی
نیکنامی که په دولت حاصله نکړی
دا رنګ فکر دی صواب نه دی خطا کړی
پس له مرګه که ارمان کړی په کار نه دی
نن دې وخت دی د درد منو که دوا کړی
که پر شه باندی شه وکړی خرخاری ده
مرد هله ئې که بدی لاندی تر پا کړی

❁ ❁ ❁

خلوریځی

پټ داغ

عاشق که خاندی هوا د باغ لری
مکړه ګمان چه خاطر فراغ لری
غنچه غوړېږی د لاله ګوره
پټ په سینه کښې دننه داغ لری

❁ ❁ ❁

د بڼ طوطیان

مونږ له هوا ده تنها راغلی یو
د بڼ طوطیان یو په دام وتلی یو
غمازه ظلم را باندی مکړه
د ښو یارانو فراق نتلی یو

❁ ❁ ❁

نوروز

خېره د ګل شوه شمع افروزه
بلبل چغار کا له درد و سوزه
چه په موسم دی خوبان هوس کا
تر هوا جار شم د تا نوروزه!

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

غنچه او بلبله

معشـــوقه خانـــدی زهیـــره کلـــه ده　　غـم ئـی زمـا دی ښـادی ئـی خپلـه ده
نسـیم غنچـــه کـــړه د ګـــل خندانـــه　　پـــه چغـــار ګـــډه خـــواره بلبلـــه ده

❁ ❁ ❁

د رقیب دام

د یـار پـه درکښـې چـه رقیـب دام ږدی　　محیـــل ابلـــیس دی د مکـــر دام ږدی
مـــین بلبـــل شـــه هـــوا د ګـــل لـــری　　غمـاز پـه لارکښـې اغـزی مـدام ږدی

❁ ❁ ❁

(۳) کاظم خان (شیدا)(۱) 22

د پښتو هغه شاعر دی چه په شاعرانه مضمونو پیدا کولو کښې ئی په پښتنو کښې ساری په نظر نه راځی او نازکخیالی ئی هم داسی حد ته رسیدلی ده چه په عادی نظرونو نه لیدل کیږی.

دا دوه صفتونه د ده په اشعارو کښې ډیره زیاته غلبه لری او همدغه د مضمون آفرینۍ او نازکخیالۍ زور دی چه د ده په اشعارو کښې ساده خبری ډیرې نشو موندلی.

که چیری د شیدا په شعر کښې پردی لغتونه او بل راز ترکیبونه نه وای یعنی له دغی معنوی لوړتیا سره ئې ځینی نور شعری صفات هم پوره درلودای او جمله بندی یا د کلماتو تالیف ئی د پښتو له سبك و اسلوب سره موافق وای نو د ده شعرونو او د ده شاعرۍ خورا لوړ مقام پیدا کاوه مګر دا د شعر و ادب عشوه او کرشمه ده چه هېچا ته ځان پوره نه تسلیموی او د هیچا پوره احاطه او مالکیت په ځان نه قبلوی.

هغه اعتراض چه ځینی کسان ئی د ژبې د سبك او سلوب په لحاظ په بیدل کوی یا وائی چه د ده مضامین لکه معما ډیر فکر غواړی د شیدا په شعر هم کیږی او د ده شعر په پښتو

۱: د افضل خان ځوی د اشرف خان نمسی او د خوشحال خان خټك: کړوسی دی چه په (۱۱۳۵ هـ) کښی زیږېدلی او تر (۱۱۹۱) پوری ئې ژوند په یقین سره ثابت دی ځکه چه پخپل یوه بیت کښې ئی دغه کال یاد کړیدی (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې هماغه رنګ او کيف لرى چه د بيدل اشعار ئى په فارسى کښې لرى مګر هغومره چه هلته له بعيدولو ازموکار اختسل شوى دلته نه دى اختسل شوى.
شيدا د شعر په نسبت خپله نظريه داسى ښکاره کوى:

مضـــمون د شـــعر لکـــه پيکـــر دى | رنګـين الفـاظ ئـى رخـت و زېـور دى
ورتـــه ضـــرور دى دا دواړه ځيـــزه | پيکــر کــه هــر ځــو دلربــا تــر دى

❁ ❁ ❁

د همدغې نظرېې په اساس ده پخپلو اشعارو کښې فارسى او عربى رنګين الفاظ دومره ډېر کړى چه د پيکر دلربائى پکښې ورکه شوېده او هر ځوك ئى احساس نشى کولى.
دا نومورى شاعر خپل شعر او خپله شاعرى مونږ ته پدې ډول معرفى کوى.

هــر مضـــمون مـــې طبعـــزاد دى | ګـــل زمـــا د راى ايجـــاد دى
نـــه غلـــط نـــه مبتـــذل دى | تـــوارد ئـــى محتمـــل دى
چـــه نـــازك د چـــا خيـــال وى | هـــم بلنـــد لکـــه هـــلال وى
تامـــل پکښـــې ضـــرور شـــى | پـــس لـــه هغـــه پـــرى مـــرور شـــى
کـــه صـــحرا ګـــل و ګلـــزار وى | آهســـته خـــرام پـــه کـــار وى

❁ ❁ ❁

دا نازکخيال او بلند خيال شاعر چه کله ئى خپل شعر ډېر خوښېږى او خپله شاعرى ستائى نو وائى:

پـه دا وقت کښې کـه شـيدا دواړه مهمنـد واى | ثنـا خـــوان بـــه و هـــر دم ســـتا د ويلـــو

❁ ❁ ❁

په بل ځاى کښې اظهار کوى:

شـــيداخان بـــه دې کـــامير د شـــاعرانو | کـه مزارو تـه ئـى عرض د تـا انشاء شـى

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه مهمند (رحمان، حمید) بنئی او خان خو خوشحال خان ختك دی چه دی ورځنی پس له مړینی تقدیر او مکافات غواړی.
دی په یوه بل ځای کښې هم رحمان بابا پدې ډول یادوی:

نن رحمان په دا مصرع د شیدا زړه وړی ته پری ئی که آهوئې که جادو کړی

❀ ❀ ❀

یعنی د ده د غزلی پیروی او د وروستۍ مسری په دلربائی اقرار کوی.
شیدا که څه هم ځینی نور شاعران لکه میرزا، دولت، واصل، په ښه کلام ستائی مګر خپل تحسین او د خپل شعر ستاینه له دواړو مهمندو او د شاعرانو میری له خپل نیکه خوشحال خان څخه غواړی او دوی ته له نورو نه په زیات حق قایلیږی. هو! څوك چه په یوه مصرع له چا نه زړه وړلی شی هغه ته باید سړی په غټ حق قایل وی. شیدا که څه هم خپله نا خبری یا نه پوهېدل یونیم ځای پدی ډول بیانوی:

هېڅ خبر لکه نرګس په احوال نه یم چه په څه چمن کښې ناست یم تماشا کړم

❀ ❀ ❀

په معنی د معنی پوه نشوم باور کړه ما کتلی درست صراح تمام قاموس دی

❀ ❀ ❀

مګر دا خو هغه راز اقرار او عالمانه حیرت دی چه له ډېرو پوهو خلقو د خپلی انتهائی پوهې په وخت کښې لیدل شوی او اورېدل شویدی.
څوك چه د معنی په معنی پسی ګرزی هغه البته د بشری پوهی نیمګړتیا ته ملتفت کیږی او ځان د جهان د چمن نرګس ګڼی چه د خپلی تماشا په کیف نه پوهیږی. د شیدا زړه د علم و معرفت یوه داسی مدرسه وه چه له غیره خالی وه او د عمر و زید تکرار ونه پکښې نه کیده ځکه وائی:

مدرسه د زړه خالی بویه له غیره تابکی به دی تکرار د عمر و زیدوی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیدا خپل ځان مونږ ته داسی راښئی:

چـه لنبـو تـه د تنور پـه شـان پیـدا ده | کـه پـوهېږی دا سـوخته سـینه زمـا ده
لکـه ابـر پـه هـېڅ وخـت نشـو بـې نمـه | هـر ساعت زمـا پـه سـترګو کښـې ژړا ده
خوښ په شور لکه ساحل د سیلاب نه یم | چه مې اینبـی پـه عزلـت د کـور بنا ده

❁ ❁ ❁

ژغـول مـی لکـه نـی مصلحت نـه دی | پـه سینه کښـې مـی ناله پرېږده مستوره

❁ ❁ ❁

هـېڅ سـراغ ئـی نشـی موندلـه برهمنـه | زمـا زړه پـه یـوه هسـی بـت مـین دی

❁ ❁ ❁

اوس ئـی پـل پـه مـړو ایـرو نشته عالمـه | اواره شـیدا د څـه دوهـی ملنـګ و

❁ ❁ ❁

وروسته تر دی لړی او مجملې معرفی اوس د شیدا مضمون آفرینی، نازکخیالی او اپتکار د ده له افکارو سره پدې لاندی متفرقو بیتو کښې وګوری؟!
په یوه ځای کښې غواړی چه د زردارانو عیبو ته خلق ملتفت کړی او ووائی چه سیم او زرو د دوی زشتی او عیبونه مونږ ته ښکاره کړیدی. دا مضمون ډېرو شاعرانو په راز راز پیرایو کښې بیان کړیدی. مګر شیدا ورته له ټولو نه بل راز شاعرانه پیرایه پیدا کوی او وائی:

د نرګس د سترګو ګل عیب نه باله شی | سیم و زر کانـدی زشتی د هر چا خوبه

❁ ❁ ❁

نرګس به ډېرو خلقو په باغ کښې لیدلی وی او دی ته به هم ملتفت شوی وی چه په سترګو کښې ئې ګلان شته مګر هر چا دغه سترګی ستایلی دی او دې عیب ته ئې د هېچا پام نه دی شوی ځکه چه پدی ګل کښې طلائی او د سپینو زرو رنګ هم لیدل کېږی چه دغه زشتی ئې نبه کړېده مګر شیدا دې نکتی ته ملتفت دی او کله چه د زردارانو پټ عیبونه ښکاره کوی نو د نرګس د سترګو ګلونه سره له سیم و زره یادوی او ځانته یو ښه مضمون پیدا کوی.
په همدغه بیت پسې د خپلی زمانی ځان ځانی ته ملتفت کېږی او غواړی چه دا مطلب ډېر پوره افاده کړی نو وائی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما نه د شیدا هسې ځان ځانی شوه　　　　چــه بــلا کنـــاره درومـــی لـــه ایوبــه

❀ ❀ ❀

په یوه بل ځای کښې وائی چه ما خپل راز پټ ساته مګر رسوا شوم او خپله پرده داری مې ونکړای شوه مګر دا مطلب پدی ډول ادا کوی.

شیدا تـا د خپلی مینی رازپـو شی کـړه　　　　په پرده کښې د نغمی په شان رسوا شوې

❀ ❀ ❀

که سړی فکر وکړی په پرده کښې د نغمی رسوائی یو دا راز تعبیر او مضمون دی چه د ډېرو باریك بینو خلقو ورته پام کیږی.
شیدا یو ځای له ممسکانو شکایت کوی او وائی چه دوی همیشه په بسط کښې قبض وی مګر دغه دوه ضد حالتونه چه اجتماع ئی منطقیانو ته ډېره ګرانه خبره ده په داسی مهارت جمع کوی او شاعرانه رنګ ورکوی چه هر څوك ئی منلو ته تیار دی لکه پدی بیت کښې:

همیشه وی د ممسك قبض په بسط کښې　　　　پـه دریـاب کښـې شـیدا ګـوره ګردابونـه

❀ ❀ ❀

دلته د بسط دپاره دریاب او د قبض دپاره ممسك ګرداب داسی مثالونه دی چه لکه ګرداب عمیق او ژور فکر غواړی.
کله چه شیدا د ځینو سیاه رویانو رفعت او لوړتیا ته ملتفت کیږی او نصیحت ورته کوی نو وائی:

ســـیاه رو پـــه لـــوړ رفعـــت لکـــه دود مشـــه　　　　د آفتـاب غونـدی کـړه مخ پـه رخشـانی کښـې

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې ځای کښې دود د سیاه رویی او لږ رفعت او د نمر لوړتیا او درخشانی سړی ته په لوړو خلقوو کښې دوه طایفې ښئی چه یوه طایفه په لږ جګوالی مختوری کېږی او ځینی پخپله لوړتیا جهان رڼا کوی.

زمونږ دغه مضمون آفرین شاعر چه د دی عالم هری ذرې او هر لوری ته ګوری یو اعلی شاعرانه نوی مضمون ورته پیدا کېږی یائی پیدا کوی چه ځینی نور کسان ئی په عمرو عمرو هم نشی موندلی.

دی یو ځای د کرم او اسراف مضمونونه په دوه بیتو کښې راوړی او د دواړو تصویر پدی شان را باسی:

برګ و بار لکه بهار ورته پیشکش کړه که خزان راشی کریمه! ستا تر کوره

چه په ورځ لکه فلك شمع سوزی کا درسته شپه ئې تیاره نه درومی له کوره

❁ ❁ ❁

پدې دوه بیتو کښې که سړی غور وکړی پوهېږې چه دواړه مضمونونه په نوو پیرایو کښې ادا شوی او د دواړو دپاره اعلی مثالونه ښودل شویدې د کرم په باب کښې وائی چه که خزان دې کور ته راغی او میلمه شه نو لکه بهار خپل ټول برګ و بار ورته پیشکش کړه مګر سره له دغه امره د اسراف عاقبت هم ښئی چه که څوك بیهوده او بې له کومې فایدی خپل مال صرفوی یا د ده په عبارت لکه فلك د ورځی خپله شمع سوزی نو درسته شپه به ئې په کور کښې تیاره وی.

د شیدا په کلام کښې ځینی ډېر ساده بیتونه هم پیدا کېږی چه د رحمان بابا د ساده شعر خوند او ښې ښې خبرې پکښې پیدا کولی شو،

لکه دا لاندې بیتونه:

(۱) وفا:

چه له ښاخ سره وفا که په سره اور کښې لا تر ګله یم مین د ګل په خار زه

❁ ❁ ❁

سایه وار متحمل د سنګ و خار شه چه په لار د رفاقت درومی وفا کړه!

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) د بهار تماشا:

چـه مشـغول پـه تماشـا د نـو بهـار شـوم   هېڅ حاصل مې پکښې نه و، بې ارمانه
په هر ښاخ ئې د ګلبن وی یو خو چیغې   دریـده و پـه مـاتم کښـې خـوګریوانـه

❀ ❀ ❀

(۳) معشوقی ته خطاب:

د صحرا پـه لـور شـمال تـه زلفـی نیسـه!   چه سبزه می د مزار ګل د ریحان کړي
د بهـار پـه تماشـا دی څـه موقـوف و؟   چه دي بلي سرې لمبې په ارغوان کړي

❀ ❀ ❀

(۴) یوسف:

څـه امیـد د انتفـاع کـوې لـه مصـره   شـیدا نلـری یوسـف کـاروان د تـا

❀ ❀ ❀

کـه ئـی ووې زمـانی یـو څـو درهمـه   تـه یوسـف څنګـه؟ پـه کمـه بها پلـورې

❀ ❀ ❀

(۵) یتیم او بېکس:

څـوك پـه زخـم پاهـه ږدی د بېکسـانو؟   د یتیم اوښې کړې وچې په استین چا؟
د بـېکس پـه مـاتم کلـه چـانعرې کـړی؟   څوك په مرګ د شمع ولیده غمګین چا؟

❀ ❀ ❀

(۶) لوړ همتی:

چـه خپـل بـرګ پـه آب چـرخ نکـړم سرسبز   د همـت علـو پـه شـان د کهکشـان را

❀ ❀ ❀

چېری نـه چـه دار محروم پـه میدان پرېږدی   کـه یوسـر پـه تـن لـری بلنـد همتـه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

❁ ❁ ❁

آفــرین د هغــه ســر پــه عریــانۍ
چـه فـرو نشـه دسـتار او یـا افسـر تـه

که دې جام لکه حباب ونه نیو سیندته
آفـرین دې پـه همـت شـیدا ختکـه!

❁ ❁ ❁

چه همت مې نه کا ډېر په هسکولو
لکـه مــوج نکړمــه بـیم د پرېوتلــو

سوال مې خوی له در افشانه ابره نه دی
صدف ورانه خپله خوله کړه په غوښتلو

د آفتاب پـه کمند نـه خېژم آسمان تـه
نـه ړدم بـار لکـه شـبنم پـه دوش د ګلـو

❁ ❁ ❁

(۷) مرده دل او بی ذوقه:

مرده دل ئې د جمال تماشا څـه کـا؟
د مجنـون تصـویر ادا د لیلـی څـه کـا؟

د سـرور اسـباب پـه کـار د مهجـور نشـه
د دسـتار غنچـه مقـدم د سـبا څـه کـا؟

❁ ❁ ❁

(۸) غفلت او نادانی:

نــادانی ګنــه غفلــت د رهروانــو
لکه طفل د زانګو په تله کښې خواب کا

❁ ❁ ❁

نـادانی درتـه بیضـه وسـیع جهـان کـړ
د هـوا پـه طیـران پـوه نـه ئـې معـذوره

❁ ❁ ❁

(۹) لوی:

د ذری پـه احـوال تـل د لمـر نظـر وی
لـوی بـه نـه ګـوری واړه پـه سترګه سپکه

❁ ❁ ❁

سرګردان کانـدی ګرداب خلاف د بحر
پیــــروی د لویــــو ده بیمضــــرته

❁ ❁ ❁

(۱۰) د زمانی سردی:

د تنـور شـعله بـه آب د فـواری شـی
سردجوشی کـه ورتـه یـاده د ایام کـړی

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوران سردجوشـی هسـی تقاضـا کـا　　　　چه په اور کښې دانه سبز شی د سپاندی

❀ ❀ ❀

(۱۱) ځان ساتل:

همیشـه وی نـرم چـوب غـذا د کـرم　　　　شـیدا مشـه مـرد خـالی لـه سیاسـته

❀ ❀ ❀

سترګه نـه سـوزی د خـس لـه نـامردانو　　　　کـه همـه لکـه ایـرې آتـش نسـب وی

❀ ❀ ❀

(۱۲) شاعرانه شکایت:

زمانـه بیـایئ کـاروان د ګـل خـرمن تـه　　　　همیشه پخپل بوستان کښې پیایی خرونه

❀ ❀ ❀

زمانــه پــه رعایــت د کــاو خــر ده　　　　پــرورش د علــف زار بویــه باغوانــه

د کـوری نیـل دی کـره پـوری پـه دیـده خپـل　　　　بصــارت د تمیــز نلــری آســمانه

❀ ❀ ❀

د جام مستی:

چیری نه چه ئی دا جام پریوزی له لاسه　　　　عجب مست د جاه په میو شاه جم دی

❀ ❀ ❀

کنې قافلې:

د پاسبان پـه نعـرو هـیڅ احتیـاط نـه کـا　　　　قـافلی د دې ربـاط مګـر کنـې دی؟

❀ ❀ ❀

زمونږ دغه نوموړی شاعر چه د معنی په معنی پسی ئی قاموسونه لټول هیڅکله په صورت نه غولیده او معنی ئی غوښتله ځکه ئی ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدف لاس قطرې ته نیسي په دریاب کښې   بزرګـي د صـورت څه کړی معنـي غـواړه!

❀ ❀ ❀

د همدی لامه ئی له انسانه هم رښتیانی همدردی غوښتنه او یوازی د سترګو په اوښکو یاد دروغو په ژړائی قناعت نه کاوه او ویل ئې:

چـه لیـده پکښـې اثـر د الـم نشـي   څه حاصل لکه شبنم له چشم تره

❀ ❀ ❀

پخپلو اشعارو کښی هم شیدا معانی ډېر ښه پاللی دی او نیمګړی ئې نه دی پرې ایښی، ډېرو شاعرانو د خپلو معشوقو زلفو ته دامونه ویلی او خپله ګرفتاری ئی بیان کړیده مګر شیدا دغه دام ته ددانو په ځای د رخسار ګل پیدا کړی او بلبل ګیردام ئی بللی دی لکه په دې بیت کښی:

د دانو په عوض ګل لري په دام کښی   په رخسار ئې توری زلفی بلبل ګیری

❀ ❀ ❀

پدې دام کښې شیدا یوازی بلبلان نه دی نیولی بلکه د ختن آهوان ئې هم پکښې ایسار کړیدی لکه چه وائی:

بـوی پـه زلفـو کښـې زمـا ګلبـدن راووړ؟   که په دام کښې ئې آهو د ختن راووړ؟

❀ ❀ ❀

دا ښکار ګمان کوم چه یوازی شیدا کړیدی او بل چا په دام کښې آهوان نه دی نیولی یا ئې مونږ ته نه دی راوړی. هر کله چه یو شاعر د هر چا له بیانه پخپلو اشعارو کښې ډېر ښه پېژندل کیږی او د شعر او ادب آشنایان له یوځو شعرونو د شاعر شاعرانه اقتدار او افکار، خصوصیات او د شعر ډول په ښه شان ځانته معلومولی شی نو د نمونو په ډول ئې ځینی اشعار را اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړۍ نمونه

تېزکاته د دې نګارې بې څه نه دی
د عالم سینې فګارې بې څه نه دی
قرینه ده د شهید په حال ظاهره
سره لبان د دی خونخوارې بې څه نه دی
په سبزانو کښی د هند عجب طوطی ئې
ستا خبرې شیرین کارې بی څه نه دی
بیا به راشی څه آفت په ګرېوانونو
تله دی نن سبا رفتاری بې څه نه دی
مګر کاندې پاسبانی د مهرویانو
د فلك سترګې بیدارې بی څه نه دی
(شیدا) بیا ګلرنګ راغلی دی و باغ ته
د بلبل سوزنده نارې بې څه نه دی

❁ ❁ ❁

دوهمه نمونه

نوبهار له باغ و راغ سره آشنا شه
په سرو سترګوئې ژړل ځنی جدا شه
د غنچی د رباط در په واکېده دی
قافله د رنګ و بوی درومی سبا شه
د سوخته جهان لوخړی فلك بولی
ستا خطا فکرته څه وایم خطا شه
آبادی ئی مستلزمه د زندان وی
هر خاطر چه ازاده لکه صحرا شه
چه په تله ئې خبر نشوې په افکار هم
ستا له صافه شسته تېر هسی رها شه
ودانی ئې بیا محاله ده نادانه
د شیدا خاطر لوی ښهر و تالاشه

❁ ❁ ❁

دریمه نمونه

په نهاد د هر سړی کښې هنر نشته
د زانو په آئینه کښې جوهر نشته
کله جمع د توښې ازاده کاندې
په ښاخونو کښې د سروی ثمر نشته
د دنیا په تخریب زړه د سیلاب سوړ شی
د ظالم زړه کښې د رحم اثر نشته
په خوږه ژبه مرغوب لکه طوطی شه
که قدرت دې په عطا د شکر نشته
قدمبوس به ئې افسر د قیصروکا
چه سیلاب ئی لکه آب د ګوهر نشته
د همت علو احسان د غیر څه کا؟
د ښو سایه په سترګو د نمر نشته

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورمه نمونه

په دا وضع ئی کړ صدف له ځانه لرې
سرګوشی ور سره کاندی مرغلرې

ګویا ئې به د غنچې کاندی څوك یاده
هرې خولی کله زده کړیدی خبرې

بېتابی ئی په ماتم کښې د فرهاد وی
چه را ولوېږی دغره توږې کمرې

استعمال ئې په تدبیر د مجنون بویه
د ځنځیر له حلقو، نه رغېږی زغرې

نفع نه کا انزوا چه انسان نه وی
که مدام لکه حیوان په صحرا څرې

د افتاب شعله د ماه په خرمن لګی
ځنی نه کا اقتباس د ډېران سرې

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

بوی په زلفو کښې زما ګلبدن راوړ
که په دام کښې ئی آهو د ختن راوړ

خاصیت لری د ګل غنچه دهانه
پس له کاله دی څو ورځی دیدن راوړ

چه زما په آتشین آه نرم نشه
زړه دې سخت راته تر سنګ و آهن راوړ

شمع ځان تر مرګ پخوا ژاړی عالمه!
د فانوس په بهانه ئی کفن راوړ

نن شیدا له ځانه سیر دی لکه شمع
ستا محفل ته ئی بیسره ګردن راوړ

❀ ❀ ❀

شپږمه نمونه

لکه زرکه د رفعت په کهسار باندې
له خندا سره په سرو سترګو ژړا کړه!

بار د هر خس و خاشاك پخپل ګردن وړه
حوصله دی په مثال د لوی دریا کړه!

تر غرمې دی د افتاب زوال لیده شی
وعالم و ته زړه صاف لکه سبا کړه!

په هر آن کښې پر بوتل دی لرزان اوسه
تواضع په اوج د موج غوندې پیدا کړه!

چه راحت درځخه ستړی ستومان مومی
خپل صورت دی لکه سیوری د بیدیا کړه!

چه دی مخ لکه د صبح صادق سپین وی
په هر کار کښې له عالم سره رښتیا کړه!

سایه وار محتمل د سنګ و خار شه
چه په لار د رفاقت درومې وفا کړه!

چه اقوال ئې په خلاف د احوال وینم
اعتراض په خامه طبع د شیدا کړه!

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه نمونه

په مزار مې د ګیاه ښاخونه نې شوه لامې زړه په جوش د آه و فغان پردی
خوار خسته ئې دې هر لور په نمك سوی لا هغسې د اسمان نمکدان پردی
وړی زه لکه مخمل د غفلت خوب یم که په شور کوی و بازار د کاشان پر دی
په احوال ئې شه خبر د مصر عزیزه! په ناله د بېکنا هو زندان پر دی
زما، یو ګل د لنشین لکه غنچه شه که د ګلو په انواع ګلستان پر دی
د لیلې ادا که نشته شیدا ولې؟ په شورش د لوی جنون بیابان پر دی

❀ ❀ ❀

اتمه نمونه

هر قاصد چه روان شوی په تورتم دی پریوتلی هغه دم لکه شبنم دی
د لیلی په رګ نشتر قیس مجروح شه که ئی نه وی دا صفت کله همدم دی
په معنی کښې ئی لیده کښلی صورت شی که مبنی په دا دیوان بیت الصنم دی
چه جرعه ئی د ساغر نشته د میو په قطره ئی قادر نه بولم که یم دی
رغیده ئی لکه برق معاً فوراً دی تا چه ایښی په هر زخم خپل مرهم دی

چه سایه کاندې مدام په سر د ستړو
(شیدا) شام د غریبۍ عجب عالم دی

❀ ❀ ❀

شیدا په یوه ځای کښې عبدالقادر خان هم یادوي او د یوی مسری ستاینه یې پدی ډول کوی:

شیدا خوښ په دا مسرع عبدالقادر کړ دلبر مخ را نه ښئی په هر آئین کښې

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴) علیخان خټك(۱) 23

دا نوموړی شاعر چه پلار، نیکه، غور نیکه دری واړه ئی شاعران تېر شویدی په پښتو کښې یو ښه وړوکی د شعر دیوان لری چه ډیر خواږه اشعار پکښې شته، مګر د ده دیوان لکه د شیدا دیوان په نازکخیالیو او پیچیده مضامینو نه دی ډك او ساده شعرونه پکښې ډېر دی. هغه څوك چه شیدا د حمید شاګرد، یادوی او حمید د یوه سبك پالونکی او لرونکی بولی علیخان د رحمان بابا شاګرد او د ده د سبك پیرو ګڼی، ځینی وائی چه علیخان د خوشحال خان په سبك روان دی او د خپل نیکه پیروی کوی.

څوك چه د علیخان دیوان ببرته کړی او د ده حال د ده په اشعارو کښې ګوری معلومېږی چه دی هم د عشق له درد و غمه لکه حیمد ډېر شکایتونه لری او عشق ته نږدی نږدی په هماغه سترګه ګوری چه حمید ورته کتلی دی.

عشق:

که د عشق معنی دی نزده درته وایم	ځکندن دی تر انجامه له آغازه
عقل شرم، قراری د سری یوسی	لفظ د عشق به خبر درکړی له دې رازه

❁ ❁ ❁

هیڅ اثر به ئی د عقل پاته نشی	په هر زړه باندی چه وکا اثر مینه

❁ ❁ ❁

چه سودا د محبت کا په جهانکښی	د جهان دغم محنت ئی اجاره کړ

❁ ❁ ❁

نېکان ځکه جنتیان دی چه مین شی	په دنیا کښې ورښکاره کا سقر مینه

❁ ❁ ❁

خټی د عاشق چه لا اخښلی ملایکو	غم ئی لکه بوس هسی ورګډ کړ په خمیر کښې

❁ ❁ ❁

د عشق باز مې په خاطر کا پنجه خښه	شوکوی زما د زړه د ځیګر غوښه

❁ ❁ ❁

شیخ ومحتسب، رقیب، نصیب، هجر، چغل، عشق	دا اوه په ما اوه اسمانه نړوی

۱: د افضل خان ځوی د اشرف خان نمسی، د خوشحال خان کړوسی، د کاظم خان شیدا ورور دی له (۱۱۵۰ هـ) څخه وروسته ئی د ژوند پته لګېږی او تر (۱۱۸۰ هـ) پوری ئی ژوند په یقینی ډول معلوم دی ځکه چه پخپله یوه بدله کښی دغه کال پدی ډول شئی.
سن د هجر غرو، سردکانی تری کمتر و. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❁ ❁ ❁

همدغه د عشق او مينې غمونو عليخان داسې حد ته ورساوه چه ژړا خو لا څه کوې چه خندا به ئې هم له درده وه لکه چه وائی:

وازه خوله لکه پرهار له درده خاندم   ستا جفا ته له حيرته خندا راغله
لکه وخاخی شونتې د اور له تاوه   هسې ماله نن له سوخته ژړا راغله

❁ ❁ ❁

په چا باندې چه غم دغه راز استيلا وکړی او د هجر محنتونه پری راشی د هغه فريادونه بيا لرې لرې ځايو ته رسيږی او زمانه ئی تر ډېرو وختو پورې ساتی يعنې د يوه مهجوراوديوه رنځور فرياد ډېر فرق لری او يو راز نه وی.

د رنځور فرياد خو خپله خونه اوری   د مهجور سړی فرياد ځی په خو کروه

❁ ❁ ❁

دغه فريادی شاعر چه کله ئی له خپله بخته او کله ئې له عشق او مينې شکايتونه کړيدی، يو وخت ئی د شکلو له جفا او هجرانه او بل وخت ئې له رقيبانو او ناصحانو خپل ګريوان ځيرلی دی د ده له فريادونو د عشق سندرې جوړې شوی چه اوس په زړونو اثر کوی او د دردمنو درد زياتوی.
يو وخت عليخان د ناصحانو خبرو پوزې ته راوستلی دی او وائې:

ما چه ناصحان له خپله عشق اړوی   عشق په مثال اور دی په پوکی ئی سړوی
شيخ راته تاروه تار وه ويل د نصيحت کا   لامی د پرهار د پاسه مالګې دوړوی
خود له درده شين له ځان پکو ناست يم واعظه   شيخ و محتسب دی ژبې سمی غړوی
شيخ و محتسب، رقيب، نصيب، هجر، چغل، عشق   دا اوه په ما اوه اسمانه نړوی
سر مې په ميدان د محبت کښې ايښی ګوی دی   خدايزده چه خوبان به ئی تر کومه رغړوی
ورشه اي ريباره د وصال زيری تری راوړه   څو به رنځوران په انتظار کښې کړوی

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ریبار چه ځی له هغی خوا لکه چه کوم نبه خبر راوړی او علیخان ته یو داسی مجلس میسرېږی چه هلته غیرو غماز نشته او یوازی دی او یار، مطرب او ساقی ناست دی (یوازې ورته ځکه ووېل شوه چه مخالفین پکښې نشته او ټول خپل دی) ځکه خپله سندره بل راز شروع کوی او وائی:

پورتـه شـه! سـاقی قاضـی معزولـه مـلا کـار کـا — راکـړه پیـالې خلـی نـه لا داشـته نـه هغـه
راشه! ډمه وخت دی محتسب شیخان اوده دی — و وایـــه بـــدلې نـــه لا دا شـــته نـــه هغـــه
غـړوکـړه پـر ګلـوژمـی لاړ شـه خـزان پـس دی — مـــالوزه بلبلـــی نـــه لا داشـــته نـــه هغـــه
زیـری دی وی یـاره رقیـب ړونـد غمـاز پکـور شـه — راشـــه کـــه خملـــی نـــه لا داشـــته نـــه هغـــه

❁ ❁ ❁

دا راز د امید واری او بېغمی سندرې د علیخان په دیوان کښې ډېرې کمی دی او په نیست حساب دی نو که غواړی چه د یوه دردمن او غمجن زړه آه و فریاد واورئ دی خپل شکایتونه مونږ ته پدی ډول بیانوی:

زمانه او بخت:

زمـــانې راســـره واخســـته یـــك لختـــه — هـره ورځ پـه مـا راځـی سخته پـه سـخته
ژړا رعد، باران او ښکو به مې ویښ کړو — کـــه اوده وای ولـــی مرئـــې زمـــا بختـــه

❁ ❁ ❁

جفا:

پښې ئی ښکلوم د جفا زهر مدام څکمه — هم لکه مجنون هسی یار نشوم د لیلی
ښـکلی د مجـاز خـو د جفـا تحصـیل تمـام دی — نـه دی خبـر شـوی د وفـا لـه مسـلی

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هجران سندره

یـار مـی پـه خـاطر د جفـا اور ولګـاوه
مـا چـه مړکـاوه هجـران پـری نـور ولګـاوه

مـائي لالـه دره سـوال جـواب مونـدلی نـه و
زر بیـا سـپی رقیـب راپسـی شـور ولګـاوه

خـوږ زړه مـي یاربـه کـړو پـه ترخـو ترخـو خبـرو
دائـی پـری د مـالګی تـود ټکـور ولګـاوه

بـاغ زمـا د ګلـو زاغ لـوټی زه ورتـه ګـورم
خدای می په ژوندونی میراث خور ولګاوه

یـو وصـل د یـار کـه مـی مونـدای پـه زر سـفره
اور بـه مـی هـزار ځلـه پـه کـور ولګـاوه

ځکـه ښایسـته شـوه کشـیده زمـا د شـعر
مینـی د ګلـرخ پکښـې انځـور ولګـاوه

کښـیووت علیخـان پـه هسـی شـوږو خونـه چـوړو
وژلـه ئـی زده نـه وه پـری ئـی لـور ولګـاوه

❀ ❀ ❀

دغه راز شکایتونه نور هم هر ځای کوی او وائی:

خلقو خو به وي چه پټ په فعل کښي ضمیر وی
ما فعل جفا ولید څرګند ستا په ضمیر کښي

❀ ❀ ❀

ژوبـل زړه بـه دی روغ نکـړی علیخانـه!
پسـی مـه ځـه جراحـان دی طبیـب نشته

❀ ❀ ❀

علیخـان بـه لـه هغـو نـه څـه ګلـه کـا
چه برسېره پوست ئي سپین خوی ئی دروی

❀ ❀ ❀

ستا جفا خو قبلوم ولی تر کومه؟
له وفا زړه صبروم ولی ترکومه؟

د ډېر ظلم حال دي نه وایم وچاته
ټول په زړه کښي ځایوم ولی تر کومه؟

د رقیب تیره ویل له حده تیر شوه
ستا په مخ به ئي تېروم ولی تر کومه؟

زه خبـریم تـا ویلـی لاپخـواو
چه فلانی به رنځوم ولی تر کومه؟

❀ ❀ ❀

ستا ابرو یو زه کړمه بـي قـدره بـی تمکینه
خوږ عمر می تریخ شه په سرو شونډو شکرینه

واړه معشوقی که له عاشقو بی پروا وای
نه به مره له هجره په فرهاد پسی شیرینه

دا می له جنونه دماغ وران شه سودائی شوم
یامی په زړه واو رېده د تورو زلفو مینه

ستا د مخ سرخی زما زردی چه روز افزون ده
سری شونډی دی تل خوری زما خوار د ځیګر وینه

سپین انګکی تور کاکل ئي نقش دی په زړه کښي
ځکه پروا نه کا عاشقان له تورو سپینه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرۍ شوندی نرۍ پوزه نرۍ وروځی　　خدای دغه بهانه زما د لاغری کړه
بی له پوهی بل څه خیز راسره نه و　　چه تحفه می استقبال ته دیاری کړه

❁ ❁ ❁

د عشق او مینی همدغه سوزو ګداز د علیخان په زړه کښې دومره حرارت او سوی پیدا کړی چه د دنیا د سولو امید ترینه کوی لکه چه وائی:

حق حیران متحیر یم دی دنیا ته　　چه لانه می ده د آه په لمبو سوې

❁ ❁ ❁

له همدغه آهه دی خپله معشوقه هم پدی ډول وېروی:

وچ لکه درومه شوم اور د مینی ته وانښه شوم　　نرم تر او به شوم ویره کړه زما له آهه
سخت زړه به دی موم کړم خپل احوال که در معلوم کړم　　ولی دی محروم کړم د چشمانو له نګاهه

❁ ❁ ❁

سره له دغو ټولو زحمتو او سختیو چه ده د عشق په لار کښې لیدلی دی بیائی هم په عشق او مینه کښې څه نقصان نه دی راغلی او دومره محبت ئی په زړه کښې و، چه که چا مینه پور غوښتلی نو ده ته به راتله لکه چه وائی:

که درخوږوای نن له تابه ئی ښایست غوښت　　آدم خان به ووړ د مینی پور له ما

❁ ❁ ❁

که خوبانو له علیخان سره څومره جفاګانی کولې بیا هم ده بی یاره عمر ژوند نه باله او ویل ئې:

دا بی یاره عمر شمار په ژوندون نه دی　　ما رښتیا وایه و یار ته د جان لفظ

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معشوقو هر حکم ده په سر او سترګو منلی دی لکه چه پخپله وائی:

بـل جــواب علیخــان نــزده د خوبـانو　　خـو هر حکم تـه ئی وائی چه په چشم

❁ ❁ ❁

علیخان وائی زه له خدایه جام جم نه غواړم بلکه د حقیقت له جامه محبت غواړم.

محبـت د حقیقـت لـه جامـه غـواړی　　علیخان له خدایه نه غواړی د جم جام

❁ ❁ ❁

نوم د مجاز اخلی، بلبل د حقیقت د ګل دی　　څه تپوس نه دی علیخان چه په مرداره ګرځی

❁ ❁ ❁

علیخـــان لـــه فـــانی مینـــي　　ګــــوتی وینـــکی پـــه ربـــتیا

❁ ❁ ❁

زمونږ دغه د حقیقت جام غوښتونکی شاعر چه عمر ئی په غمونو کښي تیر شوی یوازی له خوبانو او رقیبانو شکایت نه کوی، له خپله بخته، له خپلو تالو او د زمانی له فتنو هم پدی راز خپله ناراضی ښکاره کوی:

که طالع مي مبارك بخت می میمون وای　　لـه فتنـو د زمـانی څـه خـو مـامون وای
ما به ونسکو هسی شعر په سوزش کښي　　چـه لایـق بـه دلیلـی او د مجنـون وای
پښـــتنو بـــه د میـــرزا شـــغل ونکـــړو　　کـه خبـر زمـا د شـعر پـه مضـمون وای
سـتا د لبـودي حکمـت تـه بـه حیـران و　　کـه پیـدا زمـونږ پـه عصـر افلاطـون وای
غـم د ترکـو لکـه فـرض لازم تـل شـه　　البتـه قضـا کیـده بـه کـه مسـنون وای
علیخـان د زمـانی پـه چـال نـن پوشـه　　هره ورځ وائی اوس دریغه که پرون وای

❁ ❁ ❁

پدی شعر کښي علاوه پدی چه له بخت او طالع څخه ناراضائی لیدل کیږی دا هم ورځنی معلومیږی چه د ده په وخت کښي په پښتو کښي د میرزا د دیوان شغل زیات و، او ده د هغه په اشعارو د خپل شعر برتری غوښته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لامله چه د عليخان په اشعارو کښې د ده د افکارو او شاعرانه اقتدار يا د ده د حال احوال تصوير معلوم شی دا څو شعره ئې د نمونو په ډول وګورئ:

لمړی نمونه

تاروګی په پتنګانو حساب نه دی — نفسانی په عاشقانو حساب نه دی
چه نه مهر محبت لری نه مالګه — سپين ږنګر دی په خوبانو حساب نه دی
هر غنی چه دلجوئی د فقير نه کا — زراندوز دی په غنيانو حساب نه دی
د بغل په کتاب څه شی علم بويه — هر صحاف په ملايانو حساب نه دی
چه د قام بهبود ته نه ګوری بيسوده — زورور دی په خانانو حساب نه دی

دوهمه نمونه

ښه يم که بديم خدای ته معلوم يم — غليم ته کاڼی او دوست ته موم يم
خواږه ته خوږ يم کاږه ته کوږيم — سموته سم يم تريخ ته زقوم يم
د يار مريی يم په هسکه غاړه — که دی ظالم شی زه ئی مظلوم يم
په ځای ويل کړم پوله ايښول کړم — جاهل ته ګونګ يم ممسك ته شوم يم
په خدای کا دايم چه درته وايم — که خدای می نه کا چيرته يم کوم يم؟
عليخان وايم حيران په دا يم — چه ډير دی وسوم ولی لاوم يم

دريمه نمونه

يار آشنا چه کبرجن شی مه ئی وينه — چه بی پته دروغجن شی مه ئی وينه
که دی ورور که دی عزيز او که دی يار وی — چه کاسير او بدلمن شی مه ئی وينه
که هر څو دی دلبری او دلجوئی کا — ناديده چه دولتمن شی مه ئې وينه
چه آشنا د حقارت په سترګو ګوری — که رستم نريمن شی مه ئی وينه
بی اخلاصه اقربا واوره پردی دی — که دی پلاروی چه دښمن شی مه ئی وينه
که ئی مخ ترينښې سپين وی په دا څه شو — چه خاطر دی ترې خيرن وی مه ئی وينه
چه په مال پسی پخپله لړګی واخلی — که ئی دوغ واړه روغن شی مه ئی وينه
چه بی آبه بی حرمته پکښې اوسی — هغه ځای که دی وطن شی مه ئی وينه
که هر څو په صورت روغ وی عليخانه — چه په خوی خصلت پمن شی مه ئی وينه

څلورمه نمونه

درست له غمه ناقراریم لکه وم
آشفته په غم د یاریم لکه وم

طبیب خپه راځه ونیوه چه جوړ شه
زه هم هغسی بیماریم لکه وم

د یارۍ د باغ می ګل بوی کړی نه دی
هره ورځ ئی خوړ په خاریم لکه وم

که خزان ئی د خط ګل کړو د مخ مړاوی
هم بلبل ئی د ګلزاریم لکه وم

ستا زده ستا پټو نیتونوزده دلبره!
زه خو هغه خدمتګاریم لکه وم

❁ ❁ ❁

پنځمه نمونه

هله مې د حقیقت له جامه شومه
چه ځان خلاص کړی له ناموس اوله رسومه

ډېر د طمع ودانی ته هڅه مکړه
ګوندی څټ ته به دي پرېوزی د غم لومه

طالبان خو په حصول د معنی پړه دی
ته په څه صورت پرست شوی نا مفهومه

د نفس پوله درته غر د کوهستان دی
په ظاهر صورت ئی پوخ په معنی اومه

په عظیم دریاب کښې ګډیم نه پوهېږم
چه آغاز ئې دی له څه انجام له کومه

رب د هسی مشکارانو په لاس ورکړم
چه د باز تفاوت نه کاندی له بومه

علیخان د هغو خلقو خانه زاد دی
چه سنګین خاطرئی نرم کړ تر مومه

❁ ❁ ❁

شپږمه نمونه

چه د خیال په لاسو تن د دلبر نیسم
د هلك په دود په لاس کښې قمر نیسم

توری زلفی سپین رخسار ورځخه غواړم
ځکه خدای ته لاس په شام و سحر نیسم

د کوڅی ګوت به دی پری نږدم رقیب ته
اپریدی شوم و مغل ته خیبر نیسم

چه د پله خاوری دې باد راباندی راوړی
هغه خاوری به په منښك و عنبر نیسم

وایم اوس به د همزولو سره راشی
په هر ځای ورته د لوبو ګدر نیسم

چه ئی بوی د زلفو شته مناسب ندی
چه به پوزی ته د منښکو مجمر نیسم

که یو ګوټ شراب د خپلی جوتی راکړی
هر یوڅاڅکی به ئې په جام د کوثر نیسم

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه نمونه

پسرلی مـی د خـزان پـه نـا تـار تېرشـه
ما لا ګـل بـوی کـړی نـه و بهار تېر شـه
لامـخ پټـی غـوټۍ نـه وی تـازه شـوې
چـه بیا دور نیمـه خـوا د ګـلزار تېـر شـه
اوس که ځان وهم که خاورې په سر نولم
په هیڅ رنګ به بېرته نه راځـی وار تېرشه
مـونږ لا اوس بـوس و کنـار وو نـدا وشـوه
چه را پاڅه وخت د بوس و کنار تېر شه
د بلبـل اسـره خـوره شـوله د ناسـتې
چه د باغ په څنګ راته په چغار تېر شه

اتمه نمونه

ښـکلی ښایسـته ئـی د ښایسـت د ملـك اربابـه
بـی زرو نوابـه، بـی نـوکره بـی سـپاهه
شـال خـور پـه اوروورِی آب و تـاب لـه پرښـتوورِی
زرونـه پـه ولجـو ورِی راځـی مسـت لـه خانقاهـه
زړه قالب ته جان ئی زما څه د ټول جهان ئې
لا پـه هـر چـا ګـران ئـی د خوبـانو شاهنشـاهه
ستا د در ملنګ یم تـه ډیـوه زه دې پتنګ یم
خـوار بی نام و ننګ یم مکـړه ننګ لـه خاك راهه
یار خـوخـوب خصلت دی زما واړه خپل شامت دی
یـا سـتا مصـلحت دی ای رقیبـه جفـا خواهـه
ټـک د پنـارس وی مـاوی بـازئی تـه ټپـوس وی
زر کلـه وی مـس وی غلـط شـوم لـه اشـتباهه

نهمه نمونه

څـه خـو راشـه نـن د عشـق د مړو پـه څلیـو
ورتــه وایــه ای د هجــر تېــغ وژلیــو
چـه د عشـق د ځکنـدن پیـالی مونـوش کـړی
شـهید ګـی مـو مبـارك شـه خـدای بخښـلیو
چـه د تـورو زلفـو سـیوری پـه چـا وشـی
بـی مجالــه وی د تــور دېــو لــه وهلیــو
خلـق وائـی چـه طوطیـان دا د چمـن دی
خــو فریــاد دی د مژګــانو د ویشــتلیو
د جنــت مــانۍ زاهــد تــه مــا بخښــلی
علیخـان تـه دی خـدای پرېـږدی در د ښـکلیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدی څو شعرونو کښې سلاست او رواني، ساده‌ګي او خوږوالی، له ډېر ملاحت او فصاحت و بلاغت سره یو ځای شوی او د پښتو مخصوصو محاورو او خوږو عباراتو پکښې ډېر زیات خوند پیدا کړیدی.
دغه مخصوص تعبیرونه چه پدی اشعارو کښې ګورو لکه: مه ئی وینه – اور لګول – د لوبو ګډرنیول – اسره خوریدل – غټې او په ځیر کتل – په تور و سپین پروا نه کول – د عشق د مږو ځلیو ته را بلنه – د ځګر وینی خوړل -څټې ته لومه پرېوتل – د ګلو باغ لوټېدل – سپین ډنګر په خوبانو نه حسابول – د تورو زلفو سیوری په چا کېدل ستا پټو نیتو زده ویل – طبیب خپله خپه نیول – اپریدی کېدل او خیبرنیول – په خوی و خصلت پمنېدل او داسی نو ... د پښتو په ادب کښې زښت ډېر قیمت لری.
هغه ادبی کیف او حلاوت یا ملاحت چه د هرې ژبې په ادب کښې موجود وی او بی د ژبې له اصل خاوندانو نور څوك پرې نشی پوهېدای یعنی ترجمانان ورځنی محروم دی او یوازی اهل لسان ئی څکلی شی یا په بل عبارت د هری ژبی د ادب هغه مخصوصه برخه چه په بله ژبه کښې عیناً نشی راتلای د همدغسی مخصوصو تعبیرونو او محاورو په آهنګ او د ژبی په مخصوصو مصطلحاتو کښې ځای لری نو داشی باید د پښتو په ادب کښې قیمتی ځیزوګڼو او د علیخان شاعری پرې وستایو.
علاوه په دغه ادبی مالګه چه پدی اشعارو کښې شته د اصل مضمون او معنی په لحاظ هم دا شعرونه هر یو پخپله موضوع کښې لوړ قیمت لری، کله چه علیخان د خپل پسرلی ژر تېرېدل او خپله نامرادی یا د وخت او فرصت ژر له لاسه وتل بیانوی نو وائی ما لا ګل نه و بوی کړی، مخ پټی غوټیۍ لا نه وی تازه شوې چه بهار او د ګلزار نیمه خوا دوران تېر شو او د بلبل اسره خوره شوه.
تر څو چه ما ورته غټې او په ځیر کتل هغه لکه رخشنده برق تېرشه او که ځان وهم او که په سر خاوری بادوم وار تېر شوی او په هېڅ رنګ بېرته نه راګرزی.
همدارنګه کله چه د اخلاقی معایبو په بیان شروع کوی نو هغه ټول عیبونه چه یو سړی د پښتنو په نظر کښې بد ښکاره کوی یو یو ښئی او سړی پوهوی چه پښتانه کبرجن، دروغجن، کاسیر، بدلمنی، نادیده، سپك نظری، بی اخلاصه، خاطر بدوونکی، په مال پسی لړګی اخستونکی، بی آبی او بی حرمتی، په خوی و خصلت پمن والی یا داسی نور عیبونه او عیب لرونکی نه خوښوی او نه ئی وینی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل ځای کښې چه اخلاقي تعلیم کوی نو وائی که د حقیقت له جامه څه شومی خپل ځان د ناموس او رسومو له قیده خلاص کړه، د طمع دانی ته هڅه مکړه، صورت پرست مه اوسه، د نفس پوله له مخی واخله او د معنی او موالی درنه لری کړه.

په غزلو او عاشقانه سندرو کښې ئی هم ډېر نزاکت او خوږوالی موجود دی او همدغه راز اشعار د ده اصلی آهنګ بلل کیږی ځکه چه نوری خبری ئی په دېوانکښې ډېری لږی دی او بی د عشق له سندرو نوری خبری نه کوی، د ده په غزلو کښې ځینی بیتونه داسې هم راځی چه د ده ملائی او علم پکښې ځان ښکاره کوی او پوهېدای شو چه دی په دینی علومو، په فقه او صرف و نحوه او منطق کښې د معلوماتو خاوند و، او کولی ئی شوه چه په غزلو کښې هم ورځنی کار واخلی لکه پدی لاندی شعر کښې.

څه شی که د یار له غمه ډېر په واویلایم
بیا خوئی له خیال سره مدام په مشغولایم

غم د تبسم په جامه نغاړم له وګړی
تل لکه ګلاب په پرېشانی کښې په خندایم

پلار می د غنم دانې را وویست له جنته
زه لا طمعدار د غنم رنګو د وفایم

ډېر څه قبلوم د یار د غم سیندونه نغړم
شګی غوندې پروت تږی په غاړه د دریایم

مړ به وم تراوسه هومره هجر خوړك اوزه خوك
واړه کړېدلی د وصال په تمنا یم

سپین یم په خاطر کښې په تحقیق د یار له مخه
خلقو ته بدنام د تورو زلفو په سودایم

ښه می منظور نشوه په نظر د خوش منظرو
لغوه می عمل شه چه مدخول د کافه مایم

هر مراد دې ورم که نتیجه زما وصال شی
پور په دواړه شرط د صغرا او د کبرا یم

اوښی وینی روکی ورکوم په پور د وصل
شوم بایع د روکو پیرودونکی د نسایم

دا بدل وزنی دی د اشنا وصل بی توله
صاف متشرع په شرع تینګ پاك له ربایم

❀ ❀ ❀

پدی شعر کښې دا مضمون چه خپل غم د تبسم په جامه کښې نغړم او لکه ګل په پریشانی کښې خاندم، د غنم دانی زما پلار له جنته را وویست او زه لا بیا له غنم رنګو د وفا طمع کوم، د دریاب په غاړه لکه شګه تږی پروت یم او د وصال په تمنا کړېږم، خاطر می د یار د مخ له نوره سپین دی او خلقو ته د زلفو په سودا بدنام یم، ښه شاعرانه رنګ لری او د علیخان د خیال دقت، تعبیری اقتدار ورځنی په ښه شان معلومېدلی شی. وروسته تر دی چه د عمل لغوه کېدلو او د کافه مامدخول ته اشاره کوی یا نتیجه او صغری و کبری

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادوی نو د خپل ملاتوب څه قدرته اظهار کوی، او ورپسی خپل فقاهت هم پدی ډول بیانوی چه زه خپلی اوښی او وینی روکی ورکوم او د وصل پور غواړم یعنی د نقدو او نیسي معامله ده چه په دغسې بیع کښې سودا او رباهم پیښیږی مګر د دی لامله چه زما اوښکی اووینی وزنی دي یعنی تلل کیږی او د اشنا وصل بی توله دی نو ربا او غاړه بندیده پکښې نشته (ځکه چه دلته جنس او قدر چه د ربا علت دی وجود نلری)

پدی ځای کښې علیخان د وصال دپاره ځانته روایت پیدا کړی چه څوك ورته حرام خورونه وائی او سره له دی چه د دلبرو سره وصل شې متشرع او په شروع ټینګ هم وبلل شی.

نو ویلی شو چه علیخان سره له دی چه شاعر دی ملا هم دی مګر هغسی ملا چه کتابونه به ئی په بغل کښې نه ګرزول او صحاف نه وو لکه چه پخپله وائی:

د بغـل پـه کتـاب څـه شـی علـم بویـه هـر صـحاف پـه ملایـانو حسـاب نـه دی

❀ ❀ ❀

دغسی ملا چه کتابونه په غیږ کښې ګرزول صحافی بولی او اصلی علم بل شی ګڼی هغه هر څه کیدای شی او په شعر و شاعری کښې هم لوړ مقام پیدا کوی، دغه راز ملایان بیا شعر او شاعری هم بده نه ګڼی بلکه وائی:

عالمـان شـعر پـه څـه ګڼـی ممنـوع ډیـر ابیـات لـه آنحضـرته دی مسـموع
عذاب نه دی نه ثواب شعر خو ثوب دی ګاه ئـی اغونـدی انسان ګـاهی سبوع
عبث پوچ دروغ ویل وی که کنځل وی بـی لـه نظمـه هـم قبـیح دی پـه وقـوع
عام له نظمه که ئی کاندی څوك په نثر ویـل مـه بویـه هرګـز غیـر مشـروع
عنوانـات دی دا ابیـات معنـون حکـم شـه بـد ګـوره د محمـول او د موضـوع
عقل نقل طبع دری واړه مـی ملـه دی اعتراض شـه پـری مدفوع بلکـه مرفـوع

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) عبدالرحیم هوتك(۱)(24)

دا هغه شاعر دی چه په لس کلنی مسافر شوی او تر اتیا کالو پوری عمر ئی په غربت او مسافرت کښی په ترکستان او بخارا تېر کړیدی پدی دومره موده کښی دا پردېس شاعر تل د خپل اصلی وطن قندهار او خصوصاً (ښه بولان) یعنی کلات په ارمان ژړېدلی او د خپلو اشنایانو په یاد کړېدلی دی – دا شاعر یوازی د پردېسی په رنځ اخته نه و، د عشق شور او تاوده جذبات هم ورسره و، او د جمال په لټون کښی هم سرګردانه و، دا لاندی بیتونه د دی خبرو تصدیق کوی:

لس کلن له ملکه ووتم بیرون شوم — په سراغ د مهوشانو جګر خون شوم

❀ ❀ ❀

پنځوس کاله زیات و کم وشوه رحیمه! — په سراغ د اشنا ناست پرترکستان یم

❀ ❀ ❀

بخارا او سمرقند می زړه زخمی کړ — غواړم پاځم په زیارت د قندهار

❀ ❀ ❀

ستا قسمت شو بخارا عبدالرحیمه! — عزیزانو اختیار تول (ښه بولان) کړ

❀ ❀ ❀

ښایسته قندهار ډېر ډېر یادومه — که هر څو ئی هیرومه نه هېرېږی

❀ ❀ ❀

زه رحیم په بخارا کښي ارزو کړم — که می خدای کړی په بلاد د قندهار ګډ

د رحیم حال و هر چاو ته معلوم دی — چه مدام ژاړی غریب په ترکستان کښي

❀ ❀ ❀

(پښتانه شعراء)

عبدالرحیم د پښتانه شعراء د لیك په قرار په قام هوتك دی مګر په یوه بیت کښي ځانته میا(۱)[25] هم وائی او احتمال لری چه په هوتکو کښي به هم ځینی روحاني کورنی میاګان بلل کیږی. دی مونږ ته د خپل ژوند قصه له ابتدا نه پدی ډول شروع کوی.

---

[1]: د ژوند زمانه ئی د پښتانه شعراء له لیکه د (۱۱۵۰ هـ) په حدودو کښی معلومېږی او د ځینو اشعارو په استناد ئی تر (۱۲۰۰ هـ) یا څه دپاځه ژوندی ګڼلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه هغــه ســاعت چــه وزووم لــه مــوره — دائـی ونیـوم پـه غېږ کښـې زمـا وروره!
پـه چـاره د عاشـقۍ ئـی زمـا نـوپرېکړ — راته وې ویل په غوږ کښې چه سر توره!
قـــرار مـــه اوســـه مـــدام پـــه ژړا ژاړه — عشـق در ننـوت پـه تـا لـه هـره لـوره
چه کلام می د دائی په غوږ و کښیووت — سـرا پـا مـی سـینه ډکـه شـوه لـه اوره
چـه پـه شـه او پـه بـدو پوهېـدم خلقه، — د زړه میـل مـی مـدام شـه لـه طنبـوره
ورځ پـه ورځ بـه لوؤيـدم پـه زړه زهيـروم — سـرو کـار مـی لـه ربـاب او لـه سـنتوره
ای رحیمــه تــا بــه هلــه مــرد وبــولم — کـه لـه عشـقه سـره ورغلـی تـر ګـوره

❀ ❀ ❀

دا مور زادی عاشق چه څومره لوئیږی هغومره ئی د عشق شور هم زیاتیږی او سره له دی چه د څوارلسو علمو ملا ورځنی جوړیږی او ډېر کتابونه لولی د عشق په جذبه دغه ټول هېروی او د اشنا د لیدو په وخت کښې ځان لکه هلك نادان ګڼی.

څوارلس علمه مې ټول هېر کړه که باور کړی — چــه دی وویــنم هلــك غونــدی نــادان شــم

❀ ❀ ❀

صــرف و نحــوه فلســفه تفســير او فقــه — ټول می هېر کړه چه می زړه په عشق خبر شه

❀ ❀ ❀

کله چه د عشق باخبری او پوهه ده ته حاصلیږی او پوهیږی چه اصلی ملائی په همدغه جنون او لیونتوب کښې ده او حقیقت ته هم هغه وخت سږی رسی چه له ظواهرو تېر شی او له معنوی اسرار و سره اشنا ئی پیدا کړی نو بیا ځان د کامل پیر په یوه سبق ملا ګڼی او د عشق د لفظ معنی دعوه پدی ډول کوی:

څوارلس عمله می ټول وکړه ملا نشوم — پـه یـوه سـبق د پیـر کامـل مـلا شـوم

❀ ❀ ❀

تلفظ معنی د عشق می دی په زړه کښې — لـه ګفتـاره د کتـاب پـه دود خـاموش یـم

❀ ❀ ❀

عبدالرحیم خپل ځان مونږ ته پدی لاندی څو شعرونو کښې راښئی او خپل دردونه او حالونه پدی ډول بیانوی:

---

١ :بی د یاره له فکره میا عبـدالرحـیمه — نور څه نکړم که بیداریم که ویده یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه منصور غوندی په دار دی هغه زه یم | چه په غم کښې ګرفتار دی هغه زه یم
چه له نورو خلقو لری ګرزی | د خوبانو خدمتګار دی هغه زه یم
چه مدام له بلبلانو سره ناست دی | په چمن کښې په چغار دی هغه زه یم
له مجنون سره چه ګرزی بیابان کښې | د لیلی له مینی خوار دی هغه زه یم

❁ ❁ ❁

د اشنا له مینی تل خانه بدوش یم | له متاعه د دوه کونو نظر پوش یم
چه په درس د عشق مشغول شوم زما جانه | د مجنون په دود مدام حیران مدهوش یم
تلفظ معنی د عشق می دی په زړه کښې | له ګفتاره د کتاب په دود خاموش یم
د لیلی د ناقی ږغ می اوریدلی | ځکه هر نفس باده غوندی په جوش یم
چه می وتړله ملا د عشق و لور ته | له هغه وخته رحیمه نمد پوش یم

❁ ❁ ❁

په تېره توره د تا چه مبتلا شوم | سرپرېکړی په بیابان د کربلا شوم
هم غبار شوم هم رانجه شوم هم طوطیا شوم | په خو رنګه شوم چه تا سره آشنا شوم
مست مو ولیدی له خوابه سر نه اخلی | هم نسیم شوم هم جرس شوم هم صدا شوم
چه د عشق خرقه می واغوسته عالمه | له قبا او له شلوار ځخه جلا شوم
چه می سترګی د یار ولیدی په سترګو | ای رحیمه! لیونی په وا ویلا شوم

❁ ❁ ❁

نیمه شپه له ځایه پاځم په ژړا شم | لور په لور په جستجو کښې د لیلی شم
خلق ټول په خوب ویده آرمیده وی | زما په سترګو خوب حرام په واویلاشم
کله ناست یم په حجره کښې تار وهمه | کله ووزمه صحرا ته په غوغا شم
غورځوم سر په هر لور طاقت می نشی | نابره چه ئی ووینم هبا شم
زه چه یار په سترګو ووینم رحیمه | ځان می هېر شی ټول د ده په تماشا شم

❁ ❁ ❁

له دی څو شعرونو به عبدالرحیم دومره پېژندل شوی وی چه دغه د خوبانو خدمتګار او په غم ګرفتار شاعر چه کله له بلبلو سره په چمن کښې په چغارو ګډ دی او کله له مجنون سره په بیابانو ګرزی دی د لیلی د ناقی په غږ دومره مست شوی چه لکه باده په جوش راغلی دی، همدغه جوش و خروش دی نیمه شپه له ځایه په ژړا را پاځوی او په لیلی پسی ئی لور په لور ګرزوی، پدی لاره کښې دی هم غبار کېږی هم رانجه کېږی هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

طوطیا – کېږی مګر کوم ځای ته نه رسېږی او د دی دپاره چه خپله محبوبا له مسته خوبه را پاڅوی کله نسیم شی کله جرس او صدا شی خو هغه سر نه را پورته کوی د عشق دغه سوی لکه چه د ده په روح او وجود کښې عمیق تاثیر کوی د ده په شعر و شاعرۍ کښې هم پوره نمایش لری او په ټول دیوان کښې ئې بې له دغه درد او سوزه نور څه نشته لکه چه پخپله هم وائی:

بی له عشقه بی له درده بی له سوزه وبه نه لولې بل شی زما په دیوان کښې

❀ ❀ ❀

کوم شاعر چه هم مسافر وی او هم عاشق د هغه دیوان باید همدغسی شی وی او بی د عشق له درد و سوزه نور څه پکښې ونه لوستل شی. زمونږ دغه مهجور شاعر لکه چه د شاعرانو او عاشقانو عادت دی په هر ځای کښې چه و، د سحر بادئی د خپل اشنا مقدم ته استاوه او دا راز خبری ئی ورته کولی:

سحر باده د اشنا په مقام ورشه زما دپاره پکښې وګرزه کوتر شه
لوی و کم چه وی ټول ووینه په سترګو په احوال سره د هر یوه خبر شه
هر یوه چه زما له حاله پښتېدو وی په ژړا ورته په اوښکو کښې احمر شه
له خوارۍ له غریبۍ له بېکسۍ نه خودې توان وی ورته زما په رنګ اصغر شه
که خبری زما دپاره درته وکړی مخ را کوز کړه زما ولوری ته چپر شه
پر لار نکړی چه به وواڼی وچاته په شتاب راشه و ما وته دفتر شه
د نسیم په زیادې به نشی رحیمه! د دلدار په لور پخپله قلندر شه

❀ ❀ ❀

عبدالرحیم لکه چه پخپله ژړېده دغسی ئی نسیم او د سحر باد هم پخپل حال ژړاوه او متاثر کاوه، او هر چاته ئې د ژړا توصیه کوله، د همدی لامله ئې هغه زهد او طاعت هم نه خوښېده چه سوزو ژړا به ورسره نه وه ځکه ئی د ځینی زاهدانو په مقابل کښې رندان خوښ و، او له ریا کارۍ یا وچ طاعت څخه ئی بد راتله له دی لاندې بیتو څخه د ده فکر او نظر څه نه څه معلومېږی:

وچ طاعت د زاهدانو په دود مکړه شپه او ورځ په ژړا ژاړه نالان اوسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

❀ ❀ ❀

زاهدان واړه په وچه ویاله ناست دی
زه غوته تللی د عشق په لوی دریاب یم

❀ ❀ ❀

د رندانو کره ورشه څه به مومې
په هیڅ رنګ د زاهدانو مهمان مشه

❀ ❀ ❀

می پرست یم سر و کار می له شرابو
زاهد نه یم چه مدام تسبی شمېرمه

❀ ❀ ❀

زه له یاره سره پروت شونډی ئی زبېښم
زاهد سل دانی په لاس ورك په حساب کښې

❀ ❀ ❀

چه منصور غوندی شور نلری په سر کښې
درته وایم په طلب کښې د دار مشه

❀ ❀ ❀

منبر وسوزه په اور کښې شراب وچښه
درته وایم خو د زړونو ازار مکړه

❀ ❀ ❀

ای زما زړه له هر چا سره یار مشه
بیهوده بنده د هر رنګ دربار مشه

د کامل او مکمل پر دربار اوسه
که هر څو ئې بد ووینی بیزار مشه

چه له عشقه خبر نلری په عمر
زړه ئې مړ دی د هغه یار غار مشه

دستار واچوه له سره سرتور کښېنه
لکه شیخ پر لوئیدو د دستار مشه

❀ ❀ ❀

د عبدالرحیم شهرت:

مشهور شوی می پرست یم په جهانکښې
مجنون خط د تسلیم را کړ بیابانکښې

عالم ټوله په یقین سره خبر دی
بی له عشقه هنر نلرم په ځانکښې

له هلکینی تر اویاؤ کالو پوری
ګرزېدلی یم د مینی په بوستانکښې

❀ ❀ ❀

ښائي چه د عبدالرحیم معرفي لږه غوندی شوی وی او د ده پخپلو شعرونو او بیتونو کښې د ده حالات او خیالات څه نه څه څرګند شوی وی، اوس ئې یو څو نور شعرونه هم د نمونو په ډول وګورئ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړی نمونه

چه په زړه کښې د اشنا مینه لرینه — نښانې ئې ښکاره کیږی له جبینه
چه ئی ستا صورت لیدلی وی جانانه — د جنت حوری په زړه کله ورځینه
که زاهد ستا سترګې ولیدی په سترګو — اور به درست په خانقاه ولګوینه
که دی بوی د محتسب په دماغ کښیووت — په دره به اول خپل ځان و وهینه
بی له فکره د خپل یار عبدالرحیمه! — خراب زړه می کله بل فکر لرینه

❁ ❁ ❁

دوهمه نمونه

شکر کارم چه تل مست یم په صهبا کښې — زاهدانو غوندی نه یم په ریا کښې
د هر چا دی ګوښی ګوښی روزګارونه — د عاشق روزګار د یار په تماشا کښې
سوداګریم په بازار کښې د شرابو — خریدار به می تل مست وی په سودا کښې
آرزو مندوی هر سړی و یوه شی ته — زه مدام یم د اشنا په تمنا کښې
بی له یاره که به بل مقصد لرمه — ګرفتار دی شم رحیمه په بلا کښې

❁ ❁ ❁

دریمه نمونه

که هزار ځله تقوی پرهیزګاری کړی — ښه دی نشته چه مدام دل آزاری کړی
که د شپی نمنځونه کړی په ورځ روژه ئی — خیراتونه هم په یاد کښې د باری کړی
هم مدام په ژړا ژاړی قرآن لولی — عمر ټول تیر په دعا او په زاری کړی
که دا ټوله په ځای راوړی چه مذکور شوه — کور دی خور دی چه د زړونو خرابی کړی

❁ ❁ ❁

څلورمه نمونه

ای زاهده ته چه دا رنګه بلا کړی — همېشه دی لاس نیولی دی دعا کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سل دانی دی تل نیولی دی په لاس کښې   سوداګر ئی حسابونه د دنیا کړی
ورد اورا د به دی له لاری کارا منعه   واړه ترك وهه که مینه په رښتیا کړی
کله دیګ کله کوزه تر اوبو باسی   کله ناست لکه دوبی سپینه قبا کړی
ورد اوراد زهدو تقوی چه درته ګورم   بی له ذوقه بی له شوقه دایما کړی
دا دی واړه خامکاری ده برادره   فکر بل کړه که ارزو د دلربا کړی
ای رحیمه ریاکار به په لار نکړی   که کشاف غوندی کتاب ورته معنا کړی

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

مقید لکه زاهد په اذکار مشه   پخته کار اوسه په عشق کښې خامکار مشه
چه په قدر او قیمت دی نه پوهېږی   له هغو سره هرګز یار غار مشه
خدای پخپله ستا د رزق ضامن شوی   له عالمه د ډوډۍ منت بار مشه
که ته غواړی چه په دوه کونه عزیز شی   بی له خدایه د مخلوق طمعدار مشه
خاموشی ده لویه برخه که پوهېږی   د واعظ په دود په بند د ګفتار مشه
ناخوانده له کوره مه اوزه که مرد یې   چه دی نه بولی مېلمه د خپل پلار مشه
که به لویه درجه غواړی رحیمه   څو دی توان دی بنه کوه دل آزار مشه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) احمد شاه بابا(۱)26

هغه د تخت و تاج خاوند چه د پښتون په تاریخ او د جهان په نومورو شاهانو کښې لوړ مقام لری د شعر او ادب په دنیا کښې هم بی برخی نه دی او د عشق او محبت له عالمه هم پوره خبر دار دی دا ستر پادشاه وائی چه زه د بیخبری په خوب ویده وم مګر د بلبل نارو راویښ کړم ځکه اوس لکه بلبل په چغاریم او نه پوهېږم چه د کوم ګلزار بلبل شم.

زه بیده وم خبر نه وم — د بلبل نارو بیدار کړم
چه د ګل په خیر ئی مخ دی — پری بلبل غوندی چغار کړم
مهرویان لکه ګلونه — زړه بلبل د کوم ګلزار کړم؟

❁ ❁ ❁

دا د عشق او شعر کرشمه ده چه د لوی اقتدار او سلطنت خاوند هم د حسن و جمال په مقام کښې له قلندرانو او ملنګانو سره برابر وی او څه چه په دنیا کښې د افتخار او عزت اسباب ګڼل کېږی هغه ټول ئی له نظره غورځوی ترڅو چه د لیلی دربار ته بی له عجز و محبته نور څه وړاندی نکړی ځکه احمد شاه بابا خپلی محبوبا ته دا رنګه عرضونه کوی:

که زه نوریم ستا د کوریم محبوبا — هسی نه چه د پېغوریم محبوبا
نه د اصل لافی کړم نه د خبرو — اور لړونی ستا د اوریم محبوبا
که دا ستا نظر پر ماوی تر نمر لوی یم — که نظر کړی هومره نوریم محبوبا
که قدم زما په سر ږدې ای دلبره — زه خو خاوری ستا د لوریم محبوبا
له احمده مه غواړه بیوفائی — ستا په مینه سره توریم محبوبا

❁ ❁ ❁

زمونږ دغه بابا او پادشاه شاعر چه د ښایست او ښکلیتوب په مقابل کښې نه د اصل لافی کوی او نه د خبرو بلکه ځان د عشق د اور – اور لړونی ګڼی او دی دربار ته بی له

۱:د (۱۱۳۵ هـ) په حدودو کښې په هرات کښې زوکړی په (۱۱۶۰ هـ) کښې پادشاه شوی او په (۱۱۸۶ هـ) کښې وروسته تر (۲۶) کاله پادشاهی وفات شویدی. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاکسارۍ او عجز و نیازه نور څه نه تقدیموی د خپل دیوان په نورو ځایو کښې هم خپله ژړا خپله حیرانی، د زلفو قدردانی ښکاره کوی او سره له دغومره – لویه اقتداره د رقیب له لاسه لکه نور بی وزلی شاعران ژاړی مګر له خپلو لښکرو او قوت و سلطنت څخه د خوبانو په کشور کښې هېڅ کار نه اخلی د مثال په ډول ئی دا لاندی بیتونه وګورئ!

کــه هــر خــو پــه زړه نــادان یــم	ســـتا د زلفـــو قـــدردان یـــم
کــه بادشــاه د درســت جهــان یــم	غـــلام ســـتا مـــاه تابـــان یـــم
د رقیـــب لـــه ډېـــره دروهـــه	پـــه وصـــال دی هـــم ګریـــان یـــم
پخپـــل ځـــان هـــېڅ نـــه پـــوهېږم	پـــه دیـــدن ولـــی حیـــران یـــم
ســـتا د دوو ملالـــو ســـتر ګـــو	پـــه کتلـــو ســـر غلطـــان یـــم
یـــو څـــو ورځـــی مـــی رضـــا کـــړه	جانـــه څـــو ورځـــی مهمـــان یـــم
کـــه هـــر څـــو پـــه بهـــار دروهـــم	آخـــــر پاڼــــه د خـــــزان یـــــم
کـــــه بلبـــــل وماتــــــه ووې	مــــاهم زده ؤ چــــه ژړان یـــــم

❁ ❁ ❁

همیشـــه ســـوی ســـینه دریـــی ګـــرزم	چه ستا ځای نه دی په مځکه په آسمانکښې
قلنـــدر یـــا بـــه ملنـــګ پـــر جهـــان ګـــرزم	یـــا بـــه اوښـــی تویـــوم پخپـــل ګریوانکښـــی

❁ ❁ ❁

ځینو شاعرانو چه په دنیا کښې هیڅ نلرل او په خال هندوئې سمرقند و بخارا قربانول بنائی چه ځینی کسان ووائی چه هر څوك د هوا مرغان د پیسی شل خرڅوی خو چه لاس ته ورشی نو بیائی پری زړه نه کیږی مګر احمد شاه بابا خپل هغه کشور چه په ډېرو سفرونو او جنګونو ئې ګټلی و له خپل دلبره ځاراوه او ویل ئی:

دواړه ځـــــار شـــــه تـــــر دلبـــــر	هـــم مـــی ســـر هـــم مـــی کشـــور
زړه مـــــی هســـــی لیلـــــی وړی	چـــــه ځلیـــــری لکـــــه نمـــــر
مینـــــان ئـــــی پـــــه اور ســـــوی	ســـــور پیـــــزوان لکـــــه اخګـــــر
طـــــراری او هـــــم شـــــوخی کـــــا	لاس ئـــــی تـــــوری وهـــــی ســـــر
پـــــه ســـــرونو صـــــرفه نکـــــړي	د عاشـــــق کـــــاری ځیګـــــر
کـــه دیـــار پـــه عشـــق ســـر کیـــږدی	احمـــــد هـــــا لـــــه کـــــا اختـــــر

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوری! دومره لوی فاتح چه ډېر زورور دښمنان ئی په مقابل کښې مغلوب شوی او لوی لوی ملکونه او قوتونه ئی لاندی کړی دی د یوه پېزوان په اور سوزی او د حسن د توری تاب و طاقت نلری. هغه چا چه د سلطنت او شان و شوکت مزه څکلی ده او د دنیا ټول نعمتونه ئی لیدلی دی خپل سر او کشور دواړه تر دلبر ځار وی او له هر څه تېرېږی، نو که کوم د تخت و تاج خاوند خپل جاه و جلال پرېږدی او په لیلی پسی ځی دا د عشق هغه جاذبه او قوت دی چه انسان ئی په مقابل کښې اوس او پخوا کله نه دی درېدلی او ډېر زورور شخصیتونه ئی هم په مقابل کښې مغلوب شویدی.

د احمد شاه بابا په ژوند او حیات باندې د دې لامله چه دوه کتابه لیکل شوی او د ده سیاسی او نبوغی شخصیت هلته ښودل شوی او دلته ئی بی له شاعری نور څه خبری نه کوو، نو وروسته تر دی لږی غوندی معرفی د ده د اشعارو یو څو نمونې ښیو:

لمړی نمونه

نن ولاړه محبوبا ده / په ډېر حسن مهیا ده
بخته تابه ننګومه / چه عجبه یک تنها ده
چه ئی مخ ته کاته نشی / هم له لمره لا زیبا ده
له ښائست ئی نه سمېږی / که سپوږمی که ثریا ده
زه به ئی ولې تعریف نکړم / دا د دوه کونو شها ده
د کمال مخی ئی نشته / له ښوونی بی پروا ده
د کمال له برکته / هر عاشق وائی زما ده
په ښایست ئی جهان وینو / نن د هر زړګی رڼا ده
چه د یار پر برجل ورشی / که سر پرې کا زمونږ رضا ده
پرسر تللو نه وېرېږم / وېره دا چه بې وفا ده
زاری کانده احمد شاهه / پر انګر ولاړه دا ده

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه نمونه

قافله د عشق راغلی له کوم خوا ده / پر زړګی باندی مېشته کا څه غوغا ده
پرې پوهېږم زړه به بیا له مانه یوسی / چه دا هسی نن راغلی دلربا ده
ټوله یو دی که غلجی که اودلی دی / ښه هغه چه ئی د زړه ښیښه صفا ده
چه عمل ئی د نیکۍ وی مېړه هغه / که اغوستی ئی ګدله د خمتا ده
د خالق په وره قبول دی نیکو کاره / نیکو کار څخه د لوی څښتن رضا ده
پښتانه دی ټوله لاس سره یو کاندی / چه مو نن غزا هر لوری شاوخوا ده

دریمه نمونه

ای زما خرابه دله / ورشه و پوښتنه بلبله
د بېلتون یو هسی اور دی / دود ئی خېژی له ګوګله
د بهار ارمان به نکړم / ستا بهار دی تل تر تله
چه د حسن چمن وینم / تل تازه اوسې ای ګله!
محبوبا که مستغنی ئی / بیا هم ګوره ماته کله

څلورمه نمونه

ستا د عشق له وینو ډک شوه ځیګرونه / ستا په لاره کښې بایلی ځلمی سرونه
تا ته راشمه زړګی زما فارغ شی / بی له تا می اندېښنی د زړه مارونه
که هر څو می د دنیا ملکونه ډېر شی / زما به هیر نشی دا ستا ښکلی باغونه
د ډیلی تخت هېرومه چه را یاد کړم / زما د ښکلی پښتونخوا د غرو سرونه
د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم / چه په تورو پښتانه کا ګزارونه
د فرید او د حمید دور به بیا شی / چه زه وکاندم پر هر لوری تاختونه
که تمامه دنیا یوخواته بل خوائی / زما خوښ دی ستا خالی تش ډګرونه
احمد شاه به دغه ستا قدر هېرنه کا / که ونیسی د تمام جهان ملکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه نمونه

نن مې ولید ه ولاړه — محبوبا په هسکه غاړه
په ژړا مې زړګی ورک و — په خندا راته ولاړه
راته ئې ووی حال دی څه دی؟ — ای زما په غم ویجاړه
زه همېش له تا سره یم — بیا پخپل اطاق مې غواړه
که له تا سره زه نه وم — بیا ها له راپسې ژاړه

❀ ❀ ❀

شپږمه نمونه

راغله وریځ د نو بهار — ټول جهان به کړی ګلزار
ښاخ د خار کا سره ګلونه — دا قدرت د کردګار
د قدرت او به ئې ورکړی — وچ ښاخونه کړی اثمار
هیڅ نښان د ثمر نه وی — شی په څو رنګه اظهار
له قدرته ئې څاریږم — غر شی ټول ډک له اشجار
چه جهان پری تازه کیږی — تل دی اوسی دا بهار
د خزان باد دی تاړه شی — چه بلبل نشی پری خوار
هغه باد پر یار رامشه — چه ئې زلفی کا تار تار

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علماء او روحانیونو اشعار

څوك چه له فکر ومعنی سره زیاته رابطه پیدا کړی او د معرفت په لټون کښې شی یعنی په زړه کښې ئې سترګې پیدا شی او د عرفان لور ته ئی مخه شی هغه ارو مرو د یوه قوی تخیل خاوند وی او د خیال په مرسته له یوه بل عالمه الهامات اخلی، دا الهامات که په ادبی کلماتو او شاعرانه آهنګ کښې ښکاره شی خلق ئی شعر بولی او که په بله لهجه وی یو فلسفی یا تصوفی رنګ پیدا کوی. نو فلاسفه، عارفان او شاعران یو له بله معناً او روحاً نږدې دی او شعر و فلسفه او تصوف کله کله داسی خلط شی چه بېلول ئی ګران او مشکل وی، همداغه سبب دی چه ځینی کسان لکه په عربی کښې ابوالعلاً یامتنبی ښه نه پېژندل کېږی چه فیلسوف شاعر ورته ووایو که شاعر فیلسوف؟ همدارنګه افلاطون یو فیلسوف دی چه شاعر هم ورته ویلی شو او فلسفه ئی ادبی رنګ لری. په فارسی کښې مولانای روم او فیضی، حکیم سنائی او عمر خیام، بوعلی سینا او عطار په پښتو کښې میرزا انصاری او دولت هماغه راز خلق دی چه هم شعر لری هم فلسفه یا تصوف، او همدغسی اشخاصو ته موږ روحانیون شعراً ویلی شو د داسی کسانو اشعار غالباً له نورو شاعرانو څخه بل راز وی او بل ډول خوند لری اکثر علماً او ملایان تېرشویدی چه له علم سره ئې شعر هم درلود او په ادب کښې د لوړ مقام خاوندان و، مګر ځینو لکه جامی خپل اشعار له علمه سره ښکاره کړیدی او ځینو نورو لکه امام شافعی خپل اشعار پټ ساتل او ویل ئې که شعر د علماً دپاره عیب نه ګڼل کېدای نو زه به له (لبیدی) څخه نن ورځ په شعر کښې لوړوم.

په پښتنو کښې هم ځینی علماً او بزرګان تېر شویدی چه اشعار ئی پاته دی او خپله شاعری ئی نه ده پټه کړې مګر ځینو نورو خپل شعرونه هر چاته نه دی ښکاره کړی او خپل دغه هنر ئی پټ ساتلی دی.

دلته موږ د نمونی په ډول د څو تنو څه اشعار را اخلو چه پسله (۱۲۰۰ ه) څخه ئی ژوند درلود او د علمی یا روحانی شهرت خاوندان و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) میا عبدالکریم صاحب[27]:

د میا صاحب زیارت د لغمان د علیشنګ په دره کښې دی چه دغه ځای د میا صاحب دېره بولي، د ده زیارت ته ډېر خلق د ثواب په امید راځی او د سوالونو د قبلېدو ځای ئی ګڼی. د میا صاحب علمی او روحانی شهرت تر ډېرو ځایو رسېدلی او خلق پری د ښه سړیتوب او بزرګی کلکه عقیده او ټینګ اعتقاد لری.

د میا صاحب دېره د موقعیت او منظری په لحاظ یو دا راز ځای دی چه په هر چا باندې یو روحانی اثر کوی او سړی پخپلو افکارو او خیالاتو کښې ارو مرو یو تغیر او تحول وینی په دغه ځای کښې صوفیانه فکر او شاعرانه خیال قوت مومی او د زړه کیفیت او احساس و نظر هم بل راز کېږی ځکه هر څوك د میا صاحب د زیارت په تاثیر باندی اقرار کوی.

میا صاحب لکه چه پښتانه شعراء لیکی د اعلیحضرت احمد شاه بابا او تیمور شاه معاصرو او په دغه وخت کښې ئې د تدریس او لارښودنی غږ لری لری ځایو ته رسېدلی و او د دې مملکت په لویو بزرګانو او علمانو کښې منل شوی و.

میا صاحب سره له دغو علمی او روحانی فضایلو شعری قریحه هم لرله او د شعرو ذوق خاوند هم و، چه د شعر دوه نمونی ئی له پښتانه شعراء څخه را اخلو:

(۱)

که مې د حق مینه روزی شی له دوامه سره — لکه الف چه وصلت بیا مونده له لامه سره

په نالیدلی لار چه تلې توښه دی ولې نوړه — اوس د هی هی فریاد کوی له هره ګامه سره

اول دی خوب په نالیچو په پشمینو باندی و — اوس دې د ګور چنجی مستی کړی له اندامه سره

اول دی ښې لورې مانۍ یا دی باغچې جوړی کړی — اوس دی مرګی خونه اواره کړه له بامه سره

عبدالکریمه مه نازیږه په نیمګړی دنیا — د مسافرو دلته څه دی له دوامه سره

❀ ❀ ❀

(۲)

څه عجب باغ دی د سرو ګلو پری خزان ولګېد — بلبلی لاړی په ژړا ګړ پری سوران ولګېد

۱: د میا الله بخش زوی دی او په (۱۲۰۷ هـ) کښې وفات شویدی. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیل د خدای ؤچه نمرود ګذار کړ سرو لمبو ته | چه خدای ئی مل و هغه پوری ګلستان ولګېد
هغه خلق څه شوه چه پالکی ئی په هوا ګرزېدی | د مرګ له لاسه ئی مسکن په ګورستان ولګېد
شداد نمرود ؤچه دعوه ئی د خدائی کوله | لعین مردار شه څکه ځای ئی په نیران ولګېد
عبدالکریمه ولی غم کړی څله مست نه ګرزی | نبـی سـردار د دواړو کونـو پهلـوان ولګېـد

❁ ❁ ❁

(۲) مراد علی صاحبزاده د کامې:

د صاحب زاده صاحب پلار عبدالرحمن نومېده چه په فقیر صاحب مشهور و.
مراد علی صاحبزاده لکه چه د پښتانه شعراء په دوهم ټوك کښې لیکلی دی د (۱۲۲۰ ه) په حدودو کښې زوکړی او په عربی علومو کښې (لکه صرف، نحو، منطق، حکمت، فقه، تفسیر، میراث، عروض و قوافی، بدیع و بیان) د تبحر خاوند وو. ده په پښتو کښې ډېر تالیفات کړی او په پښتو باندی د یوه مهم او لوی مؤلف حق لری څکه چه پښتو او پښتنو ته ئی یو دا راز خدمت کړی چه هېڅکله نه ورکېږی. دا خدمت د قرآن کریم هغه مکمل تفسیر دی چه تفسیر یسیرئې بولې او د مراد علی صاحبزاده لوی حق په مونږ ټولو باندی ثابتوی. صاحبزاده صاحب په پښتو کښې نور آثار او کتابونه هم لری او علاوه پدی چه په پښتو کښې ښه لیکونکی تېر شویدی نظمونه او اشعار ئې هم پاته دی او په ځینو اشعارو کښې ئې خپل تخلص مراد لیکلی دی، دلته ئی یو دوه شعره د نمونی په ډول را اخلو.

(۱)

قبله

قبلـه د تـن پـرورو خـوب و خـوراك | قبلـــه د عــــاقلانو فکـــــر و ادراك
قبلـــه د دنیـــا دار و ســـــیم و زر | قبلـــه دپادشــــاهانو تـــاج و افســـر
قبلـــه د غـــافلانو ځـــان او مـــال | قبلـــه د ذاکرانـــو ذکـــر او حـــال
قبلـــه د ســـرودیانو چنـــګ و ربـــاب | قبلـــه د زاهـــدانو وی محـــراب
قبلـــه د ګمراهـــانو مکـــرو تلبـــیس | قبلـــه د عالمـــانو درس و تـــدریس
قبلـــه د جـــاهلانو وی بـــدکار | قبلـــه د ســـالکانو وی اســـرار
قبلـــه د کـــافرانو وی زنـــار | قبلـــه د عاشـــقانو مـــخ د یـــار

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبلـــــه د مشـــــرکانو دی ضـــــلال　　قبلـــــه د عارفـــــانو دی وصـــــال

❁ ❁ ❁

(پښتانه شعراٴ)

(۲)

له اوله هيڅ څيز نه ؤ خاك او به نه باد او نار　　نه دا ځکی اسمانونه نمر سپوږمی ليل و نهار
نه دا انس و جن حيوان نه نباتات سيندونه غرونه　　مګر ذات بی جهات و، تل ثابت په يو قرار
بيا د رب اراده وشوه چه زه و پيژاندی شمه　　نو پيدا د حضرت نور په محبت کړ کردګار
ناګاه نور شه په جنبش تری مرغلره شوه پيدا　　بيا د قهر نظر وشو نو دوه ځايه کړه قهار
له يوی قطرې ئی ساز کړ، هغه لوی عرش مجيد　　بيائی باد پسی پيدا کړه په قدرت سره بسيار
په دوهمه قطره باندی بيا نظر د قهر وشه　　له هيبته ئې اوبه شوه او له خوفه تار په تار
بيائی عرش په ابو کښېښود او اوبه په شادباد　　بيا د ځمکی اسمانونو عزم کړ پروردګار
بيا اوبه شولی په موج ځګ پرې راغی ډېر او تيز　　رب تری سازه کړ له ځګه او هم غرونه او شجار

او په دغه موج وهلو ډېر لوګی ورځنی ولاړه
نو تری جوړ شوه اسمانونه پکښی ستوری بيشماره

❁ ❁ ❁

(تفسير يسير)

(۳) علامه حبيب الله(۱)[28](مشهور په حبو آخندزاده صاحب)

دا لوی متبحر او منلی عالم چه د ملا فيض الله اخندزاده زوی او په کام کاکړ دی د قندهار له محققينو او د افغانستان له علمی مشاهيرو څخه دی چه د علم و فضيلت شهرت ئی تر هند او ايرانه هم رسېدلی او پخپل وخت کښې د پښتانه شعراٴ په عبارت (استاد الکل فی الکل) بلل کېده.

دا نوموړی عالم سره له دغه علم و فضله د پښتو په نوموړو شاعرانو کښې هم ښه مقام لری چه د منهاج العابدين په نامه د ده د شعر ديوان موږ ته پاته دی د حبو اخندزاده صاحب شرح حال په پښتانه شعراٴ کښې ښه مفصل ليکل شويدی او که څوك د افغانستان مشاهير ليکی البته چه په ډېرو ليکلو به ئی هم حق ادا نکړی شی موږ دلته يوازی د ده

۱:(۱۲۶۵ هـ) کښې په ۵۲ کلنی وفات شويدی. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شاعرۍ سره کار لرو او غواړو چه د اشعارو رنګ او ډول ئې په دوه درې نمونو کښې وښيو:

(۱)
علم

علم څه عظيم دولت دی — چه د دوو کونو عزت دی
د هر فضل و هنر کان دی — د جهان په تن کښې جان دی
قوت د زړه قوت د روح دی — سرمايه د هر فتوح دی
لکه لوی پکښې هنر دی — هسې رنګ ئې لوی خطر دی
که سودونه تری مونده شی — هم زيانونه څنې وړه شی
ګاهې زړه لره مدد شی — ګاهې دی د لارې سد شی
ګاه د وصل شی د لال — ګاه حجاب شی د وصال
کله نوش شی کله زهر — کله لطف د کله قهر
چه په زړه اثر کا يار شی — چه په تن زور وکړی مار شی
ډير عظيم ئې منفعت دی — چه مدار د عبادت دی
د دين کار واړه په ده شی — چه مولا پرې پيژنده شی
آئينه د زړه صفا کا — چه له رنګه ئې جلا کا

❀ ❀ ❀

(۲)
زړه

زړه په مثل د بادشاه دی — هر اندام د ده سپاه دی
کل اعضائی مسخر دی — د ده حکم ته مضطر دی
په فرمان ئې خوله ويل کړی — لاس نيول سترګی کتل کړی
چه دی راست شی راست بدن شی — چه فاسد شی فاسد تن شی
ته مدام اصلاح د زړه کړه — په هيڅ وخت کښې غفلت مکړه
ډير پکښې دی جواهر — قيمتی نفيس نادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول عقل نبه ګوهر دی
د جمله نعمتو سر دی

بل ګوهر ئی معرفت دی
زیات تر نورو په قیمت دی

نور علمونه حکمتونه
واړه دی لوی نعمتونه

چه زړه هسی خزانه ده
د ګوهر و ګنجینه ده

پس لازم ئی ده ساتنه
له جمله غلو او رهزنه

چه دښمن ئی تالانه کا
جواهر ئی یغما نه کا

❀ ❀ ❀

(۳)

دا جهان واړه عدم و
د عدم غولی تور تم و

ټول اشیا پکښې مستورو
نه تمیز و نه ظهور و

توره شپه وه د عدم
نور د حق شو صبحدم

رنګ په رنګ اشیا عیان شوه
څوك اعراض شوه څوك اعیان شوه

په هر شی کښې تجلی
شان په شان ګڼه جدا

ګوښی شان دی په هران
کل یوم هو فی شان

چه څه خیر او یا کمال دی
یا څه حسن او جمال دی

ټول له حقه مستعار دی
په ممکن کښې نمودار دی

یا چه څه مهر و احسان کا
یا پر جن یا پر انسان کا

دا پرتو د وجود د حق دی
چه احسان د ده مطلق دی

نور د حق متاصل دی
په ممکن کښې عکس و ظل دی

پس چه هر حسن و احسان
له خالقه دی عیان

هر سړی چه ثنا وائی
په نیکی سره څوك ستائی

دا ثنا ثنا د حق ده
چه نیکی عطا د حق ده

کاینات چه د جهان دی
په ثنا د حق ګویان دی

نباتات که جمادات دی
علویات که سفلیات دی

غنچه ګوره یکدهانه
په تسبیح د حق ګویانه

هر بلبل چه په نوا دی
د تحمید نغمه سرا دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــــر ګيـــــاه رطــــب اللســــان دی | لـــــه خالقــــه ثنـــــا خـــــوان دی
هـــــره ونـــــه ثنـــــا وائـــــی | پـــه هـــزار ژبـــی ئـــی ســـتائی
اســـمان ګـــوره پـــه رکـــوع دی | چـــه مـــدام دی پـــه خشـــوع دی
زمکـــــه تـــــل ده پـــــه ســـــجود | تعظـــيم کـــړی د لـــوی معبـــود
دا دريـــاب چـــه تـــل پـــه جـــوش دی | هـــم د ذکـــر پـــه خـــروش دی
غـــرض دا چـــه ځـــه اشـــياء دی | پـــه تســـبيح د حـــق ګويـــا دی

ولـــــی حـــــق ئـــــې د ثنـــــا
پـــــه هيچـــــا نشـــــی ادا

❁ ❁ ❁

(۴) ملا عبدالباقی کاکړ(۱)[29]

شعر یوه نغمه ده چه د شاعر د زړه درد او احساسات پکښې ارو مرو ځان ښکاره کوی یعنی هر څه چه د شاعر د زړه په اعماقو او د نفس په خفایاؤ، شعور او ما تحت الشعور کښی وی شعر ئی میدان ته را باسی او څه چه په دیګ کښې وی په کاسه کښې را وزی کله چه شعر د یوه ملا کورته راځی او یو رښتیانی عالم یا په بل عبارت د اسلام په درد درد من سړی شعر وائی نو په شعر کښې ئی دینی او تبلیغی مطالب له اسلامی درد سره یو ځای وینو او شاعری بل راز راته ځان ښئی. نور شاعران که پخپل شعر کښې د ښکلو له جفا او هجرانه یا د رقیبانو له ظلم و جوره شکایت کوی ملا عبدالباقی له بدو عاداتو او هغو رواجونو سرټکوی چه له اسلامه ورته مخالف ایسی او له دینی امورو سره تصادم لری د همدی لامله خپل دیوان (تهذیب الواجبات لتخریب العادات) بولی او په پښتنو باندی سخت تنقیدونه کوی، ملا عبدالباقی که څه هم په خټه کاکړ او د قندهار د خوا پښتون دی مګر د خدای د کلام او د اسلامی احکامو په مقابل کښې ځینی پښتنی دودونه ډېر بد ګڼی او کوم مزمن اخلاقی امراض چه په کورو کلی کښې وینی په ډېر نفرت ورته ګوری نو باید د ده وطن او کورنۍ قوم او قبیله اسلام وبولو او علم و دین ته ئی منسوب وګڼو.

عبدالباقی ملا دی مګر داسی ملا چه په ظاهری طاعتونو نه غولیږی او انسان یوې حقیقی قبلی ته متوجه کوی لکه چه وائی:

۱:د ژوندون دوره ئی د (۱۳۰۰ هـ) په حدودو کښې ده د (۱۳۱۹ هـ) پوری ئی ژوند یقینی دی. (پښتانه شعرا دوهم ټوک)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرسه او قال و قیل منبر هلته ستا په ښه شه ... که دې ځان ویوست له میانه چه محراب دی پر قبله شه
که محراب دې شه وځانته نمونځ کوی بی طهارته ... ترهغو دی نمونځ باطل دی ځو محراب وهی په لته
سجده راغله خپل بدن ته قبله پاته شوه بیکاره ... تندی ځوك دی زړه ته ګوره چپه مه ځه ای ناداره
بدن شو د تندی پیټی ته ښه وګوره و ځانته ... دا چه ګام پر مخه نځو سجده نه راځی رحمان ته
ځو سجده رب ته ونکړی خلاص به نشی له تاوانه ... که مسجد کل پیمانه شی په سجدو سره نادانه
د پکړی پر وله سجده ده زمونږ په شرع کښې مکروهه ... ستا په سر په خرواړونو د دنیا غم او اندوهه
هم ساجدئی هم مسجودئی دا به کله شی جانانه ... ځولوئی رب ته ورنکړی ترابده سرګردانه

❁ ❁ ❁

په بل ځای کښې هم حاجیانو ته د کعبی رهبری کوی او وائی چه باید سړی روحانی حاجی شی او روحاً کعبی ته ورشی یعنی د تن او بدن تیمار داری پریږدی او دغه جسمانیت چه د روح د سیر په لاره کښې لوی پیچومی او د روحانی مقاصدو دپاره لوی حایل دی له مینځه واخستل شی ملا عبدالباقی دغه حاجی چه په اوښ سپور دی او مزل کوی حاجی او اوښ نه بولی بلکه روح ته حاجی او بدن ته اوښ وائی لکه پدی لاندی بیتو کښې:

د بدن مثال ئی اوښ کړ روح حاجی دی ځی مکی ته ... چه پر اوښ باندی شیدا شو وربه کله شی کعبی ته
شپه او ورځ د اوښ تیمار دی بل څه نه وینم په ځانکښې ... بدګمان می قیاسی شو څه په ځانکښې په جهانکښې
شپه او ورځ د تن خدمت دی پټ او لڅ ترې قربانیږم ... د شیطان پر لکی سپور یم د بزو په شان رقصیږم
او یا لوبی زده کومه مدعا ټوله یوه شوه ... که می دین شو که مې عمر و بدن ته وسیله شوه
د تن پوله که شوه ورانه هیڅ پیچومی نشته وړاندی ... که پر دی پوله بالا شوه کوه قاف به شی تر لاندی
سنګ وزر، غم و ښادی چه دواړه یو شوه په میزان ... دروازه شوه پر تا خلاصه نوم د یووور د انسان

❁ ❁ ❁

ملا عبدالباقی په هغو کسانو چه د خپل طبیعت او اصطلاح و عادت له مخی طاعت و عبادت ته را وړاندی کیږی یعنی فرایض پریږدی او په نوافلو سرماتوی، له مکروهاتو ځان ساتی او په حرامو ورمنډی وهی سخت انتقادونه کوی او په دین باندی بی ترتیبه ګډیدل نه خوښوی:

د پیشو پسخورده نخورم زه مکروه کله کوم ... د مږه ورور په ورستو غوښو ځان او کلی عذروم
په ښی لاس کښې می عصا ده چه سنت می علاوه شی ... پدی بل کښې می تیشه ده د خپل دین ریښی وهم
دین مې ټوله طبیعت او اصطلاح او بد عادت شه ... تش الفاظ می دی په خوله کښې د ملیت دعوی کوم
زه په خوله هاها لرمه چه مرغی دانی یونسی ... په لاسو کښې می اورټك دی په ګله اور لګوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

علت ټوله کم علمی ده بی ترتيبه په دين ګډ شوم
فرايض مې بېکاره کړ نوافل پر سترګو ږدم

❀ ❀ ❀

په يو بل ځای کښې د خپل وخت له کوم قاضی نه د شريعت دپايمالولو شکوه کوی او په ځينو پيرانو او ملايانو هم پدې ډول دينی انتقاد کوی:

رب دی نه کا داسی پېښه د قاضی ښځې چه غلا شی
که هر څو تحمل وکا په اندوه به ئی مبتلا شی

محکمه به وی مغمومه محتسب به شی ناتوانه
د قاضی ښځې شوی ورکی مصيبت ئی تر آسمانه

نازنين شريعت ګوره تر پښو لاندی شو پايماله
د ښځې قدرئی نشته آه افسوس لدی وباله

که آخوند څوك په مسجد کښې په کږو حروفو ياد کا
چه ئی وس دو سه کېږی ذات وبود به ئی برباد کا

د صاحب پر مسئله که بی اودسه مريد تېرشی
دی مردود د طريقی شه تر ښکنځابه ئی وهل ډېر شی

ته د شرع بوستان ګوره څه رخنی پکښې شوی جوړې
خره غوائی پکښې تېرېږی په ځرمنی او په اوړې

❀ ❀ ❀

ملا عبدالباقی لکه چه په ځينو علماؤ او روحانيونو انتقاد کوی په پښتنو او ځينو پښتنی دودونو هم ډېر بی پروا راځی او د حق په ويلو کښې ئی له هېچا نه سترګه نه سوزی ځکه چه د دی سړی په زړه کښې د اسلام يو رښتيانی درد شته او هماغه درد ورځنی هر هر ځای ويل کېږی، نو دا مسلکی عشق بايد مونږ ډېر محترم وبولو او دغه راز ترخه ويل په ډېرو خوږو خبرو، ورنکړو، هر انتقاد چه د اصلاحی مطالبو او د يوه ملت د غمخورۍ په اثر کښې وی هغه ډېر لوړ قيمت لری او هر څوك ئی قدر کوی. د دغه راز انتقادونو يوه نمونه دا ده:

قرآن وائی چه ورور مړ شه د اورتې واك ئی خپل دی
پټان خان توره ترخنګ کړه د بابا روش ئی بل دی

مخامخ پر قرآن ورشی هېڅ حيا نه کا له خدايه
د بابا روش غالب کړی قرآن واچوی بيځايه

بلاشکه چه د ظلم دوړی پورته شوی تر عرشه
دا خفت د قرآن بولی آسمان لرزوي تر فرشه

د مزمن مرض علاج دی بوعلی په قانون نشی
خصوصاً که جبلی وی په سينا افلاطون نشی

هر سړی چه حجت نيسی د بد کار په باباګانو
غلط درومی دا شيوه ده د قديمو جاهلانو

علت ټوله بد تقليد دی مومنان پری حبطه شوه
هېڅ تېزی د فهم نشته چه احکام د دين خسته شوه

د قرآن پانړی بالا کړه څه نعری وهی بېشانه
چه روش پر عادت راغی وائی نروی په اسانه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملا عبدالباقی په اشعارو کښې دینی او مذهبی جذبات باعث شویدی چه د دین جواهر او حقیقت خلقو ته وځلوی او د تقلید و عادت ګردونه ترې وښندې، نو ویلې شو چه ملا عبدالباقی په دینی او مذهبی احکامو کښې د ښه تعمق او دقت خاوند و. او یو عالمانه شعور ئې په شعر کښې څرګند کړیدی د نمونو په ډول ئې دا څو شعرونه نور هم وګوری:

لمړی نمونه
د نفس خدعه او د ریا طاعتونه

نفس پر خپل بدن عاشق دی پری شیدا لکه مجنون — دلیلـــی لـــه اشـــتیاقه لېنتـــوب ئـــی شـــو فنـــون
بدنی نقوش بی ټوله څـو ئې روح د معنی نه وی — په ښه نه راځی جانانه چه توښه د عقبی نه وی
کـه اوه قطاره اوښ ئـې په قرآن مکـی تـه بار شـی — که د نفس بدن ته مخ و په قیامت به څه پکار شی
تش دړیری خاوند ګوره په څه شوق ئی چارشانه کړی — یوه لوبه د زینت شوه خوار په ړیره سامانه کړی
فهم و عقل دېته وایـو چه نفس نشی پری افکار — کـه خوشبو پـه حقیقت و، پـه نـیم غـاز نشـو پکـار
حقیقت و هم و خیال بولی مدعا زیب و زینت شوه — کـه اسباب د جهـل نـه وی کلـه لار د سـعادت شـوه
چه تر رنګ و خوند تېر نشو عاقل نه وخوت ساده دی — افلاطون که د خپل وخت وی تر شا درومی پسمانده دی
دین مو کړ تابع صورت له ځکه هر څوك چپه درومی — هغه دین زموږ پکار شو چه صورت برخه تری مومی
مکتوبات ته می شوق کېږی حکم ریزه په مجلس کښې — سامانه لـری ښشـانه شـوه مړانـه پـه اولـس کښـی
فتوحـــات و فصـــوص دواړه پـــه دوو لبـــو لـــو لمـــه — لـوی صـوفی د زمـانی شـوم غـاړه لـوړه غځومـه
قسـم قسـم بـازی جـوړی مـدعا ټولـه یـوه شـوه — که ئی دین که ئی دنیا ده وصورت ته وسیله شوه
په خدعه د نفس پوه نشوو ظاهر رنګ ئی د طاعت — چـه ئـی لـخ مکـر و حیلـه شـوه زنـار و د ګبریسـت
ګـاهی جـګ پرپښـو ولاړ شـی تهجـد کـوی د شـپی — ګـاهی غټـی تسـبی واخلـی ګـردن بنـد د رقـی
کله کـوز شـی و خلـوت تـه قیل قال کړی بیکاره — کلـه وخېږی منبـر تـه فصاحت کـا خپـل ښـکاره
زور ئـې ټولـه بـدنی دی مـدعائی سـامانه شـوه — د سـامبال پـه کښـېدوئی خرڅـه ټولـه زمانـه شـوه
لـه قرآنـه قـوت واخلـه چـه نفس ووهـی پـه لتـه — تـا قـرآن د ده پېزوان کـړ چـه ښـه واېسـی پـه نتـه

❀ ❀ ❀

دوهمه نمونه
سوء ظن

بـدګمان سـیاه روئـی ده دیـن پـه ونـړوی وروره! — تخـالف د حکـم پرېـږده د مـولی امـر تـه ګـوره!

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدګمان دروني چرك دی چه راپورته شي پر خيال | باطني خبث كه ورك شو ګمان نلری مجال
ستا د خيال په اندازه کښې انسان لوی دی نه ځاېږی | ټوله عكس د خپل مخ دی چه له بله ليدل كېږی
چه عينكه شوه مظلمه جهان ټوله شوه تاريك | د ابليس مراد حاصل شو چه په خوی شو ور شريك
ابليس وكتل ادم ته پر خپل ځان ئی كړ قياس | دغه تخم ابليسی دی چه كښتكر ئی شه خناس
علت كل د باطن خيری بدګمان له هغه ځايه | د رحمت په لمن ځانګه صفائی غواړه له خدايه
ښه ګمان د الله خوښ دی له قوته د ايمان | بدګمان خدای منع كړی په آيت كښې د قرآن
كه قاضی چېری ولی وی مامور شوی په صورت | حق باطل په كشفوني صورت لار د شريعت
چه په كشف كړی حكمونه قطب و غوث لره نه ښائی | پر ګمان كه نا پو درومی د شيطان سبق به وائی
چه مقياس ئی د دين نه وی سنګ و تول د قياس كېږدی | خوار پوزبند شو له شيطانه غلط درومی قرآن پرېږدی

دريمه نمونه
د حب او بغض تاثير د انسان په قضاوت كښې

دا نكته درسره واخله په ښه خط ئې نوشته كړه | هره ورځ كه چيری نه وی په هفته ئی وظيفه كړه
زما دين زما مړانه تابع ستا د طبيعت | كه دی طبعه وه مايله نشته ماله بد خصلت
زما كار كه نامشروع او نامعقول او ناموزون وی | كه ته وی زما هم طبعه تر موزنو به افزون وی
كه دی طبعه له مارغښتی برطرف وه زه شقی يم | شك شبه پدې كښې نشته كه هر څومره متقی يم
زما اذان كه چيری واوری كليمه نه په درستېږی | تكه پوست می داسی خوار شی بنۍ نه ځنی سازېږی
كه می دم د مسيحا وی ته به ئې وګڼې جادو | طبيعت كه روګردان شو ما به وبولې هندو
زما تندی كه سپوږمۍ وی ستا په خيال كښې به تبی شی | كه تك تور وی له ظلمته په نظر به دی سپوږمۍ شی
كه هر څو ګرګين پمن يم د ظلمت په خم لړلی | كه مرغوب د طبيعت وم د كوثر په اوبو وللی
څه عالم طبع غلط كړ له زانګو تر زكندنه | آګاه نشو تر لحده خود بافته له خود دوخته
حقيقت شو خورا لری عاقلان شوه ناراسا | ګرويده د طبيعت دی له فاسقه تر پارسا
خود به وی حقايق لری لعل يا قوت په خزينو كښې | جواهر كله مونده شی د دهليز په دالانو كښې

څلورمه نمونه
من كان فی هذه اعمی فهو فی الاخرة اعمی

هغه څوك چه دلته ړوند وی په دنيا كښې له صوابه | چپه لار ئی وی اخستی باندی درومی بی كتابه
دا سرې په عقبی ړوند دی دوه جهانه ئی خطا شوه | راسته لار ده ځنی وركه نه ئی دا نه ئی عقبا شوه
پر دنيا به سرګردانه، هلاك ګرزی تر تابوته | ړوند و كوڼ په آخرت شه دائی ګټه له ناسوته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه پدی دنیا کښې ړوند دی نابینا په اخرت دی — که ئی اوس علاج ونکړ تر ابده په لعنت دی
خاوری واړه پر دا عقل چه ټوله پر تن تمام شه — هوشیار هغه سړی بوله چه ئی تن د زړه غلام شه
نه ئی سرشته نه ئی پای شته عمر ټول پکښې تلف شه — یو او مړی مزی کوم دی چه د دین خرقې ته صرف شه
ته مسجود د جبرئیل وی ملا دی ماته شه نامرده — د بوده په آبخور مېخ شوی ځانته وګوره نامرده
رب می بولی بلندی ته زما د کښې خواته کښنښ دی — په دوو غبرګو سترګو ړوند شوم د فلك عجب ګردش دی
د پستی له اشتیاقه څه عالم په غم نری شه — آه و اوه ئی له ځیګره مدام خېژی لیونی شه
نه ظالم نی معاون شوم نه رهزن نه آدم خور — نه می نوم نه می نشان شو پر ځای پروت یمه نسکور
نه می وترله غټه چه شهره شم د عالم — نه ابلیس غوندی شیطان شوم په ذلت کښې د آدم
څوك شوه هسی ګشنه چشمه د ږوړی په غم زهېری — دومره فکر فهم نشته طفل څه خوری چه وزېږی
توری خاوری ئی غنم کړه سترګې و موره بیدار شه — الله پاکی سترګی غواړی وپوهېږه خبردار شه
که روژې دی که نمنځو نه همګی د دید اسباب — ټوله دین د دید دوا چه دا غلط دی دا صواب
په قرآن کښې الله وائی نمونځ مانعه د منکر شی — یعنی دید دی پری زیاتېږی بد به تا ته مصور شی
معصیت سړی ړوند کوی کا ښه او بد شی ځنی ورك — د فاجر په سترګه ګل دی تور ظلمت په مردمك
خیرګی د بصیرت شوه که د ورنکړ زکات — کدورت د زړه جارو کړه په سفر د عرفات

❁ ❁ ❁

پنځمه نمونه

علم

چه حضرت ئې علم بولی هغه علم د قرآن دی — له بلوغه تر تابوته فرض واجب پر انس و جان دی
شك شبه پدی کښې نشته مرضو لره علاج دی — حذاقت د شریعت شو هر عاقل ورته محتاج دی
جالینوس ارسطو دواړه هریره تر پیشو ځارشه — زر یونان او فیلسوفه د بلال تر خد نثار شه
د اصحابو د پښوګرد، د خود بین د دید سرمه کړه — خاك روب د مدینی شه، نفس شیطان سراسیمه کړه
خود بینی که ورکه نشی علوم ټوله حبطه شوه — له معقول او له منقوله سر، سرسام اعضا سکته شوه
علوم ټوله بدنی و، بدن پاته شو پر زمکه — د لاس ګوتې به پر خوله کړی صد ساله وړه هلکه
علت ټوله عشق د تن دی په معنی ساعت تېر نشو — په ظاهر صورت مشغوله بدن هېڅکله هېر نشو
چه ئې عشق پر تن تمام شو بل څه نشته بی آبخوره — په قسمت بالا خرخېږی چه هر څو بوده پر خوره
باری ربه چه تر ږکو د شهر ګوراته تېر شوی — تر دی زیات قربت به څه وی ای را تېره ولی هېر شوی

❁ ❁ ❁

نن ورځ علم وسیله شوه وبکړی ته چه په لو شوای — خوارلس علمه زده کوم چه عمامه په شپېتو ولوشوای
د لحد ملکری نشو خواری مه کاره – دلبره — چه هر وخت له آسه کوز شوی بکړی ولوېده له سره
که اطوال او مطول له یاده لولی بی کتابه — که غایه او غرض نه و، څه به یوسی له دی بابه
که هیئت د بطلیموس دی پر نکین نقوش پراته وی — چه پخپل غولی کښې ورك شی د نقشو به حاصل څه وی
چه فارسی او عربی او ترکی دری سره په یاد کا — که مراد له سړی ورك وپه کوم لفظ به ځان ښاد کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چــه بیــان او معــانی او بــدیع ټولــه ملکــه شــی پس لـه مرګـه فصاحت او بلاغـت کلـه پـه ښـه شـی

❀ ❀ ❀

عرش تر فرشته چه ځلېږی کـل د علم سترګه غواړی که د علم سترګه نه وی نسکور پرېووت تـل دي ژاړی
د انسان په خال وخط کښې تر پـوه پورته زینت نشته که ځان پېژنی سړی دی تر ده بل په عزت نشته
جتې جولا که هوښ پیدا کا تر شریف د قوم بهتر دی که سر خیل شی جاهل پاته تر زرې جتې بتر دی

❀ ❀ ❀

شپېږمه نمونه
عارفانه سندره

را اخیستی می شهباز دی د خپل عشق رباب وهمه نغــاره د اســلام کــوك شــوه دواړه برېتــه تاوومــه
د ساقی شـراب لـه عشـقه عـالم ټـول وینم ګلرنګـه خوشحالی پر حال د هغوچه ئی زړه پاك شـوله زنګه
څـه نغمـی څـه ترانـی دی قسـم قسـم اوازونـه قمریان پرښاخو ناست دی مطرب نـوی کـړه سازونه
خم پـه جـوش، پیالـه پـه دور، قلقل شـو د صراحـی مستانه پـه رقـص راغلـه درب و دروب د پـاکوبی
چه د هوش پیاله ئې نوش کړه څه چه دلته نداری دی نمونــه لــه آخرتــه تماشــې ټــولی هــورې دی
دلته محض عکس وظل دی حقایق غـواړه هـوری چا چه شاکړه دې نشې تـه زربـه وکـړی نـنداری
سر بـالا کـړه لـه ځـانګو نـو وګـوره پورتـه آسمان تـه شــوه خیمــه د مسـافرو نظـر وکـړه تېـر جهـان تـه

❀ ❀ ❀

(شپږمه نمونه له پښتانه شعرا ٔ څخه)

(۵) د موسیې اخندزاده صاحب(۱)[30]:

اخندزاده صاحب د خپل وخت له مشهورو عالمانو او پیرانو څخه و چه په لوګر، غزنی، کابل او ځینو نورو ځایو کښې ئی ډېر مریدان لرل او د لوی اعتبار خاوند و د اخندزاده صاحب نوم ملا فیض محمد دی چه د اعلیحضرت امیر شیرعلی خان په وخت کښې ئی ژوند درلود او د هډی د اخندزاده صاحب (جناب مولانا نجم الدین صاحب) همعصره وه او دواړه د سوات د اخندزاده صاحب جناب مولانا عبدالغفور صاحب شاګردان او مریدان وو.

---

۱ :ماخذ د کابل مجله د ښاغلی حبیبی مقاله او روضه المجاهدین.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملا فیض محمد صاحب د زیږیدو نیټه د (۱۲۵۰ هـ) په حدودو کښې معلومېږی او له ده څخه یو قلمی کتاب د (روضه المجاهدین) په نامه پاته دی چه په پښتو نظم لیکلی شویدی او د جهاد ستانیه، او ترغیب پکښې زښت ډېر لیدل کېږی او لکه چه له نامه څخه ئی معلومېږی د کتاب موضوع هم همدغه شی دی، پدی کتاب کښې تبلیغی مطالب او د اتفاق و یووالی خواته را بلنه او نور دینی او اخلاقی مضامین د پښتو په ښه روان شعر کښې لیدل کېږی او ویلی شو د موسیی اخندزاده صاحب د پښتو شاعر هم و او د پښتو له شعره ئی د وعظ و نصیحت، ارشاد او تبلیغ کار اخیست.

دا کتاب چه د پښتو ټولنی کتابخانی ته د ښاغلی پژواك په سعیه سپارل شویدی په (۱۳۳۷ هـ) کښې د لغمان د علیشنګ د دری د اسلام آباد د کلی رمضان نامی کاتب لیکلی دی او (۱۳۵) مخه دی. د نمونی په ډول ئی دا څو شعرونه وګورئ:

(۱)

راشـــــه واوره دا بیــــــان
راشــه بــوی کــړه دا ګــلان

عنــدلیب د دی ګلشـــن شـــه
هـم طـوطی د دی چمـن شـه

پــه سـیل ګــډ شــه د بلبلــو
څــوکی وخــوره هــم د ګلــو

کارغـــه مـــه کېـــږه دینـــداره
چـه ګـردش کـړی پـه مـرداره

ګونګــټ مــه کېــږه بـورا شــه
پــه غنچــه د ګـل شـیدا شــه

سـتا د نفـس دومـره مقـدار دی
چـــه الله ئـــی خریـــدار دی

ګـــوره دومـــره دی قیمـــت دی
خـــون بهـــا د ســـتا جنـــت دی

خبـــر دار شـــه بـــا همتـــه
ځـــان دی نکـــړی بـــی عزتـــه

چـــه دلال نکـــړی شـــیطان
ځـــان دی خـــرڅ نکـــړی ارزان

ســـربای نکـــړی پـــه کـــوډی
ځـــان خـــرڅ نکـــړې پـــه دوړی

چـــه الله تـــه ځـــان پرنکـــړی
پـه جیفه خیـل ځـان مـړ نکـړی

ګـــوره پـــټ نشـــی پـــه کـــور کښـــې
بیـــا بـــه تـــل زاړی پـــه ګـــور کښـــې

ګـــوره نکـــړی ځـــان بـــی ننګـــه
مـــخ وانـــه ړوی لـــه جنګـــه

څـــوك چـــه ځـــان ســـاتی لـــه تـــورو
رغبـــت نـــه کانـــدی پـــه حـــورو

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)

که جهاد پېښ شه دینداره　　واخله لاس له کلی کاره
مه بل کار کړه مه پیشه　　تل جهاد کړه همیشه
رغبت مکړه خرکاری ته　　ځان تیار کړه سرداری ته
ګوره مکړه باغبانی　　راغب شه په کامرانی
سبق مه وایه طالبه　　بیا مطلوب ته شه راغبه
د کوډیو دکانداره　　د لعلو شه خریداره
په غزا لاړ شه همت کړه　　تر نظر لاندی جنت کړه
نوره غلا بس کړه سارقه　　توبه ګار شه ای فاسقه
سکنه ما خله د چا کورته　　په غزا لاړ شه کوم لورته
کفن مه کاږه سنبال شه　　خبردار شه وړاندی لاړ بنه
سترګه پټه لکه باز کړه　　د مولی په لور پرواز کړه
کارغه مه کېږه بلبل شه　　جیفه پرېږده یار د ګل شه
مومن هر چیرته عالی دی　　پاك الله د ده والی دی
خلاف مکړی پخپل میانکښې　　چه واقع به شئ په زیان کښې
د نصرت شمال به کوږ شی　　د دښمن خاطر به خوږ شی
رعایائی که پلتن　　داسی شئ لکه یوتن
همه واړه یو وجود شی　　په طلب کښې د مقصود شی
اقامت په بندر ګوره　　تر یوی شپی ورځی وروره
تر تمام جهان بهتر دی　　هم له هر شی نه خوشتر دی
که ئی مشك که ئی عنبر وی　　که ئی در که ئی ګوهر وی
هم بهتر دی ای فهامه　　یوی میاشتی له صیامه
چه په شپو کښې ئی قیام کړی　　عبادت د رب مدام کړی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶) ملا صیام الدین (واعظ):

کله چه شعر د خلقو د اصلاح او لارښودنې دپاره جوړیږی او د منبر په سر ویل کیږی نو بیا ورته خلق خطبه وائی او خطابی آهنګ پیدا کوی په دغسی اشعارو کښې د اخرت سودا د خدای ویره، د ظلم او ګناهونو عذاب، د نیکۍ اجر او ثواب بیانیږی او له ترغیب او ترهیب نه پکښې کار اخلی یعنی شعر د موعظې ځای نیسی او شاعر د واعظ حیث پیدا کوی ځکه صیام الدین اخندزاده صاحب خپل تخلص واعظ کړی و او پخپلو اشعارو کښې ئې ځانته واعظ ویلی.

واعظ په خلقو کښې د کجوری په ملا صاحب مشهورو او پلارئې محمد نظیف نومیده واعظ صاحب سره له دی چه د خپل وخت یولوی شیخ او د لنګرو خانقا خاوند، د خلقو پیشوا او رهنما ؤ له شعر سره ئې هم ډیره مینه درلوده او همیشه به ئې فارسی او پښتو اشعار لوستل، ده پخپله هم په پښتو او فارسی شعر وایه او د هری جمعې په ورځ به ئې خلقو فارسی یا پښتو خطبې ته انتظار درلود.

د ده په وینا او بیان کښې ډیر تاثیر و او هر څوك به ئې په خواږه قرائت، نورانی څیره او ښه وینا مینیدل چه بیا به ئې زړه د ده له صحبته نشو صبرولی د ده بلاغت و فصاحت ښه سریتوب او اخلاقی فضایلو، وقار او مروت ډیر خلق د ده تابع کړي و او په مجلس کښې به یې بل شان تاثیر لیدل کیده..دد شعر یوه نمونه دا ده:

خطبه

سبا پـاخې تـر بڼکـا دې لـه خـولې شـورځی | نـه سـتومان شـوې نـه دی هـېڅ د زړګـی زورځـی
د اجـل سـواره د هـر سـړی پـه کـورځی | ګورسـتان تـه د چـاپلار او د چـا مـورځـی

❀ ❀ ❀

ډیـر خوبـان چـه پـه رخسـار بـدر مثـال و | پادشـاهان چـه هـم ئـی جـاه او هـم جـلال و
ښایسـته ځلمـی چـه سربلندی بـه ئـی شـال و | اوس ئـې وګـوره چـه قبـر تـه سـر تـورځـی

❀ ❀ ❀

کـه تمـام عمـر پـه حـرص سره تـالا ش کـړې | نـه بـه زیات نصیب په قدر د خاشخاش کـړې
بیفایدې دې خوشې خاورې په سر فاش کـړې | لـه ازل سـره سـم کلـه د چـا زور ځـی

❀ ❀ ❀

کـه پـه حـرص دې د قـارون قدر تـه مـال شـی | در حاصـل کـه افلاطـون قـدر کمـال شـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر به ستا د مرګ له خپو لاندې پایمال شی   سپېره تن به خالی لاس د ګور په لور ځی

❁ ❁ ❁

روزی رزق نعمتونه د رحمان خوري   ای کمبخته فریب ولی د شیطان خوری
تش په تشه قسمونه په قرآن خوري   خوار ذلیل به آخرت ته قسمخور ځی

❁ ❁ ❁

په حرامو پسی ګرزې نه ئی مومې   له اخلاصه په هر لوري پسې درومې
ګرزوې په لاس کنبې دام د ټګی لومې   سرې لمیې به په سورمو د حرامخور ځی

❁ ❁ ❁

چه په غلا، ظلم ټګی به پردی مال خوری   یا په نس یا په اولاد او په عیال خوري
پدې کل واړه ایمان د ده نقصان خوری   آخرت ته به په غاړه پردې پورځی

❁ ❁ ❁

کینه بده ده بیشکه جنګ حرام دی   چه ایمان پرې نقصانیږی څه ناکام دی
کمینی کوئ چه خومره لوی مقام دی   میوه داره منده ځمکی ته نسکور ځی

❁ ❁ ❁

وخت آخر شو، فسادونه شوه برسېره   مؤمنانو په ایمان مو وکړئ وېره
جماعت، جمع، جمعه چه نکړی هېره   استغفار وایئ، چه خوم د زړګی زور ځی

❁ ❁ ❁

وخت آخر شو خود حیا له ښځو لاړه   نا محرم نه پلو نه نیسی په غاړه
ای مومنه! ته دې سترګې ورنه نغاړه   هغه غل دی چه په لور د پردی کور ځی

❁ ❁ ❁

په یو دم به شل غزل بیان په شعر کړې   که ته مرد ئې سم به مونځ ملا ته تېر کړې
برابر په شدومد، په زور و زېر کړې   د بلبل مقام ته کله کارغه تور ځی

❁ ❁ ❁

که دې چېری شل روپۍ پټې تر ملا وی   په چوله کنبې به دې خومره خوف د غلا وی
په تلوار به دې خپې هسې مبتلا وی   لکه دود چه پاس په سر د لمبو سور ځی

❁ ❁ ❁

او ایمان چه د ستا نور د کردګار دی   هم بهتره له هر څه نه په هزار دی
هیڅ له تا سره نه وېره نه ئی ډار دی   شیطان تل درسره سم د ایمان چور ځی

❁ ❁ ❁

قرانونه له زرګونو شول بسیار   په هر کور کنبې دی ګردونه پرې انبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلق اکثر ئې له لوستونه شول بېزار   له دنیا به شرمېدلی په مخ تور ځی

❀ ❀ ❀

ډېر شیخان او ملایان د دنیا کار کړي   چه وخت تیر شی نو بیا هله مونځ اختیار کړی
زرئې لري لکه درونـد د اوږو بار کړي   په خوله مونځ په زړه ئی شل فکرونه نور ځی

❀ ❀ ❀

مونځ هغه دی چه معنا ته ئی حضور وی   لکه دا چه یې له خدای سره مذکور وی
هم ئې نه قیام، قعود په نه شعور وی   چه دا نه وی نکته پورته به تش تور ځی

❀ ❀ ❀

بېلمازان به سره ناست وی سترګې خړې   په لامده چلم مرداری خولې ککړې
په ژوندونې ورنه خېژی شنې لوخړی   خود به قبر ته زړه سوې لکه سکور ځی

❀ ❀ ❀

په غیبت مرداري خولې زوړندې پوزې   چه ئې کاندې په اذان پورې بېچموزې
خدایه! ته ئی پخپل قهر سره بوزې   هغه ځای ته چه قارون نکته نسکور ځی

❀ ❀ ❀

ای واعظه! راشه بس دغه ګفتار کړه   ځان دې سم ته د نبی صاحب په لار کړه
له دې پسه نصیحت ځانته اختیار کړه   په لمده ګرګه تاثیر کله د اور ځی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساز او سرود بدلې

بزمي اشعار

په پښتو کښې يو ډول اشعار شته چه مجلسيان ئې له ساز سره وائی او مخصوص آهنګونه لری.

دا راز اشعار اکثره له عربی عروض څخه مخالف وی او د پښتو په مخصوص آهنګ ويل کيږی د همدې لامله ئی ملی اشعار هم بولی او ځينو ته سپرې بدلې هم وائی، دا ډول سندرې په طبيعت کښې نشاط او مستی پيدا کوی او جونه و ځلمی ئی په ډېر شوق اوری ځکه چه پدی قسم سندرو کښې د زړه خبرې په ډېر ساده کيف له ډېر صداقت او صراحت سره وی او څه چه د يوه مين زړه غوښتنی وی هغه ويل شوی وی.

له دې قسم اشعارو سره زياته دلچسپی د دی لامله وی چه اکثره پکښې شاعران عاشق او معشوقه په سوال و جواب راولی او د دوی د زړونو رښتيانی ترجمانی کوی، پدی اشعارو کښې سړی ته يو دا راز تخيل پيدا کيږی چه دوه مين د عشق راز او نياز لری او زه ئی خبرې اورم. نو هر کله چه عاشق او معشوقه مجنون او ليلی آدم او درخانی، مومن خان او شرينو، موسی خان او ګلمکۍ، سيد کمال او ببو جانه شاعران شی او د عشق سندې وائی ولی به په سړی اثر نه کوی او زړونه به نه وېښوی پدی راز اشعارو کښې مينه او عشق له يوی خوا څخه نه وی بلکه ليلی هم مينه وی او په همدغسی ځای کښې ويل کيږی:

پـــه ليلـــی هـــر خـــوك مينيـــږی ‌‌ سخ د هغو دی چه ليلی شی پری مينه

❀ ❀ ❀

همدغه شی دی چه د پښتو په ملی او وطنی اشعارو کښې ئی زياته جاذبه پيدا کړی او رومانتيکی رنګ ئی ورکړی دی که په چا باندی کله د عشق او مينی شمال لګېدلی وی هغه دا منلی شی چه د يوی معشوقې د جنګ خبری او سپوره کنځلی په سړی باندی خومره خوږې لګيږی نو اشعار او د مينی خبری به ئی ولی خوږی او مزه داری نه وی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی د پښتو په عامیانه ادب. ملی چاربیتو، لنډیو او غزلو کښې فکر وکړی نو کومې خبرې چه د معشوقو له خوا شویدی دومره مؤثر دی چه سړی ورته پیریان نیسی او بل راز پری راځی، د مثال په ډول دالاندی شعر وګوری چه یو مین او مینه یو ځای شوی او پدی باندی ئی جګړه ده چه په سپینه خوله می غاښ مه لګوه چه مخ به می سور کړی او د کلی کور او همزولو پیغور به راپاته شی، دا جګړه یوځل د دوی په منځ کښې تودېږي او بیا بېرته سره پخلا کیږی او په ډېر لطف و نزاکت سره سوال و جواب خاتمه مومی:

صفت خان د چپرهار:

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

مه لګوه غاښ چه د همزولو دی پیغور کړمه
اوس به د کوڅی په منځ کښې پورته شروشور کړمه
زه به څه جواب سبا د کلی او د کور کړمه
مخ می دې ځوانمرګه غوڅ د غاښو په انبور که

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

غڅ به کړی په زوره ګوندی ټوله به دی تېره کړم
دا قهر وغصه به دی په یو ساعت کښې هېره کړم
لېچی به زیندی ستا د نری غاړی چاپېره کړم
ځانته دی مړګوټی پدی خپل عمل حضور که

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

مړګ داسی اسان دی چه ئی تا غوندی ځلمی وکی
ځوان خودی یو ځوان وی چه دا ستا غوندی ګرمی وکی
تاغوندی کارونه مګر چېرته کوم شرمی وکی
لاس د آخر پوری په بد دود او بد دستور که

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

ما غوندی ځلمی وری د ځمکی په مخ بل نشته
ماغوندی بلبل په بڼ کښې ستا د مخ د ګل نشته
تا غوندی پیکی په مخ د بوټی د سنبل نشته
نه لګوم غاښ وری دا سوال می دی منظور که

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

(c) ketabton.com: The Digital Library

تــا چـــه کـــړ منظـــوره زه مڼـــه د بویولـــویم
زه پــه زړه کښــې پاکــه کلــه ســتا د غولــو لــویم
واك اختیـــار دی خپـــل دی یـــاره ســـتا د لوبولـــویم
ســـتا د زړه کـــوتی تـــه وقـــف مـــا د جبـــین ورکـــه

مه لګـوه غـاښ پـه سپینه خولـه مخ مـی دی سـور کـه

راشـه صـفت خانـه چـه اشـنا دې دلجـوئی وکـړه
تېر شه باك ئی نشته چه پخوا یې بدخوئی وکړه
وه قـــراره شـــومه اودې داســـی نیکخـــوئی وکـــړه
خیـــر دی پکښـــې نشـــته کـــه دی یـــار ځانتـــه تربـــور کـــه

مه لګـوه غـاښ پـه سپینه خولـه مخ مـی دی سـور کـه

(پښتانه شعراء)

پدی شعر کښې چه عاشق او معشوقه پخلا کېدو ته چل جوړوی یعنی عاشق له یوې خوا خپل ځلمیتوب او له بلی خوا د محبوبی د مخ ګل ستائی او وائی چه نه د سنبل بوټی تا غوندی پیکی لری او نه ما غوندی بلبل پدې بڼ کښې شته ستا سوال می منظور که او په سپینه خوله دی غاښ نه لګوم نو معشوقه هم وائی تا چه زما سوال منظور کړ نو زه هم ستا د بویولو مڼه یم او ستا د لوبولو یم په زړه کښې درسره پاکه یم او د فریب و چل فکر راسره نشته. د خپل جبین نورمی ستا د زړه کوټی ته وقف کړ.
که څوك د خبرو له خوند سره اشنا وی او دا مزه څکلی شی هغه به دا ومنی چه د جبین نور د زړه د کوټې دپاره د پښتو په ملی اشعارو کښې دغه راز ډېری ښې ښې نمونې شته چه د سوال و جواب له طریقی نه پکښې کار اخستل شوی او شاعر پدې باب کښې ډېر مهارت خرڅ کړیدی، د مثال په ډول دا یوه دوه نمونی نوری هم وګورئ!

<u>لیونی محمدجی د پکلی:</u>

بیګـا مـی دی سـیل کـړی پـه بـازار د تـورو زلفـو
زه ګـډ لګـه بـورا شـوم پـه ګلـزار د تـورو زلفـو

❁ ❁ ❁

بیګا مـی دی سـیل کـړی سـتا زلفـو پـه باغچـه کښـې
خښ مـی کـړه غاښـونه پـه نرمـۍ زنـه سـوچه کښـې
ګـډ لګـه بـورا شـوم د انـارو پـه چرچـه کښـې
بـل بـوی مـی کـړ د شـاه د غـاړی هـار د تـور زلفـو

زه ګـډ لګـه بـورا شـوم پـه ګلـزار د تـورو زلفـو

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه هار دی زما بوی کړیاره ته پری مست بڼکی شولې   اوده لکه بهرام د سر اسیا په پالنګی شولی
خورلکه بورا زما په سره ګل اننګی شولی   اوس ډېر درته قهرېږی څوکېدار د تورو زلفو

بېګامی دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

که ډېر راته قهرېږی وړی رب به می ساتی کنه   ته راته اوس سم که د اوږدو زلفو لښتی کنه
سپینه خوله دی راکه موږمی که لکه طوطی کنه   یو ځله می ګډ که په انبار د تورو زلفو

بېګامی دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

تا به کړم داخل یاره د سپینی سینی باغ کښې   ته به شی یاغی له ما به ګرزی په دماغ کښې
سپین مخ چه ښکاره کړم رڼا ورکه شی چراخ کښې   رب را له راکړیدی سینګار د تورو زلفو

بېګا می دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

رب درله درکړی دی ډېر حسن بیشماره   نظر وکړه نیازبینی زه ولاړ یم ستا دپاره
پرون چه صبحدم می درلېږلی وه ریباره   په زړه باندی چیچلی یم ښامار د تورو زلفو

بېګا می دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

ښامار به درته دم کړمه وړوکیه اوده داره یم   زهیره زه کمبخته ستا په پت کښې بیقراره یم
راځه چه ځوپکلی نه زه موزی نه اوس بیزاره یم   ما ټول درله درکړیدی اختیار د تورو زلفو

بېګا مې دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

اختیار دې (محمدجی) که د پکلی په شاعرانو کښې   بادشاه دی ځان نه شمېری په جمله د فقیرانو کښې
قلنګ ئی که جاری اوس د ډیلی په امیرانو کښې   ملګونه ئی رایت کړه په اشعار د تورو زلفو

بېګامی دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو
زه ګډ لکه بورا شوم په ګلزار د تورو زلفو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید کمال دشګی:

ورووونیسه په خوله کښې د سورکوشونډو سرونه   په غابنو به میده کړی سره نتکی سره زنځیرونه
وروونیسه په خوله کښې غونډه زنه می ابداره   نادانه ډار می شینه ستا د غابنو له پرهاره
ته کله بینوائی د ګلونو له ګلزاره   اول اخره ستا یم ځله وائی منترونه

ورو ونیسه په خوله کښې د سورکو شونډو سرونه

❁ ❁ ❁

منتر به ولی نه وایم زما د خوا بلبلی   په خوله باندی زمائی او په زړه باندی د بل ئی
له ما سره وعده ږدی موزیکی سره ثملی   را اوړی په زړګی می د غمونو انبارونه

ورو ونیسه په خوله کښې د سورکو شونډو سرونه

ملاتېنګه کړه جانانه یم ولاړه ستا په پت   اول او اخر ستا یم په موزی دی شی لعنت
موزی به می بیا نه مومی تر ورځی د قیامت   ما ستا د پاره اینښی دیسین بابا نذرونه

ورو ونیسه په خوله کښې د سورکو شونډو سرونه

نذرونه به خود ورکړی چه ته داسی شینکی خال لری   توره دې لنګی سپینه اوړی نتکی کښې لال لری
مدام چه په سلام ببو خیل ځانته سید کمال لری   سپینه خولګی ورکړه ځکه کړی درته عذرونه

ورو ونیسه په خوله کښې د سورکو شونډو سرونه
په غابنو به میده کړې سره نتکی سره زنځیرونه

❁ ❁ ❁

د بزم او سرود په اشعارو کښې نور هم ډېر صفتونه شته چه د دی اشعارو جاذبه او تاثیر زیاتوی او یو ډول مستی او خمار په اورېدونکو کښې پیدا کوی ځکه چه یو خو وزن او آهنګ ډېر مست او دلچسپ وی بل پکښې تعبیرات ډېر ساده او طبیعت ته نزدی وی او هر څوك ګمان کړی چه زما د زړه خبری کوی، د همدی لامله چه دا خبری د زړه خبری وی په زړونو اثر کوی او زړه ته لاره لری، ښائی چه تاسی به کله په مجلسونو او صحبتونو کښې له هر هر چا نه ډېری خبری اورېدلی وی او ډېر کسانو به له تاسی سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینی او محبت، دوستی او خلوص اظهار کړی وی مګر د چا خبری چه تاسی ته بې الایشه ښکاره شویدی هغه خوند او خوږوالی به مو په ډېرو تکلفی او مصنوعی اظهاراتو کښې نه وی لیدلی او پدی به باور لری، چه په زړونو باندی د زړونو خبری ښې لګېږی که څه هم طفلانه وی او د ځینو په نظر کښې هېڅ معنا ونلری.

زما په ګمان او د شاعرانو په عقیده کومی خبری چه عشق او محبت، د زړه جذبات ئی چاته ورښئی ادبی فنون او معانی و بیان، صرف و نحو، استاد او معلم ئی نشی ښودلی زمونږ په ملی ادب کښې د مینو ناری چه د امیانو شاعرانو له خولی وتلی دی ښائی چه د دیوان خاوندان به ئی نلری او نه به کوم ملا په خوب کښې لیدلی وی، د همدی لامله یو شاعر وائی:

هغه چاری چه زما په خاطر اوری شیخ ئی نه وینی په خوب ملا په توری

❀ ❀ ❀

د آدم خان او درخانی په نارو کښې دا یوه ناره چه درخوئی کوی او د فتح خان اس ته په هغه وخت کښې وائی چه فتح خان سپور دی او جنګ ته ځی.

د فتح خان کرنګه نال نال به دی زرین کړم که دی دا وار فتح راوور زما امیل به دی د غاړی لونګین کړم

❀ ❀ ❀

د شعر او ادب، د عشق او مینی په بازار کښې لوړ قیمت لری او سړی پوهېږی چه مینه څومره ښې او خوږی خبرې یوه شاعر یا شاعری ته ورښئی.

د ښادی خان او بیبو د عشق په افسانه کښې هم دغه راز ډېری د خوند نارې شته چه د مینی له کانونه را وتلی او حقیقی اثر ئی پیدا کړیدی.

یوه ورځ ښادی خان د بیبو کورته راغلی او هغه ځی چلم ورته ډکوی او په چلم باندی پخپلو ګوتو اوړدی، ښادی وائی:

که ور وځی بیبو جانه په څه شان په کرشمو ځی د یوه ښادی دپاره بخملی ګوتی سبزی په چلم اوړدی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدی ناره کښې که څه هم د قافیه والو په نزد څه ضعف او نقص موجود دی مګر د اهل دلو او عشق لرونکو نظر په معنی باندی وی او په بیبو باندی د ښادی خان دلسوزی اثر کوی ځکه ورته په جواب کښې وائی:

چلم به ډک کړم د لونګو د اوږی پیزوان به پاس پر چلم کښېږدم
نو به یوسم دا چلم او سپینه خوله به د ښــادی مخی ته کښېږدم

دلته باید مونږ د شعر ردیف و قافیی ته ونه ګورو او دا ونه وایو چه قافیه پکښې نشته بلکه کیف په نظر کښې ونیسو یوه معشوقه چه د خپلی غاړی له لونګو چلم ډکوی او دپاسه پری خپل پیزوان ږدی بیائی له سپینی خولی سره یو ځای د خپل اشنا په مخکښې ږدی نو ته ووایه چه د دی چلم نیشه به څنګه وی او دا کیف به سړی په بل شی کښې څنګه پیدا کړی، سره له دومره لطف او نزاکته چه پدې شعر کښې شته که سړی د شعر قافیې ته ملتفت کیږی باید پخپل ذوق بدګمانه شی او خپل علاج وکړی ځکه زه هم پخپل دغه التفات خوښ نه یم او ښه نه ورته وایم.
د پښتو د ملی ادب ښېګڼی او مزایا بیانول ځانته مستقل کتاب غواړی او په دغسی لنډو بحثو کښې ئی حق نه ادا کیږی ځکه خپل بحث ته خاتمه ورکوم او یو څو نمونی ئی ښاغلو لوستونکو ته له پښتانه شعراء څخه را اخلم:

صالح محمد:

(۱)

لیلـــی بانــه دی د نښــترو پــه شــان — ډول دی زیـــات دی د رنګینـــه ســـره
ســپینه ســینه لــری د زرو پــه شــان — مـــزه کــــوي د لونګینـــــه ســـــره
❀ ❀ ❀
لیلـي کــوڅې دی لګـی مــلا بانــدی — تـالو نــه خــوری ځــومره اوردی دینــه
لبـــي دی را پـــه بســـم الله بانـــدی — د میتـــر لام صـــاحب خــوردی دینــه
ښکـــا راځـــه زمـــا ســـلام بانـــدی — نــن مــی خالونــه ایښــي دری دینــه
د وروځــو خــال مــی د کــوترو پــه شــان — هســـی شـــغلی کالـــه جبینـــه ســـره
❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وروځـــو خـــال زمـــا ســـردار دينــه — دا تـــوری زلفـــی مـــی فوځونــه لـــرم
هلكـــه نـــوی مـــی بهـــار دينــه — ځـــان دی ســـاته ډېـــر مكيزونــه لـــرم
زمـــا صـــورت د ګلـــو هـــار دينــه — پـــه اوربـــل زړونــه تاويزونــه لـــرم
افســـون كـــوم د جـــادوګرو پــه شـــان — ستركى مـى ښكار كـا لـه دوربينه سره

❀ ❀ ❀

افســـون دى وكــړ جـــادوګرى جلـــى — پـه مخـه مـه راځـه رنځـور دى كړمـه
دا تـــورى زلفـــى دى لښـــكرې جلـــى — هســـى پـــه دار لكـه منصـور دى كړمـه
زور دى اوبـــه شـــه زور ورې جلـــى — همسـا اخلـم پـه ضـرور دى – كړمـه
بيګـــا درځـــم د نـــاخبرو پـــه شـــان — چـه يـولـه بلـه وكـړو مينـه - سـره

❀ ❀ ❀

بيګـــا راځـــه د برجـــل خوالـــه زمـــا — چـه دربنكاره ستركى خمـارى كړمـه
هلتـــه بـــه درېشـــی ربيـــاره زمـــا — هلكـه سـتا د زړګـى چـارى كړمـه
پـــه طمعـــه ګـــرزه لـــه حصـــاره زمـــا — چـه دى نصيب لبـې آبـدارى كړمـه
صـالح محمـد مـی د زرګـرو پـه شـان — تكـــر وهـــی لـــه نورالدينـــه ســـره

❀ ❀ ❀

محمد دين د پېښور د نوښار:

(۲)

ســپين مـخ دى ګلـزار دى — زړه مـــی نـــا قـــرار دى
ســتا زلفــې سمســـورې دى — ســرى لمبــې راپــورى دى

❀ ❀ ❀

ســـتا حســـن و جمـــال — ډېـــر دى كـــړه پايمـــال
غـــاړه كښـــې دى هـــار دى — زنـــــه دې انـــــار دى

سـيال دى چيرتـه نـورى دى
ســرى لمبــى راپــورى دى

ســـتا د خـــولې الفـــاظ — دى لكـــــه مقـــــراض
ډېــر ظـــالم دى پـــلار دى — خـــون كـــوى خونكـــار دى

چغـــى پـــه هـــر لـــورى دى
ســرې لمبــى را پـــورى دى

(c) ketabton.com: The Digital Library

اور کښــــــــې د هجــــــران　　دی زمـــــــا ګـــــــــذران
حســــــن دی بســـــــیار دی　　مــرم زړه مــی پرهــار دی
ســتا خبـــری ســپوری دی
ســری لمـــی راپـــوری دی

(۳)

د یار مخ می عجب خوند کا لکه ګل د سبائی　　بیوفا راتـه ښـکاره شـوه د بـی ننګـو اشـنائی
د یار زلفی منګری دی تور چشمان ئی اثری دی　　سپکی غانښ ئی مرواری دی پسی زه شوم سودایی
عجب ښکلی دې بشر دی ټول عالم په تا خبر دی　　هـم اول اخـر بهتـر دی کـرم د در ئـی ګـدائی
امانی صورت دی باغ دی مخ دی سپین لکه چراغ دی　　د پتنګ په زړه کښې داغ دی څکه کاندی اشنائی
محمد دین دې دی سایل خیرات ورکړه د اربل　　دی زړګـی بانـدی ګایـل کـه ئـی وکـړی دوائـی

(۴)

<u>توکل دښبوی:</u>

پــه ګلشـــن کښـــې د بلبلـــو شورماشـــور دی　　غمـازان چـه غمـازی کـا مـخ ئـی تـور دی
د هغـــو چـــراغ بـــل نشـــو تـــر ســـهاره　　چـا چـه کـړی پـه عاشـقو ظلـم زور دی
مـــا بـــه دم کـــړی د وصـــال پـــه منترونـــو　　سـور پیـزوان دی اوده دار پـه شـونډو سـور دی
درســـته شـــپه انـــوار وربـــړی تـــر ســـهاره　　د سـهار د وخـت رحمـت ګـوره لا نـور دی
د دنیـــا لـــه عـــیش وتلـــی ســـرا ســـر دی　　چـــه بـــل شـــوی د هغـــو د مینـــی اور دی
ســـر دی نـــه پورتـــه کـــوی د غـــم لـــه ټالـــه　　تـــوکله نـــن دی څـــه کـــانی پـــه کـــور دی

زه خـوړلی پـه زړه بانـدی سـتا د زلفـو منګـرویم　　طبیبان خوشی خواری کړی ساه می خېژی په ناوریم
جلاتـان راپسـی ګـرزی پـه اوزوو ښـکلی تـوری　　وابـه نـوړم سـتا د لـوری زه مـین سـتا پـه ابـرویم
لاس ئی ونیسه په بند کښې ای دلبره خدای دپاره　　د مجنون په شان می حال دی مدام پروت زه په خوارویم
تش کالبوت په دنیا ګرزم ساه می نشته په بدن کښې　　د بیلتون ظالم له لاسه حلال شوی په تبرویم
زه توکل د غیرو خلقو کناره ناست یم ځان ژاړم　　د ګناه پیتی می دروند دی خپل مولا ته په زارویم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶)

میرا اپریدی:

عاشق سوال ګیر دی له خپله یاره | په در دی پروت یم په زړه افګاره
خیر له ورتلمه هر څه می هیر شوه | امسا په لاس کښې سپی را چاپیر شوه
په لاس رانغی د زلفو تاره | عاشق سوالګیر دی له خپله یاره

په در دې پروت یم په زړه افګاره

چراغ بلیږی څان کړه پتنګ | مخامخ ورشه مکړه تری څنګ
تری را جدا کا د ګلو هاره | عاشق سوالګیر دی له خپله یاره

په در دی پروت یم په زړه افګاره

سوال می کولو هلته ایسار شوم | سود می ونکړ لاپری سنګسار شوم
عبث مې تیر کړی د څوانۍ واره | عاشق سوالګیر دی له خپله یاره

په در دې پروت یم په زړه افګاره

میرا فریاد کړی پروت دی رنځور | پری مقرر شو د غم ناسور
طبیبه زر شه وکړه تلواره | عاشق سوالګیر دی له خپله یاره

په در دې پروت یم په زړه افګاره

❁ ❁ ❁

(۷)

نوروز:

چیچې مې په زړه څی د غم داسې داسې | ژوندون می که تنګه ستا ستم داسې داسې
نه پاتی مجنون نه فرهاد او شیرین شوه | فنا شو په عشق کښې عالم داسې داسې
سیلاب می د اوښکو په مخ څی همیش | بهیږی له سترګو می نم داسې داسې
ملنګ دې د در یم ای ماه جبینی | کړیږم مدام خورم قسم داسې داسې
غماز مې پرباسی د غم په خندق کښې | زه غواړم مدد ستا کرم داسې داسې

نوروزه مشال د عمل څانته بل کړه
شته څای د خطر په تورتم داسې داسې

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸)

در محمد خاځی:

کله به راوړې دواړه لب، شیرین ګفتار، یو وار، زلفی دې تار په تار، سوزم بی اوره
کله به راوړی دواړه لب زنه دی قند، پیونه، راوړه په خوند، په ژوند، که خدای ته ګورې
سرې دې منګلی زړونه وړې په هر ساعت، اوچت، کوی غیبت، تهمت، د یار په لورې
نیاز مینی نجلی که پیزوان په شونډو سپور، په زور، وسوم په اور، لا نور سترګې ئې تورې
له ډېرې مینی می د زړه په سر پرهار، د یار کړی به شمار، یو وار، ټوټی څلوره

❁ ❁ ❁

دا لونګین په سینه وړې لکه غنچه، سوچه، سینه باغچه، د چا نصیب نیولی
ثانی ئی نشته تمامی صورت ئی ګل، سنبل ګوره چارګل، د نجل سرې ئې منګولې
چه مازدیګر په ګورد ووینم سور شال، پایمال مکوه خیال، جنجال مستی بلبلې
لاس می در پرېږده د رویبو په قطار، یو وار، خال په رخسار، د یار په جبین سوره

❁ ❁ ❁

زلفی دی بیا په سینه جوړی کړی خوری وری، وهم نارې سورې، نشته دلبره
څوك چه مین شی زړه ئې واړه شی اریز مریز، نکړی، پرهیز، هرګز په مازدیګره
نیاز مینی نجلۍ زلفی بیا کړلی غورځنګه په څنګ سازوی رنګ په رنګ، کوی هنره
د یار دپاره ئی ساتلی دوه انار تیار سینه ګلزار، ګل بار، وهی په زوره

❁ ❁ ❁

زړه می ګوګل کنبې ډیری مینی که خراب تراب، نکړی حساب کتاب شونډی میینی
لاس می نیولی سوال کوم د خدای په در، دیګر، غوښ می زړه سر ځیګر ځاځی ترې وینې
ویشتلی زه یم مازیګر مستی ښارو په ورو، د شونډو سرو، دارو، را که د مینې
کمکی دی مړاوی په ما خاوری وای انبار انبار (در محمد) خوار، و یزار له بدو نوره

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۹)

احمد ګل د ګلائي مومند:

محبوبا په اربل – نن کرلی سنبل   عـاشقان زور وی

۞ ۞ ۞

تا داغ د جدائی ایښی زما د زړه دپاسه   همدا به دی له لاسه
کېدل، زبېدل، ستا خندل، می په دل کښی نیران زېږوی

۞ ۞ ۞

جامی می په تهمت کښې شولي رنګی د دلبر   زخمی د زړه په سر
نبه غندل په ګوګل، مخ دی ګل د کابل شنه طوطیان بندوی

۞ ۞ ۞

سره لب دی د خوبانو محبوبا د زړه ملهمه   سپین مخ دی لکه شمعه
دی سنبل که کاکل، کړی سیزل که دا غل کل جهان ورانوی

۞ ۞ ۞

احمد ګل دی په وصلت کښې شراب څکلی د لبانو   مکیز د معشوقانو
سنګدل کوی تل، تېز کتل په بور جل سور پیزوان زنګوی

۞ ۞ ۞

هیڅ ترحم نشته دی په هغه دلخراش کښی   تېر شه په تلاش کښې

۞ ۞ ۞

مرم زرې زرې شمه   وسوزم ایری شمه
ته چه د زړګی حالونه سی رقیب ته فاش کړی   تېر شه په تالاش کښې

۞ ۞ ۞

ستا که په ما پام نه وی   ژوند به می ارام نه وی
ما خو که زړګی بایللی نه وای په تا کاشکی   تېرشه په تالاش کښې

۞ ۞ ۞

حال نه دی بیرون زما   وګوره لړمون زما
جوش کا په کوګل کښې لکه خښته په سور داش کښې   تېر شه په تالاش کښې

۞ ۞ ۞

سورګل په شین برګ کښې شی   احمد ګل په مرګ کښې شی
ته چه مازدیګر له کوره ځی په شین قماش کښې   تیر شه په تالاش کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډۍ

په پښتو سندرو کښې يو ډول اشعار شته چه لنډۍ يې بولي، د لنډۍ لمړۍ مسره لنډه او دوهمه اوږده وی، دا ډول اشعار د پښتو په موسيقی کښې ډېره زياته برخه لری ځکه چه د پښتو په هر خوا کښی په بېل وزن او بېل آهنګ ويل کېږی مګر هر آهنګ ئې جذاب او له سوزه ډک وی چه اورېدونکی ئی ارو مرو له تاثير لاندی راځی. په دغو ټولو اوزانو کښې چه د لنډۍ دپاره پيدا شويدی تيرائی وزن ډېر شهرت موندلی او زيات موثر دی.
لنډۍ علاوه پدی چه په يو مؤثر او سوزناك لحن ويل کېږی او د آهنګ په لحاظ زيات تاثير لری د مضمون او مفهوم په اعتبار هم د پښتو په لوړو او عالی ادب کښې ښه ځای لری او د فصاحت او بلاغت زور او قوت پکښې ليده شی اکثره لنډۍ داسی دی چه په پښتنو کښې د ملتونو په ډول ويل کېږی او (حکم و امثال) ورته ويلی شو، ډېر مطالب شته چه د يوی لنډۍ په ويلو د کناياتو په ډول ادا کېږی او له صراحت نه اولی بلل کېږی. په لنډيو کښې که څه هم ځينی داسی وی چه د سوال و جواب په ډول د مين او مينې له خوا ويلی شوی وی او د مضون تسلسل پکښې ليده شی مګر عموماً يوه لنډۍ له بلی نه په مضمون کښې جلا دی او په هره لنډۍ کښې يوه خبره تمامه شوی وی. په لنډيو کښې ساده ګی او له عمومی ذهن او تخيل سره موافقت، اولسی تعبيرات او ځنی نور صفتونه موجود دی چه د لنډيو خوند ئی ډېر زيات کړيدی او په هر چا باندی ښې لګېږی د مثال په ډول دا يوه لنډۍ وګورئ! چه يوه مينه د خپلی مينی د زياتوالی په اظهار کښی وائی:

د مينی تول مــو ســره وکه　　زه يولوټه په يار زياته وختمه

پدی لنډۍ کښې دغه ساده. اولسی تعبير چه يوه لوټه زياته ختل دی دا لنډۍ خوږه کړې او ادبی ملاحت ئې پکښې پيدا کړيدی.
يو بل مين له يوی خوا د عشق جاذبه او د ليلی کشش او له بلی خوا د خلقو تهمتونه او خبری وينی او په داسې موقف کښې دريږی چه نه وړاندی تلی شی او نه بېرته راګرزېدلی شی نو په ډېر ساده ډول وائی:

کــه پســې ځــم خلــق پــوهېږی　　که پسې نه ځم ليلی کړی اشارتونه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا راز مضمون په دغسې ډول ادا کول چه له دېنه زياته عام فهمې او ساده ګې پکښې نوره نه ځائيږی د لندی جوړوونکو کار دی او په نورو اشعارو کښې ئې په ډېر ندرت سره موندلی شو.

د دې لامله چه د پښتو لنډۍ په پښتو سندرو او پښتو ادب کښې لوړ ځای لری او د ملی ادب غوره نمونې پکښې شته يو څه لنډۍ دلته له يو ځای او بل ځای څخه د انتخاب په ډول را اخلم:

راځـی راځـی چـه لنـډۍ وايـو — لنډۍ لاښې دی د يار غم غلطوينه

❀ ❀ ❀

د معشوقو له خولې:

زمـــا د لاس ګــــوتې د ســـرو کـــــه — زه به دې کور په سرو منګولو ړولومه

❀ ❀ ❀

زمـــــــا د زړه تســـــــلی وکـــــــه — پس له هغه مې په سينه وهه لاسونه

❀ ❀ ❀

کــــه دې وطـــــن راســــره پرېښــــود — په سرو منګولو به دې خپې چاپی کومه

❀ ❀ ❀

راشــــه قســـــم راســــره وکـــــه — که نازولې مې ساتې درسره ځمه

❀ ❀ ❀

راځــــه چـــــه وتښـــــتو مينـــــه — ترشا خبرې به سپين ږيری سپينوينه

❀ ❀ ❀

قلـم دی مـات ګـوتې دی پـری شـی — زمـا خيـالی اربـل تـه نکـړی تاويزونـه

❀ ❀ ❀

زمـــا اشـــنا نـــادان هلــــک دی — چه خـولګۍ ورکړم پـه صحرا وائی حالونـه

❀ ❀ ❀

مــــلا آذان تــــه بيـــره مکـــــړه — زه د اشـنا پـه غيـږ کښـې اوس ورولوېدمـه

❀ ❀ ❀

مســـلمانی پـــه چـــا کښـــې نشـــته — د لاس بنګـړی مـې خرڅـوی مـا ژړوينـه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولا دې بله زيرمه وكه — زما د غاړې اوربۍ مه كاږه مينه

❁ ❁ ❁

ما درته نه وې شرمېدمه — د سرې نتكۍ سره پېزوان مزه كوينه

❁ ❁ ❁

مباركي راكړئ عالمه — له تهمتو سره خپل يار قبوله كړمه

❁ ❁ ❁

وار مې د تورو زلفو تېر شه — اوس مى په تورو زلفو نه نښلى بازونه

❁ ❁ ❁

كه مې خداى ښه ساتى كه بده — را ټول به نكړم د سالو سره پلوونه

❁ ❁ ❁

د كوټې تير رابانـدى پروت واى — رابانـدې نه واى د بى ننګ سړى لاسونه

❁ ❁ ❁

ښكله دى خواره كړمه خدايه — چه همسايه مې د خولكۍ تمه لرينه

❁ ❁ ❁

خلق جوړه جوړه ويديږى — زه كم نصيبه يار په خوب لانه وينمه

❁ ❁ ❁

خداى به دى بيا راته محتاج كړى — كه په لنډۍ زنه مى ووهل خالونه

❁ ❁ ❁

چه زه كور نه يم ته رامشې — تا له به كور په ښو ښوك جارو كوينه

❁ ❁ ❁

جبل وهه دنيا پرسته — زما د ناز خندا دى هېره شوه مينه

❁ ❁ ❁

ټينګه مې مه نيسه په غېږ كښې — سبا به بوى د لونګين در ځنى ځينه

❁ ❁ ❁

له مانه ته ښه ئې چلمه — چه جانان خوله دربانـدې ږدى دواړه لاسونه

❁ ❁ ❁

په نصيب خپل همزولى راكړى — كه نيستى راغله په خندا به ئى تېرومه

❁ ❁ ❁

په مټيز توب درسره نه ځم — په پاكه مينه درسره يم خو چه يمه

❁ ❁ ❁

په غم كښې تا نه كمه نه يم — كم عقله نه يم چه به كلى خبرومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېږده چې تور ښامار مې وخوري   په پاړوګر جانان زه ډېره نازېدمه

❁ ❁ ❁

اشنا مې ورې رانه تللې   چې دسترخان لره ورځم ژړا راځینه

❁ ❁ ❁

سترګې مې تا ته تورولې   چې ته رانغلې په سرو اوښکوئې مینځمه

❁ ❁ ❁

څوك به دې مړ کړې ښکلې یاره   پردې بړستنې جګوې شمېرې خالونه

❁ ❁ ❁

که مې د یار کوټې په لاس وای   ما به له ټولو نجونو پورته وره لاسونه

❁ ❁ ❁

بنګړې مې ستا په کټ کښې مات شوه   که مړنی ئې اوس مې ډك کړه مړوندونه

❁ ❁ ❁

په خوب ویده به دې راویښ کړم   یاره زما د لاس بنګړې راغلې دینه

❁ ❁ ❁

که په سلام مې خوشحالېږې   زه به دا سرې منګولې تل په تندې ږدمه

❁ ❁ ❁

زما هر وخت تا ته سلام دی   چې در په یاد شوم زما اخله سلامونه

❁ ❁ ❁

د جنازې بازومې نیسه   که سپینه خوله مې په راستې درکړې وینه

❁ ❁ ❁

لالیه راشه چې خوله درکړم   زمونږ په کلی کښې مرګوده مړه بشمه

❁ ❁ ❁

پاس د اسمان ستورو ته ګوره   په تا مې دومره دی د سپینې خولې پوروونه

❁ ❁ ❁

که مې پخپل یار کښې وفا وای   زه به د بل یارې ته ولې پخسېدمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ورځـــــې تـــــورې ســـــترګې ګـــــرزم　　　د شـپې پـه لپـو لپـو اوښـې تويومـه

❁ ❁ ❁

اوبــــه د کــــوز ګــــودر خــــورې دي　　　زه د اشــنا دپـاره برګـــودر تـه ځمـه

❁ ❁ ❁

زمــــا ســـــالو کښـــــې ګرمــــې کېــــږي　　　پـه زړه ظـالم اشـنا مـې اورتـه کشـوينه

❁ ❁ ❁

اختـــــــر د واړو مبـــــــارك شــــــه　　　زه بـه خپل سره لاسـونه يـار تـه ورکومـه

❁ ❁ ❁

خلـــــق دې وائـــــــې تهمتونــــــه　　　زه د اشنا پـه غېږ کښـې چا ليدلى يمـه؟

❁ ❁ ❁

ريبــــاره ورشــــه ورتــــه وايـــــه　　　کـه د بـديو زور لـرې درسـره ځمـه

❁ ❁ ❁

برائــــى چېـــــرى وى يتيمـــــه!　　　چه شا ليلا په سپينه خوله کړه خيراتونه

❁ ❁ ❁

پـه ځـان مـين ئـى پـه مـا نـه يـې　　　يارى په داسى مينو نه کېږى مينه

❁ ❁ ❁

تــر مســتانه يــار خـــو مــى جــارکى　　　چه تش ديدن ته ئى خبمې وهلى دينه

❁ ❁ ❁

خاونـــده بيـــا دى ماســـختن کــــه　　　چه نارضا کټ تـه مى ريږدى انداموته

❁ ❁ ❁

روکـى چـه سپور شـى د خپل کـور شـى　　　لالـى دى سپور شـى چـه سپره ورپسـى ځمـه

❁ ❁ ❁

زمـــــا جانــــــان دى راســــــره وى　　　پـه مـادى تيـرى لـه ميـرو راچلوينـه

❁ ❁ ❁

اميـــره ســــتا نــــوکران ډيـــــر دى　　　د سپينې خـولى نـوکرا پريږده چـه راځينـه

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

یار مې په سرو لاسو مین دی — ځکه نکریزی پخپل کور کښې شنی کومه

❀ ❀ ❀

ګوتی بنګړی د دنیا دود دی — زه له نېشتمنه یاره نه غواړم دودونه

❀ ❀ ❀

زه دی په دوه و کښې کړم خدایه — چه د پلار کور کړم که له یاره سره ځمه

❀ ❀ ❀

هغه ساعت به لوی قیامت وی — چه زوړ سړی په چتې واچوی لاسونه

❀ ❀ ❀

تر دی خروړی سپی راتېرشه — تر دی ملالی خولی به زه در تېره شمه

❀ ❀ ❀

خاطر دی ډېر رابانـدی ګران دی — زه په ملاله خولګۍ نه پرېدم لاسونه

❀ ❀ ❀

دا پېغلتوب مې دی غم دود کړی — خیالی ځوانان راپسی مری خونکاره شومه

❀ ❀ ❀

زړه دی زمونږ له کوره ویسه — مونږ کره نشته د مینو زړو ساتنه

❀ ❀ ❀

توره بلایم نور څه نه یم — په یار مې خاوری اړوی هېڅ نه کېږمه

❀ ❀ ❀

ته د اختر په سهار راشه — زه به دراوزم توری سترګی سره لاسونه

❀ ❀ ❀

هلکه مری که پاته کېږی — دا مې دستور دی نری سترګی تورومه

❀ ❀ ❀

سترګی کجکول کړه دیدن واخله — ملنګه یاره په بانه راغلی یمه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مینو له خوا:

پــه ګــودر څــه بــلا لګېــږي؟ چه کشر ورور دی بدرګه درسره ځینه

❀ ❀ ❀

د شپې په خـوب کښې ګـلان وینم د لیلـی مینـه مـی پـه ګـلـو ګرزوینـه

❀ ❀ ❀

خـال دی واهــه خبــر دی نکــړم ناغه به راکړی د سرکو شونډو سرونه

❀ ❀ ❀

کــه پــه صــورت درنــه جــدایم اروا می ستا په کټ منګولی لګوینه

❀ ❀ ❀

لــه پاســه ســره لســتونې راغلــه د بـام پـه سـر ورتـه پېریـانو ونیومـه

❀ ❀ ❀

کــه ســتا د ســترګو اشــارت وی په موزیګی به درته سره کړم دېوالونه

❀ ❀ ❀

ستا په نتکۍ کښې شیطان ناست دی هره شیبه می ستا خولګۍ ته لمسوینه

❀ ❀ ❀

پــه ګــورد ســرو ســالو ښــکاره شــه مـا وی دی تـورو اوبـو اور واخسـت مینـه

❀ ❀ ❀

ژړا مــــی نـــــه ده پـــــه چــــا ګرانــــه خوشی ګریـوان پـه اوښـکو خلـه لمدومـه

❀ ❀ ❀

زړه مــی د تاســی کــور کښــې پرېښــود مـور تـه دی وایـه چـه پری نکړی منتونـه

❀ ❀ ❀

زړګــی مــی تاســی کــره هېــر شــه خور به دی ځای جارو کوی مونده به ئی کړینه

❀ ❀ ❀

اول دی لاپـــې دیــــارۍ کــــړی اوس دی کټکی د مور له څنګه ګرزوینه

❀ ❀ ❀

کــه دنیــا ئــی شــرمو نــه نــه وای تا به منګی وو‌ړ زه به تش درسره تلمه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر راز لنډۍ:

خدایه بې دردوته درد ورکړې   چه د دردمنو له احواله خبر شینه

زما سلام په هغو وایه   چه د ماښام ډوډۍ له اوښکو سره خورینه

په خوله به جنګ دسره وکړم   د زړه کوځې به درنه ولې بېلومه

ټپس د باز په نرخ خرڅېږي   زه په دغه بازار سودا کله کومه

خندا له تا سره جوړېږي   ماته پراته دي په ځولۍ ځولۍ غمونه

د ازادۍ په لار کښې مړ شې   چه جنازه دې د اسمان ملکي وړينه

مسلماني په چا کښې نشته   مرور ګرزم ځوك مې نه پخلا کوينه

زما د ګور مرۍ يادېږي   ما ګور ګټې کړي چه قبرونه لټومه

خاونده غبرګ بچي ئې مړه کې   چه يو اشنا له بل اشنا نه بېلوينه

د توتي هسي خولګۍ سره ده   د باغ ګلونه ټول بورا خوړلي دينه

سلام دې راغي ته رانغلې   وابه دې نخلم بې ديدنه سلامونه

د زړګي حال ويلي نشم   لکه خوله پټې تنور بلې لمبې خورمه

د دلالانو بچي مړه کې   د ګلو لښتې په موزيانو زړوينه

د لاله فکر پکښې وکړه   چه شال شړې سره يو ځای نکړې مينه

دا به له مانه پوره نشي   چه هر ساعت دې په جرګو پخلا کومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربل دی جوړ په غنم لوکه   زه خوار به لوکړم که به ستا ننداره کړمه

❁ ❁ ❁

په ګودر ګښی ونې کېږده   چه شا لیلا منګی په سیوری ږدکوینه

❁ ❁ ❁

په دهقانی باندې زور وکړئ   سپینې پایڅی د زرو څلی ورانوینه

❁ ❁ ❁

په صبر صبر پوره نشوه   سبا می نیت دی بی صبری ته ملاترمه

❁ ❁ ❁

جنی پخپله ښایسته ده   زړګره ستا په ګاڼه اور پوری کوینه

❁ ❁ ❁

جلی وړه د یاری نه ده   ناپوهه مورئی ورته سترګی تورونیه

❁ ❁ ❁

څوك به ئې ولی خاطر نکړی   چه کور کښې سره او سپین لری یا سپین مخونه

❁ ❁ ❁

چه په دنیا په ښه رانغلی   بیا می د شناختو په سر مه وهه لاسونه

❁ ❁ ❁

مور ئی په کلی شړومبی غواړی   لورئی چارك اوری په غاړه ګرزوینه

❁ ❁ ❁

یا خو زما په زړه تیاره ده   یا د تمامی دنیا مړه دی مشلونه

❁ ❁ ❁

زما زړګی د کاوون غر دی   په نورو ګردوی په ما واوری ورونیه

❁ ❁ ❁

سوال به ئی ولی نه قبلېږی   چه تور اوربل په زیارت ږدی سوالونه کړینه

❁ ❁ ❁

اوښانو بیا غاړی کږی کړی   چه پرې سپرې دی سپینی خولی زیړ پیزوانونه

❁ ❁ ❁

بی له دیدنه به روغ نشم   که په بارو بارو دی راشی کاغذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه بــل وطــن مــې نــه لــوريږی   کــه د ځلميــو رســالی درپســې ځينــه

❀ ❀ ❀

ولــې بــه نــه ژاړم تالاشــوم   اشــنا زمــا ديــدن ئــی نــور خلــق کوينــه

❀ ❀ ❀

غمــازه خــوار شــې مــونږ دې خــوار کــړو   شړی دې لنګ شه څه شکوی پردی شالونه

❀ ❀ ❀

ســردی لــه هــری ونــې لــوړ دی   چنــاره ولــی نــه راوړی د خيــال ګلونــه

❀ ❀ ❀

عــالم بــه ټــول پــه تــا مــين شــی   کــه دی زمــا پــه ســترګو ووينــی مينــه

❀ ❀ ❀

پــه يارانــه کښــې زړه ســندان کــه   پکښــې پېښــيږی د پلکونــو ګذارونــه

❀ ❀ ❀

نجلــۍ پــه ســر دی منګــی مــات شــه   چــه دی اوبــه شــی د ســينی د بــاغ ګلونــه

❀ ❀ ❀

نصــيبه وســوزی ايــری شــې   تنديه مات شی په تا څه ليکلی دينه(۱)[31]

❀ ❀ ❀

۱:څه لنډۍ له (ملی سندری) واخستل شوی او ځينی لنډۍ ښاغلی (پرهيز) او ښاغلی محمد علی (لونګين) راکړيدی چه د يادولو حق لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاعرانو قضاوتونه

هوښيارانو ويلی دی چه زر زرگرته ښيه او شعر شاعر ته په عربی کښې هم متل دی چه د فضيلت خاوند صاحب فضل پيژنی، نو که مونږ غواړو چه شعر يا شاعر لږ څه ښه وپيژنو بايد د شاعر پوښتنه له شاعر نه وکړو مګر له همعصرو رقيبانونه نه ځکه چه رقابت د حقيقت په مخ پرده غوړوی، او نظر کمزوری کوی. د يوه شاعر په خبرو لکه چه شاعر پوهيږی بل څوك پری هغسی نشی پوهېدای ځکه چه په خبرو پوهيدل او خبری تلل څه آسانه کار نه دی بلکه د چونګښو له توله هم مشکله خبره ده، خبری هر څوك کوی مګر په خبرو هر څوك نه پوهيږی.

دا متل دی چه د ګونګ په ژبه ګونګ پوهيږی او د دردمنو له حاله دردمن خبريږی نو که څوك شاعر نه وی او د شعر په دقايقو پوه نشی عجيبه نه ده.

مونږ په باغ کښې د بلبلو نغمی اورو او خوند هم را کوی مګر نه پوهيږو چه څه وائی، د ګل غوړيدل او خوريدل وينو مګر دا نشو ويلی چه زړه ئې له خفقانه وچاوده او که له خوشحالۍ ئې د زړه غوټه خلاصه شوه ځکه چه دا د دنيا مرموز اشعار دی او هر يو پری نشی پوهېدلی، څنګه چه په دنيا کښې شاعران او د نغمو خاوندان کم دی دغسی شعر پيژندونکی او په خبرو – پوهېدونکی هم لږ دی.

پدی کتاب کښې کوښش وشو چه شعر او شاعر تر يوه حده وپيژندل شی او دا مقصد هم د ځينو نورو مطالبو په ضمن کښې په کنائی ډول تر يو حده حاصل شی مګر دا کار دومره ګران دی چه ډير عمر مطالعه او په خبرو کښې ننوتل غواړی.

نو ښه به دا وی چه د څو تنو شاعرانو قضاوتونه هم د پښتو شاعرانو په باب کښې دلته رانقل کړو(۱)[32] او په دغه هنداره کښې هم ځينو شاعرانو ته وګورو چه د نورو شاعرانو په نظر کښې څه مقام او منزلت لری؟ کوم يو د کوم يوه په مقابل کښې غوره ګڼی او د يوه له بل نه څه راز امتياز کوی؟ خوشحال، رحمان، حميد، عبدالقادر، شيدا، عليخان ميرزا، دولت، پير محمد او نور په څه نظر کتل کيږی او دوی پخپله يو بل ته په څه ډول ګوری او څنګه ئې ستائی د هر يوه نظريه، فکر، قضاوت او حکميت لاندی بيانيږی.

(۱) خوشحال وائی:

چـــــه لاف وهـــــی د شــــعر نـــــن پـــــه دا دور دی ډيـــر

۱:پدې برخه کښې د کابل له مجلی د ښاغلی حبيبی له مقالی د شاعرانو څه اشعار اخستل شويدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای دی نه کا چه به وایم　　حال د دویو تېر و بېر
خوك پاوی خوك نیم پاوی دی　　(قلندر) پکښې نیم سیر
د مونږه په حساب دی　　هیڅ می نه دی واصل هېر
بل دولت فقیر دري پاوه　　زه تري خو سر شاهی تېر
چه په سرای کښي به پیدا شی　　پس له قرنه پوره سیر

❀ ❀ ❀

د میرزا دیوان می ومانده په ګوډی　　مسخره می ارزانی خویشکی زمندکړ

❀ ❀ ❀

کاظم خان شیدا وائی:

په دا فن کښي خو اشخاص دی　　ډېر زمونږ خاندان خاص دی
یو میرزا دولت واصل هم　　ښه کلام لري حاصل هم
د پښتو شعر معلوم و　　په معنی کښي کالمعدوم و
چه قلم په لاس د خان شه　　مرتب ئی لوی دیوان شه
تصانیف ئی فراوان شول　　مستند د درست افغان شول

❀ ❀ ❀

هر شاعر چه د افغان دی　　ریزه چین د خان د خوان دی
خان ممتاز د تمام روه دی　　بل استاد د دی ګروه دی

❀ ❀ ❀

یونس وائی:

حقیقت ئي و یونس وته څرګند دی　　ډېر غرور دي پخپل شعر ختك نه کا

❀ ❀ ❀

علیخان وائی:

پښتنو به د میرزا شغل و نکړو　　که خبر زما د شعر په مضمون وای

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیر محمد کاکړ قضاوت:

که هر څو وائي نازك شاعران شعر — ولې دوی ګڼي معجز د رحمان شعر
سوز ګداز د محبت يې مګر زيات و — چه سوزان ئی هسې شان کړ بيان شعر
جوړ په شعر کښې رحمان غيب اللسان دی — پيدا څېر نشته هرګز د انسان شعر
تر مصراع ئې ځار شه لاړ د مرغلرو — په څه تارئې آويخته کړ يکسان شعر
بل په شعر کښې هم سيال د خوشحال نشته — که څه درشت دی دا د ده سخندان شعر
که څوك بحر مواج وائی ورته ښائی — پديوان کښې ئې مونده شي هرشان شعر
هېڅ تر شعر د رحمان به څه کم نه وی — ومنصف ته د خټك خوشحال خان شعر
لکه شعر دی د ده په پښتنخوا کښې — بل به کم وی پدا وخت د افغان شعر
بيا رنګين شعر بيان عبدالقادر کړ — د اشرف دی هم تر ده نه سوزان شعر
پس له دويه موشګاف عبدالحميد دی — چه ئی ووې ښه نازك نکته دان شعر
د ميرزا شعر به جوړو، ولې دريغه — په وحشي الفاظو ده کړ ويران شعر
د مشهورو شاعرانو حال مې ووی — نه و، ما وته د نورو عيان شعر
باريك بين لره کمال د شعر ښه دی — جوهر دار به ئی کړی تيغ د زبان شعر
هر بی آب په آب د شعر آبدار کيږی — هم زما د دردمن زړه دی درمان شعر

چه انصاف زه پير محمد کړم لافې نکړم
په هم عصرو کښې مې خوښ دی د ځان شعر

❁ ❁ ❁

د ميرزا حنان رايه:

شاعران د پښتنو ډېر دی تر سل — څو به کړم درته معلوم زه په ويل
يو ميرزا ميرخان دولت د علم کان و — د سلوك شعر ئی کړی دی افضل
بل اخوند ميا داد د عشق په ميومست و — ښه شيرين الفاظ ويلی دی واصل
بل رحمان سرېنې د پښور دی — د پشتو يی غزل به دی يو تر بل
د خوشحال خټك ويل کل نصيحت دی — په ظاهر ئې مسخری بوله بالکل
بل عبدالقادر شاعر د خوشحال زويه — ښه کتاب ئی دی جوړ کړی لکه ګل
بل حميد موشګاف د خيال په شعر — څه به وايم ناسفته درئی پيل
علی خان اخوند زاده هم ښه شاعر وو — ښه آبدار درئې له ژبی تويول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملا حسن آخوند ښه پير په تلو کان کښې | پــه ويلــو کښــې د شــعر ډيــر اکمــل
د آخوند ملا پير محمد نظم کـه واورى | هرګفتــار ئــى دى پــه مثــل د بلبــل
جان محمد حافظ کاکړ په نعمت و مدح | سيال ئى نه و په پښتو کښې په ويل
اوس زمونږ د زمانى ملا شمس الدين دى | پــه تکليــف ئــې جــوړول مــدام غــزل
اوس صديق آخوند زاده ښه شعر وائى | ډيــر ښــه پــوه دى د بيتــو پــه نښــلول
ملا جمه په شاعرى کښې ډير استاد وو | پــه هــر بيــت ســره ئــى زړونــه ســولول
د عيســى آخونـد زاده شـعر کـه واورى | آفــرين بــه بانــدى وائــى تــل تــر تــل

د سکوت مهر پر خوله کښيږده حنانه
څــه غــرض لــرې د خلقــو پــه ښــوول؟

❁ ❁ ❁

د شمس الدين رايه:

ه خــوك ونيســى پــه لاس ميـزان د شـعر | پــه عــروض کــا ســنجيده بيــان د شــعر
و بــه نــه رســى پــه شــعر لــه رحمانــه | کــه هــر څــو کــوى هــوس افغــان د شــعر
پس له ده نور موشګاف عبدالحميد دى | بــاريکى ئــى د کــلام ده ځــان د شــعر
درست ديوان ئې له نو خطو ګفتګوى کا | هم ئې واخست له نو خطو شان د شعر
ښــه مضـبوط شـعر بيـان عبـدالقادر کـړ | ځکــه دى پــه پښــتانه کښــې کــان د شــعر
په غزل کښې ئې لړ پست و بلند نشته | برابــر ئــې دى تمــام ســامان د شــعر
على خان په رنګين شعر که خبر شى | هــر غــزل ئــې دى تنهــا ديــوان د شــعر
نــه رســيږى د چــا لاس د ده تــر فکــره | هســى شــان ئــى کــړ بلنــد ايــوان د شــعر
د خوشـحال ختـك پـر شـعر نظـر وکـړه | بيــا ځکــوى پــه يــوه تــار کــاروان د شــعر
د فقيـــر ميـــرزا پـــر شـــعر ويـــل نشـــته | بل به نه وى هسى شان د کان د شعر
پــه رديـف کښـې برابـر دى ولـى دريغـه | بې معنى الفاظ ئى کړى نقصان د شعر
قلنــدر او د ميــرا ديــوان مــوجز دى | منتخــب ئــې څــو غــزل عيــان د شــعر
بــل شــاعر عبــدالرحيم د بخــارا دى | چــه ئــى نــه وو پــه رديــف پايــان د شــعر
پير محمد کـاکړ پـه شـعر کښـې نامدار و | يـــوور قبـــر لـــره ده ارمـــان د شـــعر

کــه د واړو شــاعرانو حــال بيــان کــړى
نکړى څوك پر شمس الدين ګمان د شعر

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عبدالله محزون (قندهاری) نظریه:

د عبدالحمید د ژبی څه تعریف کړم — مونده نشی په پښتو کښې بله ژبه
یو څو کسه شاعران چه د پښتو دی — ته ئی یاد کړه ګوندی زړه شی په خوشتره
د حمید موشګاف خیال وته هوښ کړ — ګوندی شی د ده په جذب تیز نظره
د میرزا حنان د شعر نکتی زده کړه — معلومېږی دی پر ډېرو باندی غوره
د رحمان له شعره بوی د معجزی څی — مرید ژر کاندی له پیره برابره
بل رحمت داوی کتاب لری دلکشه — ګمان نکړم چه بې څوك لری دفتره
شمس الدین آخندزاده د کلچابات دی — د قلم په شان ئی ژبه ده دوه سره
بل محمد کرم آخند زما استاد وو — . . . . . .
صدیق صدق ځان له وائی یم د شهر — دا نور واړه اعرابیان بولی دلبره
ملا میران که بیا وګوری بلاوائی — وای بهتریم تر حمید په خو هنره
پختګی د شعر نه شی بی له علمه — فیض الله رنګه امی نه وولـه سره
د آخند ملا پیر محمد هم ښه کتاب دی — ډېر دقیق غزل لری لکه ګوهره

د عبدالکریم غزل می اوریدلی
زړه د بېخه پریکوی لکه خنجره

د میر احمد شاه رضوانی قضاوت:

د پښتو ژبی که ډېر دی شاعران — خو په واړو کښې بادشاه دی خوشحال خان
هیڅ حصار نه دی په لوړه په ژوره — نه پوهېږم اباسین دی که طوفان
منظومات ئی دی لړی د مرغلرو — که تسبیح دی د یاقوت او د مرجان
د خوشحال د زړه کتري څه هسی نه دی — چه سیالی به ئی کاندی لعل د بدخشان
فصاحت ئی د کلام په خپل لسان کښې — د حسان بن ثابت دی د سبحان
رزمیات ئی هو بهو د حماسی دی — په عشرت کښې بونواس دی د دوران
په آثار و د قدرت کښې چه را چل شی — ته به وایی چه هو مردی د یونان
په شکوه د اورنګ زیب او د بهرام کښې — فردوسی هم ورته پاتی شی حیران
په پښتو کښې خوشحال خان داسی شاعر دی — لکه وه امرالقیس په عربستان
مقالات ئې واقعی او حسب حال دی — نه فرضی ویل چه کاندی شاعران
تر شیراز خوږو الفاظو ئی رازیږی — ډېر خسرو غندی طوطیان د هندوستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس له دی که خوك شاعر و سخندان　　نکته سنج نازك خیال شیرین بیان
اول ځوی د خوشحال خان عبدالقادر وه　　بل هجری وه چه ئې نوم وه اشرف خان
د هجری طبیعت هاله زور ښکاره کړ　　له وطنه چه د کن ته شو روان
د عبدالقادر اشعار که چېری واوری　　د اتیا کالو بډا به شی پری ځوان
خیالات د ده څه هسی بلند نه دی　　چه به کښېوزی په کمند کښې د اسمان
پس له دوی چه کاظم خان شیدا ګویا شو　　چه وو زویه دانشمند د افضل خان
په هوائې هېڅ مارغه د خیال پری نښود　　ده چه باز د طبیعت خپل کړ پران
لطافت او نزاکت چه د کلام وه　　واړه خدای کړ په نصیب د کاظم خان
هر یو شعر ئې د دېوان انتخابی دی　　هر غزل ئی دی تصویر د پرستان
بیا په دور د شاه عالم په سر بن کښې　　چه ښکاره شو په جهان عبدالرحمان
موسیقار غوندی ئې هسی نغمی وکړی　　چه ئې پوری کړلو اور په کل جهان
تا به وی چه د شیراز خواجه حافظ دی　　چه پیدا شو په اولس کښې د افغان
که صوفی که محتسب او که قاضی وه　　بی له مانه ټول ئی ګډ کړ په میدان
بیا په دور د تیمور شاه او دل له واره　　ماشوخیلو کښې را وخوت حمید خان
چه ئی ویپلل په زور د طبیعت خپل　　د الفاظو په ځای ستوری د اسمان
پس له دوی نه زلالی به دی را یاد شی　　که دی ولوسته اشعار د علیخان
خو دا ټول مصوران د خیالاتو　　مبتلا په خط و خال ؤ د جانان
هیچا ونه کړه په وعظ و نصیحت کښې　　هسی شان چه ویل وکړه بابو جان
له دنیا و مافیها به دی زړه تور شی　　که ئې واوری ای غافله یو بیان
وه په قدر و منزلت کښې په خپل دور　　دا اته واړه په مثل د شاهان

نور د ډول او د سرنا شاعران ډېر دی
رضوانی خو شمارلی استاذان

❀ ❀ ❀

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library